

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Martina Hájková

Kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách

Olomouc 2022

Vedoucí práce: Mgr. BcA. Pavel Kučera, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách* vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. 12. 2021

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. BcA. Pavlu Kučerovi, Ph.D. za jeho vedení, trpělivost při konzultacích a za všechny cenné připomínky, všem respondentům za jejich čas věnovaný spolupráci na mém výzkumu. Děkuji také svým blízkým za všestrannou podporu, zejména souputnici Amálce Nedbalové. Chtěla bych také vyzdvihnout úlohu Národní knihovny ČR, bez jejíchž materiálů a hlavně prostor studovny, bych nikdy nebyla schopná práci dokončit.

Obsah

Úvod.....	5
1 Tlumočnická profese	7
1.1 Tlumočnický proces.....	11
1.2 Legislativní zasazení.....	13
1.3 Etický kodex.....	16
2 Tlumočnické kompetence	18
2.1 Vyhodnocování kompetencí.....	19
2.2 Zvyšování kompetencí.....	22
2.3 Faktory ovlivňující tlumočení.....	24
3 Certifikace.....	30
3.1 Certifikační vzdělávací program.....	31
3.2 Národní soustava povolání a národní soustava kvalifikací	33
3.3 Referenční rámec.....	33
4 Vzdělávání studentů se specifickými potřebami na vysokých školách	35
4.1 Legislativní zasazení.....	35
4.2 Systém služeb pro studenty se specifickými potřebami	38
4.3 Služby pro osoby se sluchovým postižením	40
5 Výzkum	45
5.1 Výzkumná metoda.....	45
5.2 Výzkumný vzorek.....	49
6 Výsledky výzkumu	55
6.1 Podmínky tlumočnicků	55
6.2 Ověřování kompetencí	61
6.3 Vnímání kompetentnosti.....	64
6.4 Zvyšování kompetencí.....	70
7 Shrnutí výsledků výzkumu	77
Závěr	83
Seznam bibliografických citací.....	87
Seznam použitých zkratk	95
Seznam obrázků, tabulek a grafů	96
Seznam příloh	98

Úvod

Přístup ke vzdělání je základní hodnotou naší společnosti, toto právo je zakotveno v samotné Listině základních práv a svobod (Usnesení č. 2/1993 Sb, c2020-2021). Plnohodnotné vzdělání by mělo být přístupné i osobám se specifickými vzdělávacími potřebami na všech vysokých školách v České republice. Proto vnímáme jako velice potřebné zaměřit se na poskytování tlumočnických služeb na vybraných vysokých školách, které může velice výrazně ovlivnit kvalitu vzdělávání studentů se sluchovým postižením.

V akademickém roce 2020/2021 studovalo na českých vysokých školách, dle statistik Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na vysokých školách (dále AP3SP), celkem 222 studentů se sluchovým postižením, z toho 44 uživatelů znakového jazyka (Peňáz, 2021). V roce 2014 byl počet neslyšících, uživatelů znakového jazyka, téměř dvojnásobný.¹

Pro potřeby této práce necháme stranou medicínský pohled na osoby se sluchovým postižením². Zásadní je pro nás jejich preferovaný komunikační systém, potažmo služby, které potřebují během vysokoškolského studia využívat. Zaměříme se především na studenty komunikující znakovým jazykem. Ti nejčastěji potřebují ve výuce, kromě jiných služeb, využívat tlumočení znakového jazyka.

Cílem práce je zanalyzovat situaci tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách se zřetelem k jejich kompetencím. Cíl jsme rozpracovali do čtyř výzkumných otázek, které zní následovně:

1. Jaké jsou pracovní podmínky tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?
2. Jakým způsobem jsou ověřovány kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?
3. Které faktory ovlivňují subjektivní vnímání tlumočnických kompetencí?
4. Jaké jsou prostředky tlumočnicků pro zvyšování jejich kompetencí?

Abychom mohli tyto výzkumné otázky zodpovědět, vymezili jsme nejprve teoretické rámce práce. V první kapitole teoretické části podrobněji zaměříme na profesi tlumočnicka znakového jazyka, stručně se seznámíme s procesem tlumočení, jeho typy a se znakovým

¹ V akademickém roce 2013/2014 bylo mezi studenty vedeno 80 uživatelů znakového jazyka. Jedná se o největší číslo od počátku vedení evidence (Peňáz, 2021).

² Jedná se např. o dělení na základě ztráty sluchu podle Světové zdravotnické organizace nebo podle Nováka, kteří klasifikují sluchové postižení podle velikosti ztráty sluchu udávanou v dB (Hádková, 2016, s. 30).

jazykem, jakožto jedním z pracovních jazyků tlumočnicka. Ukážeme si, v jakých legislativních normách je profese ukotvena a jakými pravidly se tlumočnická řídí.

Druhá kapitola je více zaměřena na tlumočnické kompetence, na to, jak je možné je vyhodnocovat a jak lze pracovat na jejich zvyšování. Také popíšeme faktory, které mohou tlumočnický proces ovlivňovat.

Ve třetí kapitole se budeme věnovat problematice standardizace požadavků na kvalifikaci tlumočnicka znakového jazyka. Představíme projekty, které již v minulosti vyvinuly snahu směrem ke sjednocení a ukotvení tlumočnické profese, včetně příkladů dobré praxe ze zahraničí. Budeme hledat odpovědi, jak a kde by mohla být profese tlumočnicka v budoucnu zakotvena.

Poslední teoretická kapitola se věnuje oblasti vzdělávání studentů se specifickými potřebami, jak v obecnější rovině, tak se zacílením na studenty se sluchovým postižením. Charakterizujeme skupiny studentů, kteří mají nárok na podporu při studiu a také služby, které jsou jim poskytovány.

S oporou o první čtyři teoretické kapitoly představíme způsob, jakým jsme vytvářeli výzkumný nástroj – dotazník. Rovněž představíme výzkumný vzorek, na kterém bude šetření realizováno.

V šesté kapitole podrobně analyzujeme získaná data a budeme hledat souvislosti mezi jednotlivými proměnnými.

V sedmé kapitole shrneme výsledky výzkumu a budeme zodpovídat výše formulované výzkumné otázky.

1 Tlumočnická profese

Tlumočení je zprostředkování komunikace mezi lidmi hovořícími různými jazyky. Tlumočnickem se tedy rozumí osoba, která tlumočí z jednoho verbálního jazyka do druhého. (Diabová, 2006) Pracovními jazyky tlumočnick znakového jazyka jsou český jazyk a český znakový jazyk. Nejedná se pouze o jazykový, ale též kulturní překlad, či tlumočení. Cílem tlumočnické situace je převedení komunikačního záměru, stylu promluvy i celkové atmosféry dané situace, ve které se všichni zúčastnění nacházejí. (Šebková, 2008) Tlumočnickovi klienti jsou tedy neslyšící³ i slyšící účastníci komunikace.⁴

Tlumočnick znakového jazyka provádí tlumočnickou nebo překladatelskou činnost. Termíny **tlumočnick** a **překladatel** bývají často zaměňovány. Odlišnost těchto pojmů tkví v tom, že tlumočnick zprostředkovává komunikaci v reálném čase, a to včetně emocí, atmosféry, intonace. U překladu se jedná o převedení písemného projevu z jednoho jazyka do písemné podoby jazyka druhého. Znakový jazyk se diametrálně liší oproti jiným jazykům tím, že u něj při překladu dochází k převodu písemného podoby mluveného jazyka do znakového jazyka nebo obráceně, což je způsobeno absencí písemné podoby znakového jazyka,⁵ proto ve většině případů nenalezneme čistě překladatele znakového jazyka, jak je tomu běžné u mluvených jazyků. Obě části, jak tlumočení, tak i překlad, jsou spolu nerozlučně spojeny. (Winn, 2021)

Tlumočnická a překladatelská činnost vyžaduje každá jiné dovednosti. Při překladu může člověk využít slovníků, má více času na formulaci. Tlumočení probíhá v reálném čase, a tak je tlumočnick odkázán pouze na svoje dovednosti a znalosti. Musí rozumět kontextu, intonaci, mimice, emocím a vytvářet ekvivalentní vyjádření, aniž by narušil plynulost konverzace.

³ V této práci budeme z důvodu lepší přehlednosti používat termín *neslyšící* s malým n, přestože uznáváme neslyšící jako jazykovou a kulturní menšinu. Neslyšícími jsou v tomto případě myšleny osoby využívající ke komunikaci znakový jazyk.

⁴ Často se opomíjí fakt, že tlumočnicki nepracují pouze pro neslyšící, ale ve stejné míře i pro slyšící, kteří neovládají znakový jazyk. Tlumočnick napomáhá tomu, aby se slyšící dozvěděli potřebné informace. Slyšící doktor se potřebuje dozvědět, co trápí jeho neslyšícího pacienta, stejně jako slyšící učitel potřebuje mít jistotu, že jeho neslyšící student látce rozumí. (TEDx talk, 2019)

⁵ Existují různé notační systémy znakových jazyků, vzhledem k jejich složitosti však nejsou nástrojem pro běžné užívání. (Okrouhliková, 2015)

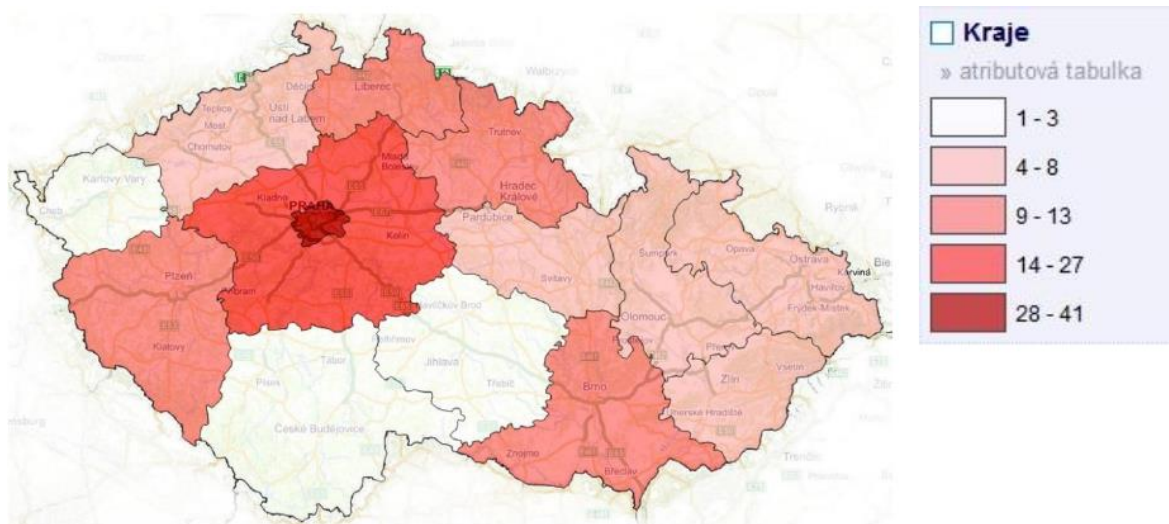
Znakové jazyky se téměř vždy tlumočí simultánně, tedy plynule s řečníkem, a s minimálním časovým posunem.⁶ (Winn, 2021) Možnost simultánního tlumočení je dána rozlišnou povahou obou jazyků, které se vzájemně neruší. Znakový jazyk, jakožto vizuálně-motorický systém, tolik nebrání produkci/percepci mluveného jazyka, audio-orálního systému, v témže čase.

V České republice je aktuálně cca 120 tlumočnicků na zhruba 8-12 tisíc neslyšících uživatelů znakového jazyka. Tyto údaje jsou pouhými odhady, jelikož u nás není veden žádný registr tlumočnicků, ani evidence osob se sluchovým postižením, ani uživatelů znakového jazyka.⁷ Na jednoho tlumočnicka tak vychází okolo 100 neslyšících⁸, oproti tomu je na tom ve srovnání s jinými evropskými státy nejlépe například Finsko, kde je jeden tlumočnick na sedm neslyšících (De Witt, 2020). Jak ukazuje výzkum realizovaný v rámci projektu *I bez sluchu se domluvíme* (Macurová M., 2018), situace je ještě složitější kvůli nerovnoměrnému rozložení tlumočnicků v rámci republiky. Následující mapa (obrázek 1) ukazuje počty tlumočnicků dle místního rozložení.

⁶ Dalším typem je tlumočení konsekutivní, které neprobíhá v reálném čase, ale se zpožděním (například po větách, delších celcích), tlumočnick se střídá s mluvčím. Tlumočnick si obvykle dělá poznámky, aby mohl předat sdělení mluvčího co nejvěrněji.

⁷ Evidence těchto informací nemají povinnost vést lékaři, ani další pracovníci. V posledních letech máme první relevantní data, která jsou získávána díky vyhlášce 27/2016, který zavedla podpůrná opatření v mateřských, základních a středních školách. Díky tomu získáváme přehled o celkovém počtu dětí se sluchovým postižením a taky o počtu těch, kteří využívají tlumočnické služby. Do té doby byly k dispozici pouze informace o počtech studentů, kteří žádali o uzpůsobení přijímací nebo maturitní zkoušky na střední škole, což zdaleka nezabírá celou šíři populace osob se sluchovým postižením.

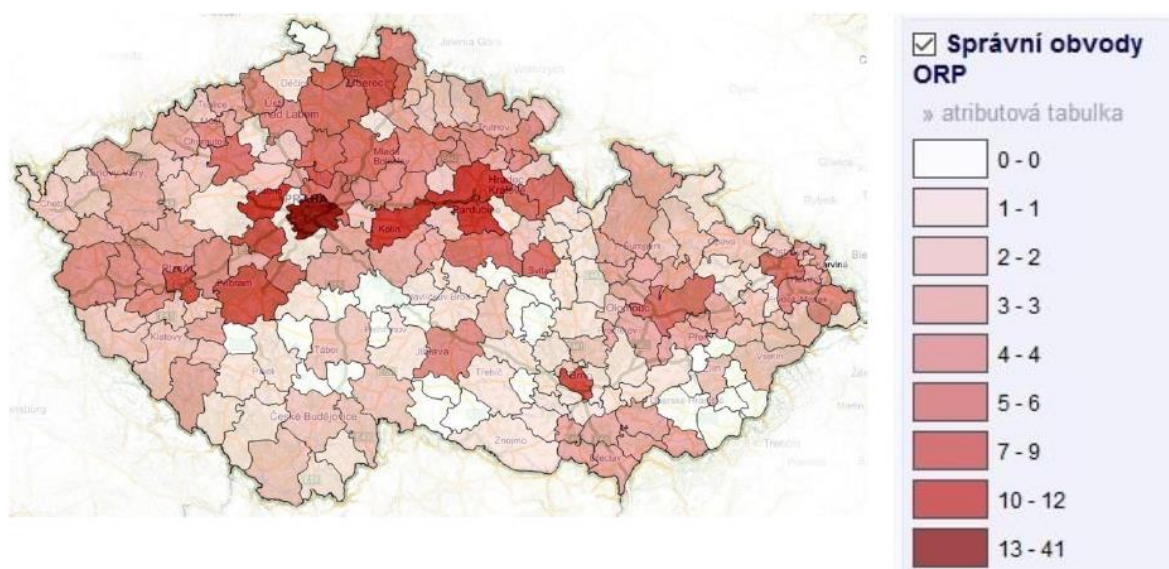
⁸ Udávané údaje o průměrném počtu neslyšících klientů se, z důvodu absence evidence uživatelů znakového jazyka, liší. Vysuček (2016) uvádí, že na jednoho tlumočnicka vychází 143 neslyšící, Česká televize mluví o obdobném počtu 150 neslyšících (Mor, 2021). Witt (2020) ve svém posledním výzkumu zmiňuje údaj 83 neslyšící na jednoho tlumočnicka.

Obrázek 1: Rozložení tlumočnicků v rámci jednotlivých krajů

Zdroj: (Macurová M., 2018, s. 67).

Jak názorně ukazuje mapa rozložení tlumočnicků dle krajů i obcí s rozšířenou působností (ORP), největší koncentrace tlumočnicků je v Praze a ve Středočeském kraji, oproti tomu některé regiony jako jsou Karlovarský, Jihočeský a Vysočina, zůstávají prakticky neobsazené. Některé kraje jsou však natolik veliké, že je v praxi nemožné, aby je jeden tlumočnick pokrýl celé. Následující obrázek č. 2 znázorňuje, které obce jsou tlumočníci schopni obsloužit. Ve většině ORP působí 1-2 tlumočníci, téměř 30 dalších zůstává bez jakékoli působnosti tlumočnicka.

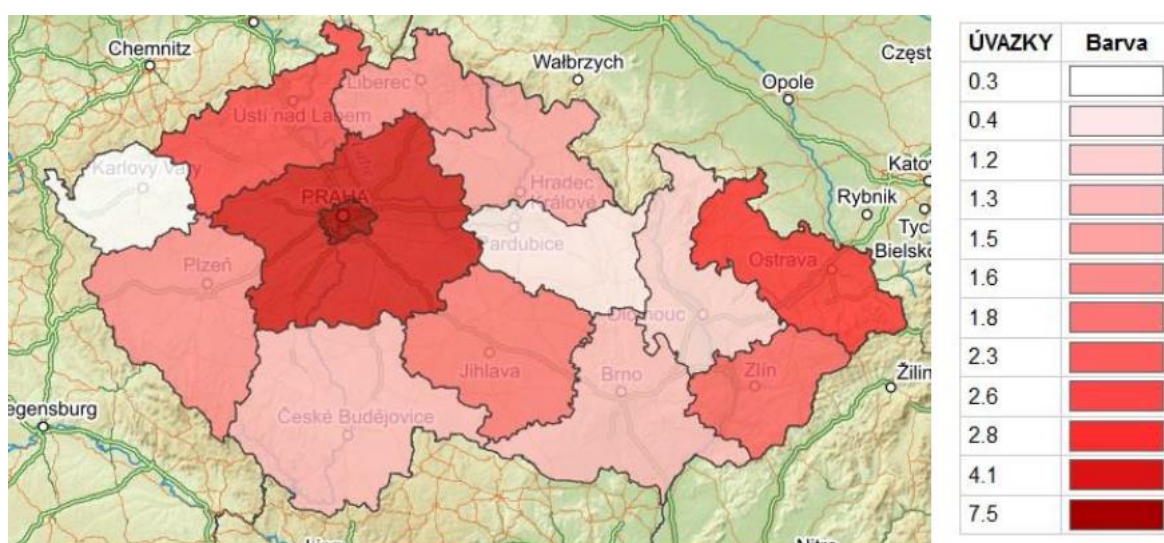

Obrázek 2: Rozložení tlumočnicků v rámci jednotlivých obcí s rozšířenou působností

Zdroj: CPKP, 2017, s. 16

V souvislosti s tím je potřeba zmínit, že vzhledem k nezakotvení profese nejsou jasné dané podmínky pro přijímání tlumočnicků (Mor, 2021). Jejich zaměstnavatelé tak často najímají tlumočnický, u kterých nemohou, nebo ne dostatečně prověřují kvalitu a dovednosti. Tento faktor se může více manifestovat ve venkovských oblastech. Neslyšící si tak často musí vybrat mezi podprůměrným přístupem nebo žádným přístupem. (TEDx talk, 2019)

Izolovaná data o počtu tlumočnicků však mohou být sama o sobě zavádějící. Na obrázku č. 3 můžeme vidět data o rozložení úvazků. Jedná se o dostupnost v oblasti komunitního tlumočení. Do výzkumu však nebyly zahrnuty údaje o počtu klientů v konkrétních krajích, jelikož k tomu nejsou k dispozici potřebná data.⁹

Obrázek 3: Kraje dle dostupných pracovních úvazků tlumočnicků v komunitní oblasti

Zdroj: Macurová M., 2008, s. 67

Dle závěrů výzkumu CPKP (2017) ani neslyšící respondenti nevnímají počet tlumočnicků jako dostatečný. I v krajích, kde působí nejvíce tlumočnicků, zůstávají některé poptávky neobsazené, zejména mimo běžnou pracovní dobu, ale také ve specifických oborech a odvětvích. Proto by dle doporučení i v těchto místech bylo zapotřebí dvojnásobného počtu tlumočnicků.

⁹ K dispozici bohužel nejsou ani data vypovídající o počtu tlumočnicků působících ve vzdělávání, a to jak v primárním, sekundárním, ani v terciárním vzdělávání.

1.1 Tlumočnický proces

Tlumočnický proces je procesem, kterým tlumočnický jazyk překládá mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem. Český znakový jazyk (dále ZJ nebo ČZJ) je § 4 odst. 1 zákona č. 384/2008 Sb., základním **komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace**. Je jazykem vizuálně-motorickým. Má vlastní gramatiku, kulturu, dialekty, využívá mimiky a pohyby těla k bohatému a rozmanitému vyjadřování. Jak dokázal W. Stokoe na americkém znakovém jazyce v roce 1960, jde o jazyky plnohodnotné a přirozené (Macurová A., 2018). Vidíme, že aktuálně platný zákon neřeší ztrátu sluchu jedince, ale staví do popředí jeho individuální komunikační preference.¹⁰

Dle Hynkové Dingové (2020) jsme však i nadále pouze ve fázi poznávání znakového jazyka. Největší problematikou je tak napříč různými znakovými jazyky především jejich **kodifikace** neboli standardizace. Přesněji absence jakéhokoli oficiálního ukotvení jazyka. Znakový jazyk se tak liší napříč regiony nebo stářími uživatelů, objevují se i rodinné varianty znaků. Všechny tyto aspekty se promítají do procesu tlumočení.

Při tlumočení pracujeme vždy se dvěma komunikačními systémy. Oba jazyky, jazyk, ze kterého se tlumočí a jazyk do kterého se tlumočí, tedy zdrojový a cílový jazyk, ovládají všichni mluvčí na jiné úrovni. Každý zná nejlépe svůj mateřský jazyk, který byl jeho prvním jazykem, rozumí jeho typickému humoru, zná různá ustálená spojení, říkáme, že ovládá jazyk na úrovni rodilého mluvčího.¹¹ Na této úrovni mohou oba jazyky ovládat jen některé slyšící děti neslyšících rodičů, tzv. CODA (Childer of Deaf Adults), které vyrůstaly v bilingválním prostředí¹² (Šebková, 2008).

Během tlumočení se odehrávají tři základní procesy: **dekódování** – příjem informace ve výchozím jazyce, **zpracování** sdělení a **zakódování** – převod sdělení do cílového jazyka (Zahumenská 2008). Je velice důležité si uvědomit, že v rámci tlumočnického procesu nejde o převod konkrétních slov, formulací, ale o převedení smyslu – komunikačního záměru mluvčího. Proto během tlumočnického procesu nedochází jen k příjmu informací a k jejich

¹⁰ Na našem území byla plnohodnotnost a svébytnost znakového jazyka poprvé uznána zákonem č. 155/1998 Sb. o znakové řeči a ve stejném znění je v zákoně č. 384/2008 Sb. (§ 4, odst. 2) o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob dodnes.

¹¹ Používáme rozdělení jazyků podle úrovně jejich ovládnutí. Ovládnutí na úrovni mateřského jazyka (úroveň A), jazyky ovládané aktivně (úroveň B) a jazyky ovládané pasivně (úroveň C). Tlumočit lze mezi úrovněmi A-A, A-B, B-A, B-B, případně C-B. Pasivní jazyk může být využit jako zdrojový, nikoli cílový, jelikož jej tlumočnick neovládá na dostatečné úrovni.

¹² Jejich mateřským jazykem je český jazyk i český znakový jazyk.

převedení do druhého jazyka. Po příjmu informací následuje jejich analýza, která je do velké míry ovlivněna zkušenostmi tlumočnicka, po tu dobu je informace uchovávána v jeho krátkodobé paměti. V průběhu zkoumání a vyhodnocování komunikačního záměru mluvčího, tlumočnick získává lingvistické i extralingvistické informace z dlouhodobé paměti, na základě kterých vybírá správné prostředky k vyjádření. Velkou úlohu v tomto procesu zastává pracovní paměť, která se stará nejen o uchovávání informací, ale i o řízení jejich zpracování. Při velkém množství podnětů tak může dojít k jejímu zahlcení (Ďoubalová, 2019).

„Aby bylo tlumočení optimální, musí tlumočnick mít dostatek kognitivní kapacity, aby zvládl celkovou kognitivní zátěž, která je na něho kladena. Kvalita tlumočnického výkonu může být ovlivněna ztíženými podmínkami (typicky k nim patří hutný či rychlý projev, přízvuk řečníka, složitá a nejasná argumentace v projevu, čísla, jména, idiomatická vyjádření, případně terminologie či obtížnost tématu) a následným nedostatkem procesní kapacity, ale také neoptimální alokací procesní kapacity na jednotlivé úkony.“ (Ďoubalová, 2019, s. 53)

Faktorů, které ztěžují téměř jakoukoli tlumočnickou situaci, je více než dost. Tlumočení na vysokých školách, kterému se v této práci věnujeme, se tyto obtíže nevyhýbají. Náročnost situace je dána samotnou odborností akademického prostředí. Ve výuce se objevuje mnoho vědeckých termínů, čísel, letopočtů, jmen osobností, což jsou prostředky považované za jedny z nejsložitějších pro zpracování, nehledě na rozličnost oborů a témat, se kterými se tlumočnick ve své profesi setkává.

Zefektivnění tlumočnického procesu lze dosáhnout co největší **mírou znalostí a zkušeností**. Významnou roli hraje rozhodovací proces, ve kterém je tlumočnick nucen vybírat z různých alternativ. Čím více je zautomatizován, tím menší zabírá kognitivní kapacitu. *„Povaha tlumočení (na rozdíl od překladu) vyžaduje od tlumočnicka rozhodování založené na neúplné informaci a jeho realizaci během maximálně několika vteřin na základě předvídání nejpravděpodobnějšího dalšího vývoje projevu a na něm založeném odhadu správného řešení“ (Ďoubalová, 2019, s. 53–54).* Tlumočnick musí být schopen se neustále přizpůsobovat situaci, nikdy však nemůže být zcela připraven. Vždy je zapotřebí přizpůsobit se na místě projevu mluvčího, prostředí i posluchačům.

Typy tlumočení

Tlumočení lze rozdělit dle různých hledisek, a to kupříkladu **podle času** na simultánní a konsekutivní, podle **počtu osob**, pro které se tlumočí, na individuální a skupinové. Vedle těchto termínů se často setkáváme s rozlišením na základě **prostředí, ve kterém se tlumočí**, na komunitní tlumočení – to je takové, které je běžnou součástí života neslyšících, nejčastěji probíhá individuální formou,¹³ konferenční tlumočení, nebo právě tlumočení ve vzdělávání.¹⁴ Další možnou kategorií je **týmové tlumočení**, tomu se budeme více věnovat v kapitole 2.3.

Tlumočení znakového jazyka není jediným možným, které mohou osoby se sluchovým postižením využívat. Existuje i tlumočení znakované češtiny a vizualizace mluvené češtiny. Dle výzkumu Martiny Macurové (2018) je vizualizace mluvené češtiny využívána jen zřídka, četnost užívání tlumočení znakované češtiny se snižuje, přetrvává v některých rodinách a u starších osob. Přestože jde též o komunikační systémy vymezené v § 6, odst. 1 zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, jsou pro účely této práce zanedbatelné, proto se jimi nebudeme hlouběji zabývat. V této kapitole se dále zaměříme na legislativní ukotvení práva neslyšících na vzdělání, na užívání českého znakového jazyka a na tlumočení. Vysvětlíme si, podle jakých pravidel se tlumočníci řídí a co všechno ovlivňuje kvalitu jejich práce.

1.2 Legislativní zasazení

O právu na využívání tlumočnických služeb se dočteme hned v několika legislativních normách, málokterá se však tímto tématem zabývá hlouběji. Zmínku o tlumočnických službách najdeme v těchto zákonech:¹⁵

- zákon č. 384/2008 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob,
- zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách,
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání,

¹³ Jedná se nejčastěji o tlumočení u lékaře, na úřadech, v bance, na poště, apod.

¹⁴ Uvedený výčet typů tlumočení není kompletní, existuje dále ještě tlumočení s neslyšícím tlumočnickem. Další typy tlumočení nebudeme detailněji rozebírat, neboť se jedná o kategorii pro účely této práce zbytnou.

¹⁵ Není-li uvedeno jinak, hovoříme o uvedených zákonech v platném znění.

- zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách,
- zákon č. 354/2019 Sb., o soudních tlumočnících a soudních překladatelích.

Nyní si stručně představíme oblast sociálních služeb, jejíž zákony tlumočení nejvíce ovlivňují, a obor školství, který nás bude zajímat nejvíce.

Sociální služby

Největší část tlumočnicků znakového jazyka je zaměstnána právě v oblasti sociálních služeb (Obrusníková, 2016, s. 34). Nárok na využívání tlumočení je uveden v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 56:

„(1) Tlumočnické služby jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované osobám s poruchami komunikace způsobenými především smyslovým postižením, které zamezuje běžné komunikaci s okolím bez pomoci jiné fyzické osoby.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- b) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“*

Tlumočení v rámci sociálních služeb probíhá zpravidla v situacích uvedených v § 8, odst. 1 zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob:

(1) Neslyšící a hluchoslepe osoby mají při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně. Podmínky poskytování tlumočnických služeb stanoví jiný právní předpis²).

Vzhledem k tomu, že je profese tlumočnicka zařazena primárně do systému sociálních služeb, jeho kvalifikační předpoklady se řídí stejnými parametry jako ostatní sociální služby. Zákon tedy tlumočnickům ukládá stejné požadavky na vzdělání jako například pracovníkům azylových domů, domovů pro seniory nebo pečovatelské služby.

(1) V sociálních službách vykonávají odbornou činnost

- a) sociální pracovníci za podmínek stanovených v § 109 a 110,*
- b) pracovníci v sociálních službách,*
- c) zdravotničtí pracovníci,*
- d) pedagogičtí pracovníci,*

e) manželští a rodinní poradci a další odborní pracovníci, kteří přímo poskytují sociální služby.

(zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 115)

Jak můžeme vidět v § 115, nejnižší požadovanou pozicí pro poskytování sociálních služeb, je pozice **pracovníka v sociálních službách**. Následující § 116 popisuje, kdo se jím může stát. Pro naše potřeby je zásadní fakt, že tlumočnickem znakového jazyka se může stát osoba, která má základní vzdělání a kurz pracovníka v sociálních službách.¹⁶ O úrovni znalosti jazyka nebo o tlumočnických kompetencích nenajdeme v zákoně o sociálních službách ani v jeho prováděcí vyhlášce 505/2006 Sb., žádnou zmínku.

Vzdělávání

Školský zákon č. 561/2004, Sb., uvádí jako jedno z podpůrných opatření využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,¹⁷ a tlumočnicka českého znakového jazyka. (§ 16, odst. 2, d, h). Jeho kvalifikaci definuje takto:

„[...]Využívá-li škola nebo školské zařízení tlumočnicka českého znakového jazyka, zajistí, aby jeho činnost vykonávala osoba, která prokáže vzdělání, nebo praxi a vzdělání, jimiž získala znalost českého znakového jazyka na úrovni rodilého mluvčího a tlumočnické dovednosti na úrovni umožňující plnohodnotné vzdělávání dítěte, žáka nebo studenta.“ (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, § 16, odst. 7)

Zákon tedy mluví o kvalifikačních podmínkách, které by měl tlumočnick působící ve vzdělávání splňovat, neexistuje k nim však žádný předpis, který by konkretizoval, kdo by měl kvalifikaci a kompetence ověřovat. Zájem o zanesení jasných kvalifikačních požadavků do zákona nemá ani Ministerstvo školství, které argumentuje tím, že tlumočnick není pedagogickým pracovníkem a jeho zařazení do zákona o pedagogických pracovnících tak není na místě (Mor, 2021).

Vysokoškolské vzdělávání

¹⁶ Kurz pracovníka v sociálních službách je kurz o 150 hodinách, z nichž činí minimálně 80 hodin praxe. O teoretickém rámci kurzu hovoří vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, v § 37.

¹⁷ Definovaných v zákoně č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

Nároku studentů na využívání tlumočnických služeb na vysokých školách se výslovně věnuje zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb., § 8 odst. 3, a to následovně:

„Neslyšícím a hluchoslepým žákům středních škol a neslyšícím a hluchoslepým studentům vyšších odborných škol a vysokých škol, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby poskytovány bezplatně za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem.“

(§ 8, odst. 3, zákona č. 384/2008 Sb., v platném znění)

Povinnost vysokých škol zajistit všechna **dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí** studovat na vysoké škole upravuje § 21 zákona č. 111/1998 Sb. O způsobech, kterými by se tak mělo dít, zákon nemluví. Podmínky pro uznání specifických potřeb a konkrétní možnosti využívání služeb, včetně tlumočení, najdeme v **Metodickém pokynu k financování zvýšených nákladů** na studium studentů se specifickými potřebami, který je součástí dokumentu *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2021* (MŠMT, 2021, s. 27–64). Podrobněji jsou služby poskytované pro studenty se specifickými potřebami představeny v kapitole 4.

1.3 Etický kodex

Etický kodex je dle Šebkové (2008, s. 21) soubor pravidel, který shrnuje základní požadavky na chování a jednání, které by měl zaměstnanec dané instituce dodržovat.¹⁸ Jde o morální zásady, které se odrážejí ve vztahu k zaměstnavateli, klientům, spolupracovníkům i k profesi jako takové. Určuje práva a povinnosti tlumočnicků. Chrání tak pracovníky i klienty. Etickým kodexem se řídí různé profese, včetně právníků, doktorů, učitelů nebo sociálních pracovníků. Vlastní etický kodex má téměř každá organizace poskytující tlumočnické služby. Obsahově jsou si velice podobné, avšak každý z nich klade důraz na jiné aspekty práce, reflektuje specifika služby. Etický kodex České komory tlumočnicků znakového

¹⁸ V tomto případě je termín zaměstnanec nevyjadřuje druh pracovního poměru. Etický kodex se vztahuje, jak na interní, tak i externí pracovníky.

jazyka¹⁹ (ČKTZJ), zastřešující organizace tlumočnicků, je pomyslně rozdělen do dvou sekcí – práva a povinnosti tlumočnicka. (Etický kodex, c2021)

Mezi povinnosti patří mlčenlivost, nestrannost, přizpůsobení chování i oděvu tlumočené situaci, neodmítnutí klienta z důvodu rasy, pohlaví, věku, náboženství, sexuální orientace, rozumové úrovně, politické příslušnosti nebo sociálního postavení. Tlumočnick se neustále vzdělává a zvyšuje svou profesní úroveň, spolupracuje s kolegy při prosazování profesních zájmů, dbá na to, aby nepoškodil jméno kolegů, zaměstnavatele nebo profese samotné. Jedním z důležitých bodů v souvislosti s touto prací je závazek přijímat pouze takové zakázky, které odpovídají schopnostem a kvalifikaci tlumočnicka. Tlumočnick je povinen se na práci kvalitně a včas připravit. Tlumočnick má však právo tlumočení odmítnout, v případě pro něj nepříznivých pracovních podmínek nebo v případě, že by nebyl schopný zachovat v dané situaci neutrální postoj a mohl tím tak poškodit kohokoli ze zúčastněných. Kompletní etický kodex ČKTZJ je uveden v příloze č. 1.

Každý z bodů etického kodexu je důležitou součástí, která tvoří celek. Vytváří pravidla, o která se může opřít tlumočnick i klient. Upravuje požadavky, které má zaměstnavatel na svého zaměstnance – tlumočnicka a zároveň ho v jistých bodech chrání, stejně tak, jako chrání klienty. Etický kodex je jakýmsi základem pro dobré poskytování tlumočnické služby.

¹⁹ ČKTZ je pouze zastřešující organizací, které sama tlumočnické služby neposkytuje.

2 Tlumočnické kompetence

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka²⁰ uvádí, že „*předpokladem pro kvalitní výkon povolání tlumočnicka je dokonalá znalost výchozího i cílového jazyka²¹, mezi kterými tlumočí/překládá, včetně znalostí kulturních daných společenství, dobrá paměť, kultivovaný zjev a vystupování, trpělivost, přesnost. Pro poskytování profesionálních tlumočnických služeb je nutné celoživotní vzdělávání se a zlepšování vlastních dovedností.*“ (Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2021)

Velice často bývají opomíjeny fyzické předpoklady. Těmi jsou „*dobrý zdravotní stav, nervová odolnost, dobrý hlasový fond (výslovnost, hlasitost a přednes bez řečových vad), dechová kapacita, sluch*“ (Čeňková, 2008, s. 67). Dobrý zdravotní stav může mít přitom zásadní vliv na kvalitu tlumočení. Při únavě a nervozitě dochází k oslabení pozornosti, selhávání paměti, snížení pohotovosti při reakcích. (Čeňková, 2008)

Z fyziologických předpokladů vycházejí i ty psychické, mezi které řadíme „*dobrou paměť, logické uvažování, schopnost rozeznat relevantní a redundantní informace, pohotovost reakcí, rychlé kombinování, koncentrace a umění improvizace*“ (Čeňková, 2008, s. 67).

Kromě toho je nezbytně nutné, aby tlumočnický rozuměl oboru, ve kterém se bude tlumočnická situace odehrávat. Pakliže jde o tlumočení lékařského vyšetření, měl by předem vědět, s jakými termíny se může setkat a jak zhruba procedura probíhá. (Frishberg, 1990). Důležitá je znalost potřebné slovní zásoby (Kosinová, 2008). Neméně klíčové je to i v pro nás důležitém oboru vzdělávání. Kupříkladu tlumočnický, který se chystá přijmout objednávku na tlumočení přednášky z fyziky, by měl velice dobře zvážit, zda dokáže předat nejen dané jazykové prostředky, ale hlavně důležité souvislosti a vztahy.

Kompetentnost v tlumočeném oboru je obzvláště důležité podpořit důkladnou přípravou. Pokud se jedná pro tlumočnicka o neznámý obor, je zapotřebí počítat s násobně delším časem na přípravu. Tlumočnický má povinnost snažit se získat co nejvíce informací k danému tématu a osvojit si potřebnou slovní zásobu. Tlumočnický, případně koordinátor služeb/tlumočnický dispečink, by měl zajistit kvalitní přípravu v dostatečném předstihu.

²⁰ Jedná se o profesní organizace sdružující tlumočnický ZJ. (Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2021)

²¹ Tlumočnický by měl ovládat i nejrůznější varianty jazyka – nejen spisovnou formu, ale i různé dialekty. (Čeňková, 1988)

Častým problémem jsou nedostatečně připravené podklady. Heslovitá prezentace mnohdy jako příprava neposlouží. Tlumočník by měl dostat nejlépe kompletní přípravu, včetně videí, které by chtěl přednášející v hodině pouštět. Tlumočit videa bez přípravy, obzvláště ty, kde vystupuje více mluvčích, je téměř nemožné (Zahumenská, s. 49).

Jak uvádí Humphreys (2004), tlumočník působící na vysoké škole by měl mít široký všeobecný rozhled, měl by se udržovat v aktuálním dění čtením školních i odborných časopisů, měl by nasávat všechny potřebné informace a znalosti. Vhodné je procvičování prstové abecedy, která je, vzhledem k množství užívaných odborných termínů, nutností.

Zde hraje podstatnou roli část etického kodexu věnovaná kompetentnosti. Je potřeba naučit se reálnému náhledu na své vlastní schopnosti a po důkladném zvážení umět říct případně objednávku odmítnout. Přijetí poptávky, která by byla nad tlumočnickovy síly, by mohla poškodit studenta samotného, jelikož by se k němu nemusely dostat všechny potřebné informace, případně by mohlo dojít k jejich nepochopení (Humphreys, 2004).

V následujících podkapitolách si vysvětlíme, jaké způsoby jsou v praxi využívány pro hodnocení kompetencí, jaké jsou možnosti jejich zvyšování a jaké jsou faktory, které mohou kvalitu tlumočení ovlivňovat. Uvedené prvky se budou skrz kapitoly prolínat. Některé strategie slouží k vyhodnocování kompetencí a zároveň k jejich zvyšování, a tak je místy těžké určit jednoznačné zařazení do kategorie. Následkem vyhodnocování totiž logicky dochází, díky zvědomení silných a slabých stránek, ke snaze o vyladění výkonu.

2.1 Vyhodnocování kompetencí

Jeden z bodů etického kodexu (Etický kodex, c2021) mluví o tom, že se tlumočník ČZJ neustále vzdělává a zvyšuje svoji profesionální úroveň. Těžko by tomu tak mohlo být, kdyby u něj nedocházelo k jakémukoli vyhodnocování výkonu. Pro zkušeného tlumočníka se může jednat o již zaběhnutý proces, nevyžadující tolik času a energie, jako u tlumočníka začátečníka. Ani vysoce kvalifikovaní a zkušení tlumočníci by ho však neměli podceňovat. Vyhodnocování tlumočnickova výkonu se může realizovat několika způsoby, a to buď za přítomnosti další osoby, např. supervizora, kolegy tlumočníka, nebo skrze vlastní sebereflexi, či reflexi ze strany klientů.

Sebereflexe

Je dobré, aby měl tlumočnick vyvinutou reflektivní kompetenci, protože na základě analýzy svých vlastních chyb získáváme možnost přemýšlet nad tím, co bychom příště mohli udělat lépe, a tím profesně růst. Jednou z možností je tedy sebereflexe, při které tlumočnick hodnotí svůj vlastní výkon, jeho kvalitu, své schopnosti a zkoumá své limity obecně. Velice důležitá je i proto, že ji může tlumočnick provádět po každém tlumočení, aniž by k ní byla zapotřebí přítomnost další osoby. Měla by se stát součástí každodenní práce.

Zpětná vazba

Dalším nástrojem vyhodnocování je zpětná vazba. Ta může být směřována ze strany slyšících, neslyšících, kolegů i zadavatelů. Zpětná vazba by měla být konkrétní, zaměřená na tlumočnický proces, nikoli na jedince jako takového, jejím cílem by měla být snaha o zvýšení kvality tlumočnického výkonu (Witter-Merithew, 2001). Může mít formu osobního rozhovoru, písemného vyjádření nebo může být sbírána systematicky²².

Zpětnou vazbu je velice důležité vnímat během tlumočení samotného, a to ze strany slyšících i neslyšících. Je možné si například v situaci frontální výuky domluvit se studentem signál, který by v případě nepochopení využil. Základní porozumění lze však často ověřit na základě nemanuálních prostředků neslyšícího, nejčastěji z mimiky (Zahumenská, 2008).

Supervize

Kromě samotného vyjádření zpětné vazby jako takové existují i další ověřené postupy napomáhající k vyhodnocování kompetencí, a těmi jsou supervize. Jejím cílem je snížení/prevence stresu, získání nadhledu, sebereflexe. *„Supervizi lze tedy označit za celoživotní formu učení, zaměřenou na rozvoj profesionálních dovedností a kompetencí.“* (Jeklová, 2007, s. 8). Zpravidla probíhá pod vedení nezávislého supervizora, tedy kvalifikovaného odborníka, nejčastěji s psychologickým vzděláním a psychoterapeutickým výcvikem. Supervize je nástroj, který má vzdělávací, podpůrnou, řídicí, rozvojovou a podporující funkci. Napomáhá porozumění vztahu pracovníků s klienty, umožňuje uchopit prožívání a emoce, které se při práci objevují, a naučit se, jak je zvládat. Plní reflektivní funkci, kontrolu kvality. Supervize rozvíjí osobnost pracovníků, hodnotí stanovené cíle. Dává příležitost ke sdílení zkušeností, které pomáhá ke snížení napětí a stresu.

²² Vysoká škola, popř. středisko služeb pro studenty se specifickými potřebami, může pravidelně získávat od studentů využívající služby, zpětnou vazbu na spokojenost s jejich poskytováním.

Supervize může mít mnoho podob. Podle počtu supervidovaných ji můžeme dělit na individuální a skupinovou. Individuální dává možnost reflektovat konkrétní potřeby pracovníka, jeho vývoj, nabízet mu návrhy řešení jeho problémových situací. Skupinová umožňuje situaci diskutovat s ostatními kolegy, ptát se na jejich náhled na danou situaci, může pomoci samotným sdílením zkušeností, předáváním zpětné vazby. Je zde však riziko nedůvěry členů mezi sebou, je zde malá časová dotace na věnování se individuálním potřebám jednotlivců. (Jeklová, 2007, s. 10-11)

Počet osob není jediným kritériem rozlišování typu supervize. Dalším z nich je její zaměření. Může být případová – věnující se klientům, týmová – orientovaná na fungování členů týmů mezi sebou nebo týmu a jeho vedení, případně vzdělávací – nasměrovaná profesionalizaci služby. (Aronová, 2009)

V tlumočení se též provádí tzv. **jazykové supervize**, které jsou zacílené na tlumočnické kompetence, na projev ve znakovém jazyce i mluveném jazyce a sociokulturní aspekty tlumočení. Ústav jazyků a komunikace neslyšících (ÚJKN) pod Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy (Supervize tlumočení, c2015) se zasazuje o to, aby tlumočníci působící pod filozofickou fakultou²³ podstupovali supervizi pravidelně v každém semestru, a pokud možno dokonce ve všech předmětech, které tlumočí. Doporučuje též, aby byly supervize zajišťovány různými supervizory, aby byl výsledný obraz co nejvíce objektivní. Tyto supervize mohou probíhat živě, přímo ve výuce nebo ze záznamu. V tu chvíli je potřebné zajistit technické vybavení potřebné pro natočení výuky a souhlas s natáčením od přítomných studentů. Supervizor²⁴ poté nahrávku shlédne, zhodnotí a předá zhodnocení a zpětnou vazbu dotčenému tlumočnickovi. Ústav jazyků a komunikace neslyšících má na svých webových stránkách rozepsané oblasti, na které se během supervize tlumočení zaměřuje, jejich kompletní seznam naleznete v příloze č. 2.

Jazykové supervize mohou být zajišťovány externím supervizorem nebo kolegou, v tomto případě pak mluvíme o **intervizi**. Intervize může být vnímána jako nástroj hodnocení v rámci dvojice pracovníků, kteří provádí reflexi, předávají zpětnou vazbu,

²³ Nejčastěji se jedná o obor Jazyky a komunikace neslyšící, přímo pod Ústavem jazyků a komunikace neslyšících, dříve zvaný Čeština v komunikaci neslyšících.

²⁴ V případě jazykových supervizí většinou není supervizorem osoba s psychologickým vzděláním nebo psychologickým vzděláním, ale slyšící tlumočnický, který je seznámen se strukturou supervize, sledovanými oblastmi.

doporučení, apod. Může se jednat o vzájemnou spolupráci, nebo může být intervize zacílena pouze na jednoho z kolegů. (Jelková, 2007)

Spolupráce

Nezanedbatelné je i vyhodnocování spolupráce mezi tlumočnickem a **pedagogem**, tlumočnickem a studentem, popř. tlumočnickem a **centrem služeb** pro studenty se specifickými potřebami. Špatně nastavená, nebo nefunkční spolupráce může mít vliv na kvalitu tlumočení. Pokud tlumočnick nedostává kvalitní přípravu na výuku, nebo ji nedostává dostatečně včas, nemá příležitost se na výkon plnohodnotně připravit. Ideálním případem je, když se povede nastavit takovou spolupráci, kdy je možné provést s vyučujícím krátkou reflexi po každém tlumočení.

2.2 Zvyšování kompetencí

Zákon o sociálních službách, pod které spadá většina tlumočnicků, ukládá povinnost celoživotního vzdělávání ve formě 24 hodin ročně (Zákon č. 108/2006 Sb., § 111). Školský zákon, zákon o vysokých školách, ani žádný další předpis nehovoří o zaměření na profesní rozvoj. I když to tlumočnickům ve vzdělávání legislativa neukládá, jejich zaměstnavatelé by měli mít na paměti důležitost profesního růstu jejich zaměstnanců. Dokumentem, který se profesním rozvojem tlumočnicků zabývá a je platný i pro tlumočnický ve vzdělávání, je Etický kodex (c2021).

Jak již bylo nastíněno, klíčovou úlohu ve zvyšování kompetencí hraje jejich vyhodnocování. Bez uvědomění si vlastních chyb a limitů, se jen velmi těžko, zvláště v jazykové oblasti, může tlumočnick snažit o zlepšení výkonu.

K rozvoji kompetencí zajisté patří dostupnost **vzdělávacích akcí**, nejlépe zacílených na tlumočnickou problematiku, jazykové znalosti a dovednosti. Kupříkladu kurzy znakového jazyka, kurzy pro tlumočnický, kurzy rétoriky, práce s hlasem. Nesmíme ale zapomínat ani na témata na tlumočením navázaná, např. time management, prevence syndromu vyhoření, způsoby relaxace, apod.

Jednou z dalších možností, které může zaměstnavatel poskytnout, je **nákup odborné literatury** související s problematikou. Je velice důležité sledovat aktuální profesní trendy v zahraničí, které mohou být inspirací pro české prostředí.

Zaměstnavatel by měl zajistit **technickou podporu** za cílem zpětného vyhodnocování a zvyšování kvality tlumočení. K dispozici by tak měla být kamera, stativ a zařízení na projekci videa (počítač, notebook).

Je velice důležité si uvědomit, že i odborný, kvalifikovaný tlumočník, pakliže se dostává při tlumočení do neznámých oblastí, se musí nejdříve s novou problematikou seznámit. Může se tak díť pomocí **doplňování slovní zásoby** z veřejně dostupných slovníků, absolvováním kurzů, týmové intervize (Vysuček, 2020), v případě oboru vzdělávání, i konzultací s vyučujícím.

Nezanedbatelnou součástí je vedení **organizačních porad** se členy tlumočnického týmu. Během nich je možnost se sdílet, diskutovat užívané postupy, metody, řešit společné problémy a konflikty. (Mázerová, 2008, s. 47, Zahumenská, 2008, s. 80) V průběhu setkání mohou přicházet i inovativní nápady na vylepšení kvality služeb.

Důležitou součástí života tlumočnicka by mělo být **stýkání se s komunitou Neslyšících**.²⁵ Variantnost znakového jazyka je totiž rozmanitá, proto je zapotřebí setkávat se s co největším počtem uživatelů znakového jazyka. Obzvláště v době, kdy část vysokoškolského vzdělávání probíhá distanční – online formou, mohou se do tlumočení na univerzitách zapojit i tlumočníci, kteří by jinak kvůli vzdálenosti neměli tu možnost, a tak se setkávají s neslyšícími z krajů, kde se kupříkladu používá jiný dialekt. Díky setkávání se s komunitou, si tlumočník rozšiřuje slovní zásobu a získává možnost učit se adaptovat na různé typy projevů ve ZJ.

Kromě učení se z projevů rodilých mluvčích, kterého tlumočník může dosáhnout osobním kontaktem, nebo například koukáním na videa ve znakovém jazyce,²⁶ je i možnost zdokonalovat se **sledováním jiných tlumočnicků**. Být v tlumočené situaci v roli pozorovatele, může být skvělým nástrojem pro hodnocení tlumočnického procesu a učení se novým znakům, obratům, či tlumočnickým strategiím.

²⁵ Zde záměrně užíváme termínu Neslyšící s velkým n, jelikož chceme zdůraznit, že je důležité primárně se setkávat právě s těmi neslyšícími, kteří se cítí být součástí komunity Neslyšících, jelikož jejich hlavním komunikačním systémem bývá právě český znakový jazyk.

²⁶ Například sledováním Zpráv v českém znakovém jazyce na ČT, internetových zpráv Tiché zprávy, kde jsou moderátory neslyšící, rodilí uživatelé znakového jazyka.

2.3 Faktory ovlivňující tlumočení

Tlumočení je velice složitý proces, který si v této kapitole stručně představíme. Kvalitní tlumočení, či kvalita tlumočení jsou pojmy, které stále nejsou dokonale definované. Vysvětlíme si, proč je tak těžké kvalitu podrobně popsat, a poté se budeme zabývat faktory, které mohou kvalitu tlumočení ovlivnit v pozitivním i negativním slova smyslu.

Posuzování kvality tlumočení je závislé od toho, kdo ji hodnotí, zda se jedná o kolegu, klienta, posluchače nebo zadavatele. Každý z nich totiž sleduje tlumočení z jiného úhlu a má odlišná očekávání. „*Vzhledem k obtížnosti tlumočení jako komplexní kognitivní činnosti a zprostředkované mezilidské a mezikulturní komunikace, do níž zasahují četné sociální, psychologické i individuální faktory, je uspokojení požadavků všech zúčastněných stran na kvalitu tlumočení nutně otázkou určitého kompromisu*“ (Ďoubalová, 2019, s. 46).

Můžeme se bavit o teoretické a skutečné kvalitě tlumočení. Do kvality tlumočení vstupuje situační kontext i složitost tlumočnického procesu jako takového. Zdá se tedy, že dosáhnout dokonalého tlumočení je téměř nereálné. Je potřeba, aby v každém tlumočnickovi zůstávala touha se zdokonalovat a podávat co nejlepší výkon, je ale zapotřebí uvědomit si objektivní limity (Ďoubalová, 2019; Humpreys, 2004). Proto je dle Ďoubalové vhodné nemluvit o dokonalém tlumočení, ale o tlumočení optimálním. Jedná se o nejlepší možnou kvalitu, kterou bylo možné za daných vnitřních i vnějších podmínek podat. Bowen (1990) říká, že základem kvality tlumočení je, aby měl projev mluvčího stejný efekt na posluchače jako projev tlumočený. Tento názor však rozporuje Ďoubalová, podle které by tato situace mohla nastat pouze v případě, kdy by všichni posluchači měli stejný kulturní a vědomostní základ. Dále uvádí, že pro úspěšnou komunikaci je potřebná vůle účastníků si porozumět, což je věc, kterou tlumočnick nemůže nikterak ovlivnit (Ďoubalová, 2019).

Pracovní podmínky

Tlumočnick by měl mít dobré pracovní podmínky pro přímou i nepřímou tlumočnickou činnost. Do tzv. nepřímé činnosti se řadí např. cesta na tlumočení, domlouvání tlumočení nebo příprava na tlumočení.²⁷ V USA jsou při školách zřízena centra tlumočnických služeb, která poskytují tlumočnickům zázemí, zároveň realizují osvětovou činnost, a to jak ve směru k vyučujícím a studentům, tak i k široké veřejnosti. Zahumenská

²⁷ Rozdělení přímé a nepřímé práce se může lišit v závislosti na typu tlumočení, zda se jedná o tlumočení ve školství, popřípadě v sociálních službách. I každá škola, každý zaměstnavatel může mít rozdělení definované odlišně. Některé školy dojíždění nebo přípravu na tlumočení do fondu pracovních hodin nezapočítávají vůbec.

(2008) se domnívá, že by obdobná střediska mohla fungovat i nás. Tlumočníci by zde mohli tisknout, kopírovat materiály na výuku, měli by zde technické zázemí,²⁸ místo pro přípravu na výuku.

Fyzický a psychický stav

Tlumočení je velice komplexním procesem, který vyžaduje stoprocentní soustředění. Každá část procesu tlumočení vyžaduje velký energetický výdej. Tlumočnick musí všechny informace zpracovat, zakódovat do cílového jazyka tak, aby byly kulturně upravené, pro mluvčího srozumitelné a aby měly efektivní dopad na posluchače. Práce tlumočnicka je náročná fyzicky, psychicky a často i emocionálně. Vyžaduje nepřetržitou pozornost. Proto je důležité si uvědomit, že i za perfektních vnějších podmínek, se kterými se v reálných situacích setkáme jen málokdy, po jisté době dochází k mentálnímu oslabení v důsledku únavy a s tím i ke snížené kvalitě tlumočeného. Dle dostupných výzkumů (Moser-Mercer, 1998; Kurz, 2003) se únava při tlumočení dostavuje již po 30 minutách, aniž by si snížení kvality odvedené práce byl tlumočnick vědom.

Psychologové vyhodnocují podmínky tlumočení za objektivně zátěžové faktory, a to z důvodu stálé informační zátěže, časového náročnosti, obrovské míry potřebné koncentrace a únavy (Kurz, 2003). Tlumočení je o to náročnější, pakliže k němu tlumočnick nedostal potřebnou přípravu, v průběhu se ocitly neočekávané skutečnosti nebo se jedná o emočně silnou situaci²⁹.

Práce tlumočnicka není ohrožena rutinou, jak by mohlo hrozit u jiných profesí. Tlumočená situace je pokaždé něčím specifická, střídají se mluvčí, témata, klienti, mění se vnější okolnosti, vnitřní stav tlumočnicka. Pokud se tlumočnick necítí komfortně po fyzické nebo psychické stránce, musí vynaložit ještě násobně víc energie, aby tlumočení proběhlo kvalitně. Tlumočení není možné kdykoli přerušit, aby si tlumočnick odpočinul. Tlumočnick mívá předem stanované přestávky, které za normálních okolností musí dodržet. Proces tlumočení nelze nikdy zcela zautomatizovat, vždy vyžaduje velké nasazení.

Týmové tlumočení

Fyzická i mentální únava jsou časté faktory zhoršení kvality tlumočení (Čeňková, 2008). Týmové tlumočení snižuje duševní a psychickou únavu, eliminuje chyby a dává

²⁸ Například pro online tlumočení.

²⁹ Tlumočení státní závěrečné zkoušky, kde si student vytáhl nechtěné téma, bude pravděpodobně náročnější než běžná přednáška.

prostor pro vzájemnou zpětnou vazbu psaním poznámek nebo přímým zásahem do tlumočnické situace. Týmové tlumočení jako takové může být prevencí syndromu vyhoření i dalších onemocnění, která mohou tlumočnicka vyřadit z pracovního procesu na několik měsíců, ale i nenávratně. Časté jsou záněty šlach, vazů, karpálních tunelů, tenisový loket, které vznikají v důsledku často opakovaného pohybu a nedostatečným odpočinkem.

U tlumočnicků znakového jazyka je tým tvořen převážně dvěma kolegy. Modelů tlumočení v týmu existuje vícero. V našem prostředí je nejvyužívanější spolupráce formou střídání role aktivního tlumočnicka, který v danou chvíli tlumočí, a tlumočnicka pasivního/podpůrného. Ten však není pasivním v pravém slova smyslu, jelikož během této fáze sleduje aktivního kolegu, je mu podporou, dává mu najevo porozumění³⁰. Do tlumočeného projevu může v případě potřeby zasáhnout nebo kolegovi píše potřebné poznámky na papír, které s ním může o přestávce nebo po tlumočení probrat. Pasivní tlumočnick též zodpovídá za dodržování časového harmonogramu střídání tlumočnicků³¹. Dalším modelem týmového tlumočení, který se využívá především při diskuzích, je rozdělení tlumočnicků dle jazyka, ze kterého budou tlumočit. Jeden z nich tak může tlumočit do mluveného jazyka a druhý pouze do znakového jazyka. Pokud by se například jednalo o vystoupení dvou neslyšících, lze ke každému mluvčímu přiřadit jednoho tlumočnicka. V praxi se ale nejčastěji setkáváme s modelem střídání aktivního a podpůrného tlumočnicka na základě domluvených časových úseků. Velice důležité je si uvědomit, že přestože rozdělujeme tlumočnické role na aktivní a pasivní, a přestože v jednu chvíli vidíme tlumočit pouze jednoho tlumočnicka, jsou ve skutečnosti aktivní po celou dobu oba (Mázerová, 2008).

Týmové tlumočení zajišťuje dostatečnou záruku správnosti a přesnosti tlumočeného projevu (American Sign Language Interpreter Teams, 2010). Pasivní tlumočnick má větší mentální kapacitu a pracovní paměť ve chvíli, kdy přímo netlumočí. Může být tedy skvělým pomocníkem pro aktivního kolegu. Nápomocné je, když mu předává informace, které se odehrávají za ním, například na promítající prezentaci. Podpůrný tlumočnick též kontroluje dobré osvětlení či umístění tlumočnicka. Před samotným tlumočením je potřebné domluvit se na pravidlech spolupráce – kdo bude prvním aktivním tlumočnickem, jaké budou intervaly střídání, kam se bude zapisovat harmonogram tlumočení, poznámky a zpětná vazba, jak bude vypadat signál pro střídání, jak zareagovat v případě, že tlumočnick opomenul důležitou

³⁰ Např. nenápadným kýváním hlavy, které dává aktivnímu tlumočnickovi okamžitou zpětnou vazbu o srozumitelnosti projevu.

³¹ Tlumočnicki se předem domlouvají na intervalu střídání. Jedná se o 10–20 minut, v závislosti na náročnosti a celkové délce tlumočení.

informaci nebo špatně porozuměl aj. Důležité je sjednotit si slovní zásoby a domluvit se na užívání znaků u odborných termínů, aby nedošlo k matení neslyšícího. To všechno jsou náležitosti, které je potřeba si vyjasnit ještě před začátkem tlumočení (Mázerová, 2008).

Týmové tlumočení je excelentní příležitostí pro profesní růst, jelikož nám dává možnost reflexe s kolegou ihned po tlumočeném výkonu. Reflexe není nijak časově náročná, nevyžaduje přítomnost další osoby. Tlumočníci by tedy měli po tlumočení sdílet celkový dojem z tlumočení, dávat si konkrétní zpětnou vazbu. Je dobré vyzdvihnout, co se povedlo, a zhodnotit, co by se příště dalo udělat jinak a lépe. Kromě reflexe vlastního výkonu má tlumočník možnost učit se a inspirovat od druhého kolegy.

Příprava

Ve vzdělávání je důležitá i vzájemná spolupráce tlumočnicka s vyučujícím (Červinková Houšková, 2008b), a to jak před výukou, při ní samotné, tak i po ní. Vyučující by měl s dostatečným předstihem dodat přípravu³² – materiály k výuce koordinátorovi tlumočnicků, případně tlumočnickovi samotnému, měl by být pro tlumočnicka k dispozici v případě potřeby odborné konzultace či pro zodpovězení, doplňujících otázek. Tlumočník s vyučujícím domlouvá také organizační záležitosti týkající se výuky, např. kdy a jak dlouhé budou přestávky nebo jak je vhodné uspořádat třídu.

Důležitá je vzájemná kooperace i v rámci výuky, kde je potřebná nastavená důvěra především ze strany vyučujícího k tlumočnickovi. Jak uvádí Zahumenská³³ (2008), spolupráce by neměla být ukončena „zazvoněním“, ale měla by pokračovat společným zhodnocením výuky, zpětnou vazbou. To se pochopitelně lépe realizuje v rámci dlouhodobé spolupráce.³⁴

Jak by měla příprava vypadat? Měla by obsahovat především informace o obsahu výuky, vyučovací texty, grafy, prezentace a další materiály, se kterými se bude v hodině

³² Pokud by ve výuce měl vystoupit neslyšící student s referátem, případně se jedná o konzultaci k jeho diplomové práci, vztahuje se toto pravidlo o dodání včasné přípravy i na něj. V takovém případě by měl tlumočnickovi zaslat např. prezentaci, text práce a případně i video ve znakovém jazyce, ve kterém stručně shrne svůj výstup.

³³ Zahumenská to ilustruje na příkladu tlumočení ve vzdělávání na úrovni základních a středních škol, domníváme se však, že by stejný proces přispěl i tlumočení na úrovni terciárního vzdělávání.

³⁴ Určitě bude mít vyučující větší motivaci ke sdělování zpětné vazby a nastavování spolupráce například u výuky denních studentů, kde se s tlumočnickem bude potkávat každý týden. Sdělená zpětná vazba ale může mít efektivní dopad i tam, kde se jedná o jednorázovou spolupráci vyučujícího a tlumočnicka. Může být přínosem pro jiného kolegu, se kterým se vyučující v budoucnu setká. Stejně tak tlumočník bude vědět, na co by se mohl při dalším tlumočení, být s jiným řečníkem, zaměřit.

pracovat, ale nejen to. Jak upozorňuje Zahumenská (2008), kvalita přípravy může zásadním způsobem ovlivnit kvalitu tlumočení. Důležitými informacemi pro tlumočnicka jsou i informace o počtu studentů, jmenný seznam účastníků, případně jejich jmenné znaky³⁵, plánovaný styl výuky apod.

Pokud výuka probíhá online, tlumočnick potřebuje předem znát platformu, přes kterou bude výuka probíhat, musí mít dostatek času si program nainstalovat, seznámit se s jeho specifiky, připravit si podmínky pro online tlumočení – místo s neutrálním pozadím a dostatečným osvětlením a samozřejmě kvalitní techniku s vysokým rozlišením kamery a silné internetové připojení. Tato situace vyžaduje též speciální komunikaci s vyučujícím, při které je potřebné se domluvit na zajištění dobrého porozumění mezi tlumočnickem a studentem. Toho je možné docílit tzv. připnutím videa na hlavní obrazovku.

Jelikož je možnost vzdělávání neslyšících na vysokých školách relativní novinkou³⁶, je pravděpodobné, že se bude muset tlumočnick vypořádat se situací, kdy pro potřebný pojem znak nezná. V tomto případě by měl nejprve prozkoumat všechny dostupné slovníky znakových jazyků, poptat se kolegů, neslyšících. Pakliže znak opravdu neexistuje, je nejlepší se na jeho tvorbě podílet s neslyšícím studentem, s tlumočnickým týmem nebo s neslyšícím lingvistou (Zahumenská, 2008). Právě vzhledem k této okolnosti je dost možné, že student bude trvat na tom, že chce mít „svého“ tlumočnicka, na jehož slovní zásobu je zvyklý a může si být jistý, že bude danému tlumočnickovi lépe rozumět.³⁷ Může se stát, že student nebude chtít z důvodu této fixace přistoupit k atestaci v případě nemoci daného tlumočnicka (Macurová M., 2018).

Důležitá je nejen kvalita dodaných materiálů, ale i předstih, se kterým jsou dodávány. To se odvíjí od náročnosti tlumočeného. Začít s přípravou včas je důležité i z toho důvodu, že má tlumočnick čas se na případné nejasnosti doptat mluvčího, dohledat si potřebné souvislosti, porozumět tématu. Také může tlumočnick během této analýzy podkladů pro tlumočení uznat, že na dané tlumočení není dostatečně kompetentní, a ještě dostatečně včas

³⁵ Ve znakovém jazyce se setkáme se specifickým fenoménem osobních vlastních jmen, tzv. jmenných znaků, které jsou často odlišné od křestního jména. Mohou vycházet ze zvukové podoby jména v českém jazyce, ale mohou být též motivovány charakteristickými rysy člověka, ať už chováním, nebo vzhledem (Faltínová, 2008).

³⁶ Stručné shrnutí historie vzdělávání neslyšících najdeme v kapitole 4.3.

³⁷ Významnou úlohu hraje důvěra v tlumočnicka především u atestací, státních závěrečných zkoušek a obhajob, na které se musí tlumočnicki připravovat s velkým předstihem.

tlumočení odmítnout, nebo zhodnotí náročnost situace a přizve tlumočnicka do týmu (Zahumenská, 2008).

3 Certifikace

V některých státech (např. Rakousko, USA, Finsko) existuje definovaný způsob zjišťování kompetencí a kvalifikací pro tlumočení ZJ. Tyto státy mají k dispozici nástroj, který hodnotí celý proces tlumočení – předání sdělení po obsahové stránce, předání komunikačního záměru mluvčího. Tlumočnické znalosti sociokulturního prostředí. Často se úroveň jazykových kompetencí mylně považuje za totožnou s úrovní tlumočnických schopností. Úroveň obou jazyků je samozřejmě důležitou součástí kompetencí, nikoli však jedinou (Vysuček, 2021).

Rakousko od roku 1998 zavedlo zkoušky odborné způsobilosti pro tlumočnické znakového jazyka, které organizuje ÖGSDV³⁸ ve spolupráci s Univerzitou ve Štýrském Hradci. Při těchto zkouškách komise složená z pěti odborníků (neslyšících a slyšících) tlumočnicků ověřuje tlumočnické dovednosti z němčiny do rakouského znakového jazyka a naopak. Stejně tak hodnotí i celkový vztah k profesi, osobnostní předpoklady a základní tlumočnické dovednosti. V roce 2010 ke zkoušce samotné přibyla i povinnost minimálně středoškolského vzdělání s maturitou. Absolventi vysokoškolského oboru zaměřeného na tlumočení znakového jazyka musejí absolvovat praktickou část certifikační zkoušky, teoretická je jim uznaná (Berufseignungs–prüfung, 2010).

Rakouská asociace má též jistá opatření, mezi která patří i to, že si tlumočníci musí každé tři roky obnovovat členství za podmínek doložení (De Witt, 2020):

- 1) potvrzení o alespoň 30 hodinách tlumočení za rok,
- 2) absolvování 30 hodin celoživotního vzdělávání (10 z nich může vycházet z účasti na konferencích),
- 3) účasti na semináři na téma odpovědnosti (jednou za 6 let)
- 4) potvrzení o absolvování alespoň dvou místních setkání tlumočnicků za rok.

Nutno podotknout, že Rakousko má dle srovnání De Witt (2020) v rámci EU nejpřísněji nastavené podmínky. Velká většina států nevede žádný registr tlumočnicků, nezjišťuje kompetence tlumočnicků ani na počátku jejich působení, ani v jeho průběhu. Jedním z mála států, který též přezkoušuje tlumočnické dovednosti během jejich působení, je Litva. V Litvě funguje certifikační komise, která každé tři roky na základě různých úloh

³⁸ Rakouská asociace tlumočnicků a překladatelů znakového jazyka.

vyhodnocuje, zda může tlumočnick i nadále působit v profesi a případně v jakých oblastech (De Witt, 2020).

V USA mají jednotlivé státy nastavené vlastní celonárodní certifikační testy, které hodnotí kompetence tlumočnicků. Mimo to je ve většině případů vyžadováno vysokoškolské vzdělání (v libovolném oboru). Zkouška je složena z teoretického testu a různých tlumočnických situací, které posuzují tlumočnické dovednosti a také sledují etické rozhodování tlumočnicka. Vysokoškolské vzdělání v tlumočnickém oboru pro certifikaci nestačí, bere se v potaz, že každá univerzita může mít jiné podmínky a požadavky, proto je i pro tyto jedince povinné absolvování certifikované zkoušky (Certification, 2021).

Česká republika podobný systém zatím nemá, i když už o něj bylo v minulosti usilováno (Červinková Houšková, 2008a). Zatím v České republice existuje jen velice málo oborů zaměřených na tlumočení znakového jazyka.³⁹ Dle Vysučka (2021) by ideálním řešením bylo vytvoření jednotné certifikační zkoušky, která by zaručila kvalitu poskytovaných služeb a tím by dodala i více důvěry klientům v jejich tlumočnický.

Sjednocení požadavků na kvalifikaci tlumočnicků znakového jazyka by nesmírně pomohlo zaměstnavatelům, kteří by při přijímání tlumočnicků měli jistotu, že jde o kvalifikované uchazeče, obzvláště u zaměstnavatelů, kteří nejsou poskytovateli sociálních služeb. V současné době například ředitel školy, kam má nastoupit neslyšící dítě, nemá sebemenší šanci, jak ověřit úroveň kompetencí tlumočnicka. Jednotná zkouška by dodala jistotu a pocit bezpečí i klientům tlumočnických služeb, zvýšila by se tak důvěra v tlumočnický a jejich práci (Vysuček, 2021).

3.1 Certifikační vzdělávací program

Dosud tak na našem území neexistuje žádná zkouška, která by ověřovala tlumočnické dovednosti. V minulosti zde byla naděje v podobě Certifikačního vzdělávacího programu⁴⁰ (dále i CVP) pro tlumočnický znakového jazyka, který v roce 2004 spustila Česká komora

³⁹ Aktuálně se jedná o bakalářský obor Jazyky a komunikace neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (Jazyky a komunikace neslyšících, 2021), bakalářský obor Tlumočnictví českého znakového jazyka na Masarykově univerzitě v Brně (Tlumočnictví českého znakového jazyka, MUNI, 2021) a obor Tlumočnictví českého znakového jazyka na Vyšší odborné škole v Hradci Králové (Tlumočnictví českého znakového jazyka, NPI, 2021).

⁴⁰ Certifikační vzdělávací program nabízel tři různé specializace – tlumočnick znakového jazyka, transliterátor znakové češtiny a vizualizátor mluvené češtiny (Červinková Houšková, 2008a) V tomto textu se užíváním termínu CVP odkazujeme ke specializaci tlumočnick znakového jazyka.

tlumočnicků znakového jazyka. Šlo o jediný ucelený a systematický vzdělávací program, který byl v České republice kdy realizován. Vycházel z požadavků EU na vzdělávání v oblasti jazyků, které jsou dány Společným evropským referenčním rámcem (Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2021). Pro specializaci tlumočení znakového jazyka se jednalo o program v délce 2,5 roku (Červinková Houšková, 2008a).

Na příkladu CVP si můžeme ukázat, jak by vzdělávání tlumočnicků a potažmo hodnocení jejich kompetencí mohlo v základní podobě vypadat. Jak Červinková Houšková (2008a) ve své publikaci uvádí, pro samotné přihlášení do CVP bylo zapotřebí úspěšně absolvovat psychologické testy, motivační pohovor, test sociokulturních znalostí, test percepce znakového jazyka a test produkce znakového jazyka. Nedílnou součástí programu bylo kromě teoretických částí i absolvování praxe v rozsahu 400 hodin, pro jejíž započetí bylo nutné projít pohovorem před komisí složenou z psychologa, tlumočnicka ZJ a neslyšícího. Myslelo se i na důležitost zdravotního stavu. Kontraindikací byly jakékoli deformity ruky, obličeje, závažné vady výslovnosti nebo špatný psychický stav. Oficiální podmínkou pro zahájení praxe bylo minimálně středoškolské vzdělání s maturitou a absolvování semináře na téma etického kodexu.

Červinková Houšková (2008a) v publikaci popisuje, jak byla celková dotace praxe, rozdělena do různých oblastí, a to následovně:

- 120 hodin = 30 % v rámci školství (ZŠ, SŠ, VŠ),
- 120 hodin = 30 % v komunitním tlumočení (lékař, soud, úřad),
- 140 hodin = 35 % nespécifikovaných – v jakémkoli oboru,
- 20 hodin = 5 % v rámci veřejného tlumočení (divadla, koncerty, plesy, přednášky).

Závěrečná zkouška CVP měla teoretickou a praktickou část. Teoretická obsahovala písemný test o 50 otázkách, z nichž muselo být alespoň 75% zodpovězeno správně. Praktická část byla rozdělena do dalších subtestů. Skládala se ze simultánního tlumočení z ČJ do ČZJ (z audionahrávky), simultánního tlumočení z ČZJ do českého jazyka (z videonahrávky), z překladu nahrávky, kde se odehrával dialog dvou neslyšících osob a ze zkoušky dovednosti přizpůsobení se komunikačním potřebám klienta.

3.2 Národní soustava povolání a národní soustava kvalifikací

Národní soustava povolání (NSP) je katalog, který obsahuje popis profesí. Jeho existence vychází ze zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. § 6. Cílem NSP je definovat kvalifikační způsobilost pro práci a podávat informace o požadavcích na výkon jednotlivých profesí, včetně potřebných zákonných podmínek (MPSV, 2017).

V roce 2014 byla ČKTZJ oslovena s prosbou o aktualizaci záložky Tlumočnický znakového jazyka. Jak uvádí Vysuček (2021), „*dokument popisuje pracovní náplň tlumočnicka, jaké je doporučené vzdělání a jaké má mít uchazeč o povolání kompetence. Zveřejnění dokumentu je provázáno se Zákonem o sociálních službách, respektive jeho novelou, která dosud nebyla schválena.*“ Kámen úrazu však tkví v tom, že NSP je provázaná s Národní soustavou kvalifikací (NSK), ve které nejsou kvalifikační předpoklady pro výkon tlumočnické profese ukotveny. Ač by se to zdálo jako ideální příležitost pro vytvoření jednotné zkoušky, a přestože pro to ČKTZJ dostala prostor, dosud se jí ani jiným spolupracujícím organizacím nepovedlo najít dostatečné finance na vytvoření jednotné sady testovacích otázek, videí a případné založení registru ověřených tlumočnicků.

Dle Vysučka (2021) by bylo nejlepší možnou variantou mít jednotné zkoušky, které by byly rozděleny do různých úrovní. Pakliže by někdo chtěl tlumočit v náročnějších situacích – u soudu, na konferencích aj., musel by se kvalifikovat ve vyšší úrovni zkoušky. Dle autora by se však vzhledem k návaznosti na další zákony jednalo o komplikovaný proces, proto se zamýšlí nad reálnější variantou, kterou je navázání na právě vznikající referenční rámec.

3.3 Referenční rámec

Pro cizí jazyky existuje tzv. společný evropský referenční rámec (SEER, též CEFR)⁴¹, který určuje, jaké kompetence by měl mít jedinec pro dosažení určité úrovně jazyka. CEFR je velice užitečný pro správné nastavení výuky cizích jazyků, i obecně pro ověřování kompetencí (Hudáková, 2016).

⁴¹ CEFR je zkratka pro Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Jedná se o společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme (SEER). V Česku je hojně užívána i anglická zkratka CEFR.

Referenční rámec je rozdělen do šesti kategorií A1–C2, přičemž do úrovně A spadají uživatelé základů jazyka, do kategorie B samostatní uživatelé a do kategorie C zkušení uživatelé. V dokumentu *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* (2006) jsou podrobně rozepsány konkrétní dovednosti pro dané úrovně.

V roce 2017 byl zahájen pětiletý projekt s názvem APIV A,⁴² v rámci kterého se začal tvořit referenční rámec pro český znakový jazyk. V dubnu 2022 by měly být vytvořené a ověřené referenční rámce pro úrovně A1–B2 (MŠMT, c2020). Tvorbu CEFR pro ČZJ iniciovala tehdejší veřejná ochránkyně práv, Alena Šabatová, když v roce 2015 vydala *Zprávu o šetření ve věci překážek znesnadňujících žákům se sluchovým postižením přístup ke vzdělávání a jeho poskytování*, ve které uvedla, že bez existence CEFR pro český znakový jazyk není možnost kontrolovat úroveň pedagogických pracovníků, kteří výuku neslyšících žáků zajišťují. Doporučila tak ministerstvu, aby vypsalo výzvu na popis referenčních úrovní pro ČZJ (Šabatová, 2015).

Vytvoření referenčního rámce pro znakové jazyky je prvním dobrým krokem k možnosti ověřování jazykových kompetencí. Pakliže budou v rámci CEFR jasně stanovené všechny úrovně jazyka, bude o něco jednodušší vytvořit jednotnou certifikační zkoušku pro ověření tlumočnických kompetencí (Vysuček, 2021).

⁴² Projekt APIV A je projektem Národního pedagogického institutu. V rámci něj se referenčním rámcem znakových jazyků zabývá klíčová aktivita č. 5 (MŠMT, c2020).

4 Vzdělávání studentů se specifickými potřebami na vysokých školách

Studium na vysoké škole se výrazně liší od předchozích stupňů vzdělávání. Na této úrovni neexistují speciální školy pro osoby se sluchovým, zrakovým, tělesným postižením, narušenou komunikační schopností nebo jiným typem postižení. Studenti se tak vzdělávají formou individuální nebo skupinové integrace.

V této kapitole si nejprve ukotvíme právo na vzdělávání a na využívání podpůrných služeb a následně si představíme konkrétní kategorie studentů a služby, které mohou využívat. V závěru zacílíme pozornost konkrétně na tlumočení na vysokých školách.

4.1 Legislativní zasazení

Nárok na vzdělání je deklarován jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením vešla v ČR v platnost 28. října 2009, její kompletní znění najdeme ve *Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s.* Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Článek 24 týkající se vzdělávání uvádí:

„(1) Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob se zdravotním postižením na vzdělání[...]Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí začleňující vzdělávací systém na všech úrovních a celoživotní vzdělávání“ (odst. 1 čl. 24 sdělení č. 10/2010).

„(5) Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost přístupu k obecnému terciárnímu vzdělávání, odborné přípravě na výkon povolání, vzdělávání dospělých a celoživotnímu vzdělávání bez diskriminace a na rovnoprávném základě s ostatními. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby osobám se zdravotním postižením byla poskytována přiměřená úprava“ (odst. 5 čl. 24 sdělení č. 10/2010).

Z těchto částí Úmluvy vyplývá, že všichni studenti se zdravotním postižením, včetně studentů se sluchovým postižením, mají právo na vzdělávání na rovnoprávném základě. Pátý odstavec dokonce specifikuje, že se právo na vzdělání vztahuje i na úroveň terciární.

O rovnoprávném zapojení studentů se zdravotním postižením se mluví i v Národním plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025 (Vláda, 2021), Dlouhodobém záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2019–2023 (MŠMT, 2019) i v dokumentu Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (Fryč, 2020). Společným klíčovým tématem je také snaha o snížení předčasných odchodů ze vzdělávání.

Tlumočení znakového jazyka je dle § 56 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. poskytováno jako sociální služba, a je tudíž využíváno bezplatně. Osoby se sluchovým postižením mají dle zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob zakotveno právo na vzdělávání s využitím komunikačních systému neslyšících a hluchoslepých osob, mezi které se dle § 3 řadí i český znakový jazyk.

Vzdělávání dětí, žáků a studentů, též těch se speciálními vzdělávacími potřebami, upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Hned v úvodu zákon vymezuje základní **zásady**:

- „a) rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání **bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,***
- b) zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,***
- c) vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání“** (§ 2 odst. 1, zákona č. 561/2004 Sb., v platném znění).*

Školský zákon také popisuje podstatu specifického přístupu ke studentům se speciálními vzdělávacími potřebami:

- „Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která **k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření.** Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta“* (§ 16 odst. 1, zákona č. 561/2004 Sb. v platném znění).

Cílem zákona je tedy snaha o nastavení rovnoprávných podmínek pro všechny děti, žáky a studenty. Poskytují se jim taková opatření, která jim umožní stejné vstupní podmínky. Detailněji se vzděláváním dětí, žáků a studentů zabývá vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných v aktuálním znění. Školský zákon hovoří primárně o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání. Terciární vzdělávání by se dalo zahrnout pod pojem *jiné vzdělávání*, které v názvu zákon zmiňuje, explicitně se však o něm ani v zákoně ani ve vyhlášce nehovoří.

Samotné terciární vzdělávání je ukotveno v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách (vysokoškolský zákon).. Ten se studentům se specifickými potřebami⁴³ nevěnuje tak detailně, jako například školský zákon, nicméně v § 21 uvádí, že veřejné vysoké školy mají **povinnost**:

„d) poskytovat uchazečům o studium, studentům a dalším osobám informační a poradenské služby související se studiem a s možností uplatnění absolventů studijních programů v praxi,

e) činit všechna dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí studovat na vysoké škole“ (§ 21 odst. 1, zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění).

Klíčovým dokumentem, který konkretizuje povinnosti vysokých škol a detailněji se zabývá možnostmi, které mohou studenti se specifickými potřebami využít, je dokument Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy* (MŠMT, 2021). Ten v příloze č. 3 – **Metodický pokyn k financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami** (dále jen Metodický pokyn), uvádí práva a povinnosti jak vysoké školy, tak studenta se specifickými potřebami.

Metodický pokyn v článku 2 (MŠMT, 2021) vymezuje kategorie studentů se specifickými potřebami následovně:

A. Student se zrakovým postižením

A1. Uživatel zraku

A2. Uživatel hmatu/hlasu

B. Student se sluchovým postižením

⁴³ Terciární vzdělávání na rozdíl od předškolního, základního a vyššího odborného, používá termín student se specifickými potřebami (oproti dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami).

B1. Uživatel mluveného jazyka

B2. Uživatel znakového jazyka

C. Student s pohybovým postižením

C1. Student s postižením dolních končetin

C2. Student s postižením horních končetin

D. Student se specifickými poruchami učení

E. Student s poruchou autistického spektra

F. Student s jinými obtížemi

Písmeno nám v tomto případě definuje kategorii osob, a číslo tuto kategorii dle specifčnosti potřebu upřesňuje. Studenty se sluchovým postižením tedy rozlišujeme na studenty spadající do skupiny B1 – uživatele mluveného jazyka a skupiny B2 – uživatele znakového jazyka. Metodický pokyn dále uvádí, že do kategorie B1 patří: „*Student se sluchovým postižením, který v interpersonální komunikaci preferuje mluvený jazyk (tzn. nejčastěji češtinu) v mluvené nebo psané podobě.*“ a do kategorie B2 „*student se sluchovým postižením, který v interpersonální komunikaci preferuje znakový jazyk (tzn. nejčastěji český znakový jazyk)*“ (MŠMT, 2021, s. 30). Pro účely této práce jsou zásadní studenti evidovaní v kategorii B2, jelikož jsou jedinými možnými klienty využívajícími tlumočnické služby.

4.2 Systém služeb pro studenty se specifickými potřebami

Při většině českých vysokých škol⁴⁴ (dále VŠ) jsou zřízena odborná servisní pracoviště, tzv. centra služeb pro studenty se speciálními potřebami, kde se nachází i koordinátor služeb, který se se zájemcem o služby (uchazečem, či studentem)⁴⁵ spojí a na základě doložených lékařských zpráv a konzultace s ním zhodnotí míru a způsob podpory při výuce nebo při přijímacím řízení. Některé školy mají i více středisek, případně koordinátorů služeb. Nejčastěji má vlastní středisko fakulta, kde je koncentrace studentů se specifickými potřebami vyšší (např. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, dále FF UK).

⁴⁴ Mluvíme-li o vysokých školách, máme na mysli veřejné vysoké školy. Soukromé a státní nemají povinnost dokládat údaje o počtech studentů se specifickými potřebami.

⁴⁵ Nabízené služby lze využít už při procesu přijímacího řízení, kde lze na základě posouzení koordinátora služeb modifikovat přijímací řízení, ať už např. navýšením časového limitu, či využitím tlumočnicka ZJ.

Kompletní seznam pracovišť je dostupný na stránkách AP3SP (Adresář odborných pracovišť, 2021).

Kategorizace studentů se specifickými potřebami, tak jak jí popisuje MŠMT (2021), vychází z medicínských záznamů, které nicméně slouží pouze k posouzení toho, zda je nárok na specifické potřeby relevantní. Konkrétní způsob podpory vychází z diagnostiky dopadů do vzdělávání, ověřuje se tzv. funkční princip. Zkoumání funkčního principu je předmětem **funkční diagnostiky**, která řeší dopady zdravotního stavu studenta na aktivity spojené se studiem. Funkční diagnostika se už tedy nezabývá pouhou lékařskou diagnózou, ale řeší, jakou podporu studentovi poskytnout, aby se mohl vzdělávat na rovnoprávném základě s ostatními. „*Její součástí je ověření minimálních kompetencí studentů a výsledkem je stanovení komunikačních, pracovních a organizačních postupů, které je nutné během studia volit*“ (MŠMT, 2021, s. 29).

Do evidence může být zařazen student, který doloží zdravotní stav vyžadující specifické potřeby, pomocí jednoho z těchto dokladů:

- „a) doklad o zdravotním postižení ve smyslu § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti,*
- b) doklad o invaliditě libovolného stupně ve smyslu § 39 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění,*
- c) průkaz osoby se zdravotním postižením libovolného stupně ve smyslu § 34 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením,*
- d) doklad o specifické poruše učení zjištěné na základě výsledků získaných obecně dohodnutou diagnostikou specifických poruch učení,*
- e) doklad o poruše autistického spektra zjištěné na základě komplexního vyšetření klinickým psychologem,*
- f) lékařská zpráva o výsledcích odborného lékařského vyšetření v případě osob, které se nemohou prokázat doklady uvedenými výše v písm. a) až e),*
- g) rozhodnutí Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami na VVŠ (AP3SP) v těch případech, kdy se z objektivních důvodů nemůže osoba uvedená níže v části 2, čl. 3, odst. 1—6 dočasně prokázat doklady uvedenými výše v písm. a) až c), nebo pokud nebyla uznána způsobilou pro získání těchto dokladů, přitom však AP3SP potvrdí, že dopad jejího postižení na finanční náročnost studia odpovídá vznášenému požadavku“ (MŠMT, 2021, s. 28).*

Nabízené služby mohou využít studenti vysokých škol, ale i uchazeči o studium. Systém vyhodnocování konkrétních potřeb probíhá obdobně jako u studentů, je však zacílen pouze na proces výběrového řízení (MŠMT, 2021).

Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením v září 2021 realizoval průzkum přístupnosti studia pro osoby se zdravotním postižením, díky kterému získal statistická data o studentech VŠ se zdravotním postižením (Úřad vlády, 2021). Z nich vyplývá, že se počet studentů se zdravotním postižením již od roku 2011 neustále zvyšuje. V akademickém roce 2010/2011 jich bylo 856, o deset let později již 3141 (Úřad vlády, 2021). Zajímavé je rozložení konkrétních skupin. Studenti se specifickými poruchami učení tvoří suverénně největší skupinu s podílem 44 %, s velkým odstupem jsou pak nejpočetnější skupinou studenti s psychiatrickým onemocněním (15,6 %) a třetí největší skupinou jsou studenti s pohybovým postižením (10 %). Studenti se sluchovým postižením čítají celkem 6,2 %.

Vysoké školy nabízejí studentům služby, jejichž nárok je stanovován na základě zařazení do konkrétní kategorie. Rozpis kategorií spolu s poskytovanými službami je uveden v následující tabulce 1.

Služba/kategorie studentů	[A1] uživatel zraku	[A2] uživatel hmatu/ hlasu	[B1] uživatel mluveného jazyka	[B2] uživatel znakového jazyka	[C1] s postiž. dolních končetin	[C2] s postiž. horních končetin	[D] se specifickými poruchami učení	[E] s poruchou autistic. spektra	[F] s jinými obtěžemi
Zpracování studijní literatury	☑	☑	-	-	-	☑	☑	-	-
Přepisovatelský /zapisovatelský servis	-	-	simultánní přepis, obsahový zápis	simultánní přepis, obsahový zápis	-	obsahový zápis	obsahový zápis	-	-
Tlumočnický servis	-	-	-	☑	-	-	-	-	-
Individuální výuky	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑	☑
Studijní asistence	-	☑	☑	☑	-	☑	☑	☑	-
Osobní asistence	☑	☑	-	-	☑	☑	-	☑	☑
Prostorová orientace	☑	☑	-	-	☑	-	-	☑	☑
Časová kompenzace	☑	☑	☑	☑	-	☑	☑	☑	☑

Tabulka 1: Nabídka služeb pro studenty se specifickými potřebami

Zdroj: MŠMT, 2021, s. 46

4.3 Služby pro osoby se sluchovým postižením

Jak uvádí Langer (2014) poskytované služby osobám se sluchovým postižením „přispívají k odstranění sociálního i komunikačního handicapu a vyrovnávají jejich studijní příležitosti“. Stejně jako ve školském zákoně jde tedy primárně o vyrovnávání příležitostí pro osoby se specifickými potřebami na úroveň intaktních jedinců.

Studenti se sluchovým postižením mají nárok na využívání simultánního přepisu, obsahového zápisu, studenti v kategorii B2 mají navíc nárok na tlumočnické služby. Pro obě skupiny společně existuje možnost využívání individuální výuky, studijní asistence a časové

kompenzace. Nyní si představíme služby tak, jak jsou popsány v Metodickém pokynu (MŠMT, 2021).

Tlumočnický servis zajišťuje zprostředkování komunikace mezi mluvčími mluveného a znakového jazyka, případně provádí překlady psaného textu do znakového jazyka a obráceně. Je zde ukotveno pravidlo vycházející z etického kodexu o tom, že by tlumočnický měl svoji práci napomáhat rozvoji znakového jazyka a tlumočnické profese obecně. Ve vysokoškolském prostředí se často naráží na nedostatečně rozvinutou znakovou zásobu vázanou na odborné prostředí, proto je často nutné zavádět nové termíny ve ZJ. V tomto případě by tlumočnický měl dbát na to, aby byly tyto neologismy umístěny veřejně, formou nahrání do online slovníku tak, aby k nim měli přístup i další uživatelé. Doporučuje se též se souhlasem přítomných pořizovat videozáznamy tlumočení.⁴⁶

Přepisovatelský servis je služba určená pouze pro studenty se sluchovým postižením, která kompenzuje sluchovou ztrátu. Jedná se o simultánní přepis mluvené řeči, který ve většině případů probíhá přímo ve výuce. Využívat ho mohou jak studenti v kategorii B1, tak i B2.

Zapisovatelský servis slouží jako kompenzace fyzického/smyslového omezení, které tyto studenty limituje ve vlastním psaní poznámek. Jinými slovy, pro tyto studenty není možné ve stejném čase sledovat mluvčího/tlumočnicka a psát si poznámky. Výstupem je obsahový záznam výuky.⁴⁷

Studijní asistence obnáší především nácvik studijních dovedností. Může se jednat o pomoc při zorientování se v neznámém dokumentu či o formální jazykovou úpravu textu, což je specifické právě pro studenty se sluchovým postižením a také studenty se specifickými poruchami učení.

Individuální výuka poskytuje možnost absolvovat výuku určitého předmětu nebo jeho části individuálně, případně v menší skupině studentů. U osob se sluchovým postižením může být tento způsob využíván například u výuky cizích jazyků, případně dalších předmětů. Důvodem pro její poskytnutí může být například nevhodná forma skupinové výuky, při které přicházejí informace z několika různých zdrojů. Student sledující tlumočnicka tak nemá možnost registrovat všechny zdroje informací najednou. Případnou překážkou ve společné

⁴⁶ Nejspíš se tak zamýšlí z důvodu možné zpětné kontroly výstupů z tlumočení.

⁴⁷ Zapisovatelský servis a studijní asistence je v některých případech poskytována asistenty přímo z řad studentů. Na svém webu o tom informuje Centru Carolina pro Univerzitu Karlovu. Odměna za práci jim je vyplácena formou studijního stipendia (Asistence poskytovaná studenty, 2021). Podobná situace je např. i na Univerzitě Pardubice (Program studijní asistence, c2021).

výuce může být i mluvní projev přednášejícího nebo nevhodné výukové prostředí. Individuální výuka se může realizovat i za účelem doplňujícího vysvětlení obsahu výuky.

Časová kompenzace je opatření, které je poskytováno v souvislosti s konkrétní činností, kde je potřeba navýšení časové dotace z důvodu vyplývajícího ze zdravotního postižení. U studentů se sluchovým postižením se jedná zpravidla o práci s textem, nebo s video soubory ve znakovém jazyce.

Tyto služby jsou v některých případech na základě rozhodnutí dané univerzity doplněny o další. Centrum Carolina při Univerzitě Karlově nabízí navíc zapůjčování studijních pomůcek (Nabídka služeb, 2021). Univerzita Palackého zapůjčuje studijní a sportovní pomůcky, poskytuje školení v systému STAG, úvodní instrukce ke studiu nebo pomoc při zpracování individuálního studijního plánu (Studenti se sluchovým postižením, c2021). Masarykova univerzita skrz středisko Teiresiás nad rámec klasických služeb nabízí kurzy češtiny pro neslyšící nebo jazykové poradenství (Studenti se sluchovým postižením, c2000-2018). Centrum Pyramida při Ostravské univerzitě podporuje studenty formou zohlednění vyšší specifické chybovosti v písemném projevu nebo vyšší absence ve výuce ze zdravotních důvodů (Studenti se specifickými potřebami, 2020).

Z výzkumu Úřadu vlády (2021) vyplývá, že oběma skupinám osob se sluchovým postižením bývá poskytován převážně nácvik práce s psaným textem, včetně jazykové korektury nebo časového navýšení pro práci s textem. Pro studenty s těžkým sluchovým postižením je zajišťováno tlumočení českého znakového jazyka, simultánní přepis mluvené řeči a obsahový zápis. Ze závěrů výzkumu vyplývá, že jsou centra služeb schopny tyto služby zajistit téměř vždy. Výzkum bohužel nehovoří o tom, jak se postupuje v případě, že není možné požadovaný servis poskytnout.

Tlumočení znakového jazyka na vysokých školách

V České republice je tlumočení na vysokých školách obecně velice mladou záležitostí, jelikož **před rokem 1991** neměli neslyšící možnost studovat maturitní obor, tím pádem pro ně nebyla otevřená ani možnost vysokoškolského studia. Do této doby byli žáci se sluchovým postižením děleni do mateřských, základních a středních škol podle ztráty sluchu v řečové oblasti. Rozlišovaly se tři typy škol – pro nedoslýchavé, pro žáky se zbytky sluchu a pro žáky neslyšící. Zařazení probíhalo na základě lékařské zprávy od foniatra. Maturitní obory však byly přístupné pouze pro žáky nedoslýchavé (Komorná, 2008).

První vysokou školou, kde mohli po Sametové revoluci studovat neslyšící, byl nově založený Ateliér výchovné dramatiky pro neslyšící na Janáčkově akademii múzických umění v Brně v akademickém roce 1992/1993.⁴⁸ Tento vysokoškolský obor mohli neslyšící studovat díky tomu, že pro přijetí na umělecké obory nebylo, v případě prokázání talentu, nutností mít ukončené středoškolské vzdělání s maturitou. Po roce 1991 začaly být zřizovány nové školy různého stupně vzdělávání pro sluchově postižené, vznikly nové maturitní i nematuritní obory pro žáky se sluchovým postižením, včetně neslyšících.⁴⁹ V roce 1998 byl otevřen obor Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK⁵⁰, který vznikl až v době, kdy dorostla první generace neslyšících s maturitním vzděláním, čímž se jim otevřely možnosti studia na VŠ. Počátky tlumočení pro neslyšící na vysokých školách jsou tedy datovány až do 90. let 20. století, což nám samo o sobě může dát odpověď na spoustu otázek. V současnosti mohou neslyšící teoreticky studovat VŠ dle svého výběru (Macurová M., 2018).

Kvalifikační předpoklady tlumočnicků působících ve vzdělávání nejsou v českém prostředí nikde ukotveny. Jinak je tomu například ve Spojených státech, kde dle informací z Gallaudetovy univerzity má každý tlumočnický absolvent na vysoké škole ukončené vysokoškolské vzdělání v programu tlumočnictví, je absolventem národní zkoušky tlumočnických dovedností,⁵¹ a státního nebo národního testu znalostí týkajících se tlumočení ve vzdělávání (Schick. 2014). Takto nastavené podmínky, které dokládají schopnosti a dovednosti tlumočnicka, zvyšují důvěru neslyšícího vůči tlumočnickovi. Možnost zaměření tlumočnicka na konkrétní oblast, by zcela jistě napomohla i u nás ke zvýšení kvality jeho výkonu, jelikož by umožnila více prohlubovat znalosti a dovednosti v konkrétním oboru. Ať už by se jednalo o zaměření na vzdělávání, medicínu, právo, nebo o zúžení specializace v rámci daného oboru, např. vzdělávání.

Je velice potřebné snažit neustále **ověřovat efektivitu** poskytovaných služeb. Dle shrnutí výzkumů, které provedl Marschark (2006), se ukazuje, že neslyšící studenti si z tlumočených hodin neodnáší stejné množství informací, jako jejich slyšící spolužáci. Výzkum neodhalil návaznost na konkrétní faktor. Marschark tak výsledky přisuzuje tomu, že se děti se sluchovým postižením pohybují v jazykově chudším prostředí, jelikož nemohou

⁴⁸ Dnes se jedná o obor Výchovná dramatika pro Neslyšící (Výchovná dramatika pro Neslyšící, online).

⁴⁹ Školský systém přestal žáky dělit na základě výsledků audiogramu, školy se začaly více profilovat na základě výukových metod. Ve vybraných školách se začal uplatňovat bilingvální přístup (Komorná, 2018).

⁵⁰ Dnes je obor nazýván Jazyky a komunikace neslyšících (Historie, c2015).

⁵¹ Např. zkoušku od Registry of Interpreters for the Deaf, nebo Educational Interpreter Performance Assessment.

informace přijímat auditivní cestou. Zároveň jsou tito studenti účastni edukace, která bývá ve většině případů koncipované slyšícím učitelem pro slyšící studenty (Marschark, 2006).

Žádný oficiální celostátní předpis evaluaci služeb neukládá, probíhá na dobrovolné bázi každého centra. Středisko při FF UK zavedlo v roce 2011 vlastní systém vyhodnocování služeb „*formou osobních schůzek s poskytovateli a příjemci služeb, formou e-mailových dotazů apod., od r. 2013/2014 též v rámci celofakultních i ústavních elektronických evaluací*“ (Pravidla poskytování služeb, c2015). Středisko Alfons při Vysokém učení technickém realizuje vyhodnocování pomocí dotazníku umístěného v studijním informačním systému univerzity (Dotazníková anketa pro studenty, 2021). Výsledky evaluací však nejsou veřejně dostupné.

5 Výzkum

Tlumočení znakového jazyka na vysokých školách je vzhledem k jeho mladé historii málo probádaným tématem. Dosud se otázkami tlumočení znakového jazyka na českých VŠ zabývali autoři spíše z pohledu nabízených služeb, porovnání legislativního ukotvení s cizími státy, případně se objevují práce zaměřené na spokojenost neslyšících studentů s tlumočnickými službami. Tato práce je postavená na analýze situace především z pohledu tlumočnicků samotných.

Jak jsme si vysvětlili v předchozích kapitolách, na našem území dosud nemáme tlumočnické kompetence nijak oficiálně ukotveny, v aktuální chvíli neexistují žádné standardizované způsoby ověřování kompetencí tlumočnicků znakového jazyka. Aby vůbec bylo možné kompetence tlumočnicků formulovat a vytvořit standardizované způsoby jejich ověřování, je nejprve důležité zjistit, jak vypadá momentální situace tlumočnicků na vysokých školách, na což se zaměřuje i náš výzkum. Zajímavé by jistě bylo souběžně zjišťovat spokojenost neslyšících s kompetencemi tlumočnicků, to však z kapacitních důvodů této práce nebylo možné.

V této práci tedy budeme hledat odpovědi na následující výzkumné otázky:

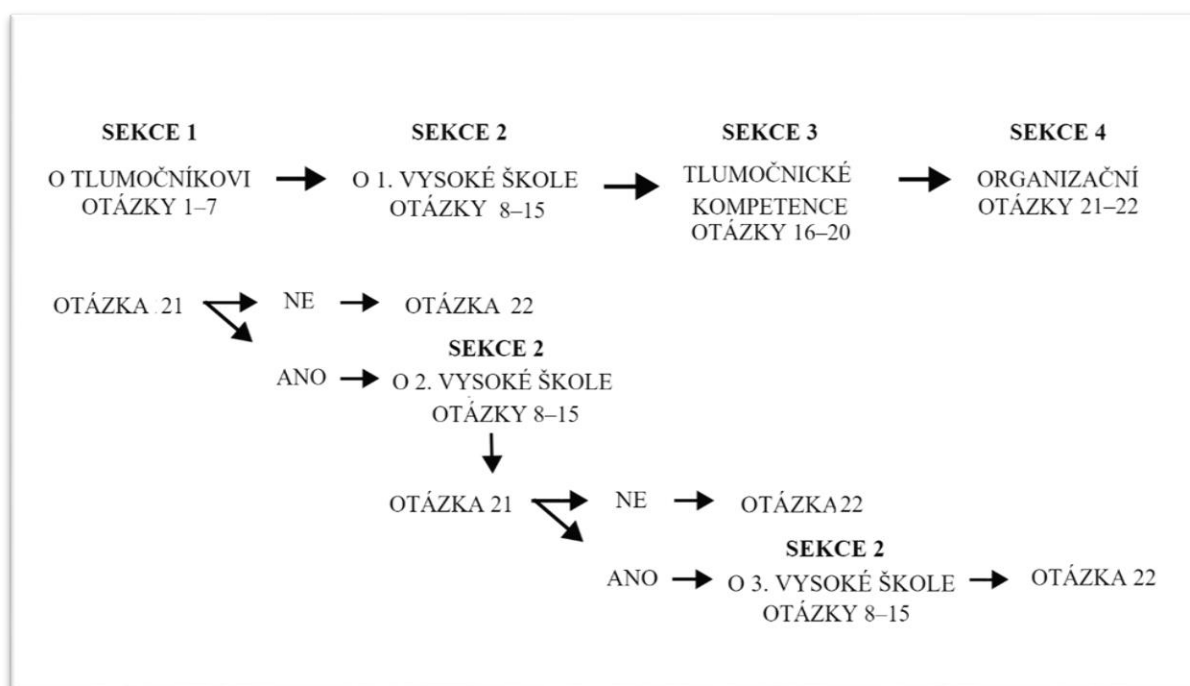
1. **Jaké jsou pracovní podmínky tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?**
2. **Jakým způsobem jsou ověřovány kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?**
3. **Které faktory ovlivňují subjektivní vnímání tlumočnických kompetencí?**
4. **Jaké jsou prostředky tlumočnicků pro zvyšování jejich kompetencí?**

5.1 Výzkumná metoda

Ke zjišťování výše zmíněných oblastí jsme vybrali metodu **dotazníkového šetření**, která je jednou z nejčastěji využívaných metod kvantitativního výzkumu. Každý dotazník je tvořen jednotlivými otázkami, resp. položkami různého charakteru. Může se jednat o otázky otevřené, uzavřené, polouzavřené nebo škálové. Za jednotku sledování jsme určili tlumočnický znakového jazyka působící na vysokých školách. Rozhodli jsme se o popisné průřezové šetření, které jsme ohraničili časovým obdobím jednoho akademického roku. Metodu kvantitativního výzkumu jsme zvolili z důvodu, že jsme chtěli získat respondenty

z co největšího počtu vysokých škol, abychom případně mohli zkoumat souvislosti mezi konkrétními školami. I proto jsme se rozhodli pro jeho distribuci online formou. Předpokládali jsme, že se bude jednat o nejlépe přístupnou variantu i pro naše respondenty, jednak proto, že se jedná o skupinu tlumočnicků z různých částí Česka a jednak proto, že je naše cílová skupina z povahy své profese zvyklá pracovat s počítačem.⁵² Dalším argumentem pro online distribuci byla větší možnost variability dotazníku, kterou nám elektronické prostředí umožňuje. Při tvoření dotazníku jsme těchto výhod využili v rámci podmíněného větvení otázek.

Očekávali jsme, že někteří tlumočníci působí na několika vysokých školách zároveň, proto jsme uzpůsobili dotazník tak, aby bylo možné otázky týkající se působení na konkrétní škole, vyplnit až pro tři různé VŠ. Z tohoto důvodu jsme pro vytváření zvolili Google Formulář, který touto funkcí disponuje. Struktura dotazníku je naznačena v následujícím schématu (obrázek 4).

Obrázek 4: Schéma struktury dotazníku

Zdroj: autorka práce

Nejprve respondenti vyplnili základní údaje, poté následovala sada otázek zabývající se informacemi o působení na konkrétní vysoké škole, proto ji uvádí výběr konkrétní školy,

⁵² I vzhledem okolnostem v souvislosti s pandemií COVID-19 byly všechny VŠ v akademickém roce 2020/2021 povinné přejít na distanční výuku, což ve většině případů znamenalo i vedení online výuky, které se dotýkalo i tlumočení, které též muselo přejít do online formy.

ke které se odpovědi váží. Po vyplnění této části měl respondent možnost vybrat, zda chce pokračovat ve vyplňování informací o další VŠ nebo chce přejít na poslední sekci (prostor pro připomínky) a pak dotazník odeslat. K tomuto kroku jsme přistoupili, abychom zamezili zkreslení informací o celkovém počtu respondentů účastnících se výzkumu, ke kterému by mohlo dojít, pakliže by chtěl tlumočnický v jednoduchém formuláři vyplnit informace o více školách. Díky tomuto způsobu jsme tak navíc získali data o tom, na kolika školách tlumočníci působí.

Dotazník je tvořen 22 položkami různého charakteru. Objevují se v něm otázky otevřené, uzavřené, polouzavřené, které dávají možnost doplnění vlastní odpovědi. Najdeme zde také otázky s větším množstvím výběru, otázky využívající škálu nebo tzv. matice otázek.

Dotazník je rozdělen do 4 sekcí. V **první sekci** obsahující celkem 7 položek jsme zjišťovali základní informace o respondentech, abychom mohli popsat výzkumný vzorek. Zjišťovali jsme též, na kterých školách působí v roli interních a externích spolupracovníků.

Druhá sekce se vázala přímo na působení na konkrétní škole. Proto je sekce uvedena výběrem školy, ke které se následující otázky vztahují. V nich se ptáme na to, jak se respondenti stali tlumočníky na VŠ a které služby jsou na jejich škole dostupné. Sekce je tvořena celkem 7 otázkami a jednou podotázkou.

Třetí sekce se dotýká přímo tlumočnických kompetencí. Dotazujeme se na to, co pro respondenty tlumočnické kompetence znamenají, jak se cítí být kompetentní v závislosti na tlumočeném oboru, jak by chtěli na zvyšování svých jazykových i neязыkových kompetencí pracovat a jestli se v tom již v současnosti angažují.

Čtvrtá sekce je tzv. organizační (obsahující pouze dvě otázky). Do této kategorie byla zařazena filtrační otázka, která respondentům umožňovala vybrat, zda chtějí pokračovat ve vyplňování informací o další VŠ, nebo zda chtějí účast na výzkumu ukončit. V případě pozitivní odpovědi byli účastníci přesměrováni na sekci 2, po jejímž vyplnění je dotazník znovu odkázal na sekci 4. Zde byla opět možnost pokračovat ve vyplňování údajů o třetí vysoké škole, nebo výzkum ukončit. V případě zvolení negativní odpovědi, ať v prvním, druhém nebo třetím případě, ještě mohli účastníci před definitivním ukončením výzkumu sdělit v otevřené položce jakékoli své připomínky či poznatky.

Po vytvoření dotazníku jsme provedli pilotní testování na třech tlumočnických působících v požadované oblasti. Na základě jejich připomínek, které byly výhradně

formálního charakteru, jsme dotazník upravili. Jednalo se uspořádání názvů sekcí a přidání možnosti násobného výběru u jedné z otázek. Následně jsme započali s distribucí dotazníku.

Distribuce dotazníků proběhla ve spolupráci s koordinátory center služeb pro studenty se specifickými potřebami, které jsme požádali o rozeslání mezi jejich interní i externí tlumočníky. Jelikož byla v první fázi poměrně slabá návratnost, byla vybraná centra oslovena opakovaně, zároveň byl dotazník umístěn ve Facebookové skupině Tlumočníci ČZJ. Šíření dotazníku probíhalo též mezi tlumočníky samotnými.

Spolupráce s centry služeb nebyla založená výhradně na distribuci dotazníků. Od center jsme také zjišťovali data o celkovém počtu tlumočnicků, se kterými spolupracují, jak interních, tak externích. Dále jsme se ptali, na základě jakých kritérií vybírají tlumočníky, zda nějakým způsobem průběžně ověřují jejich kompetence (např. formou jazykových supervizí/intervizí). Také jsme chtěli zjistit, zda mají tlumočníci možnost vybírat si tlumočené téma, jak se případně postupuje v situaci, kdy se na tlumočení daného oboru/předmětu žádný necítí žádný z tlumočnicků a jestli škola nabízí formu podpory v porozumění tlumočenému tématu. Dotazovali jsme se též, zda od neslyšících zjišťují zpětnou vazbu na tlumočení. Konkrétních odpovědí se nám však dostalo pouze od třech z nich, a to z Janáčkovy akademie múzických umění, Ostravské univerzity Tomáše Bati. Přičemž Centrum služeb pro studenty se specifickými potřebami Univerzity Tomáše Bati odpovědělo, že dosud nemělo studenta využívajícího tlumočnické služby a nemohou tudíž na otázky odpovědět. Protože je u nich dle statistik (Peňáz, 2021) veden jeden student v kategorii B2, zajímalo nás, co za tím stojí. Po další komunikaci s pracovníky centra jsme zjistili, že je student i nadále v evidenci. Jedná se o studenta, který v soukromém životě ZJ používá, nicméně se ve výuce z osobních důvodů spoléhá pouze na odezírání. Proč tlumočnické služby nevyužívá, zůstává otázkou. Jednou z možností je, že se obává ostrakizace, nebo v okolí nezná tlumočnicka, kterému by důvěřoval. Potenciálních možností vysvětlení je vícero. S touto variantou jsme při oslovování center nepočítali, jelikož jediným rozdílem v nabízených službách pro kategorii B1 a B2 je u druhé zmíněné právě možnost využití tlumočnických služeb.⁵³ Jaký je reálný počet uživatelů tlumočnických služeb, tedy nevíme.

⁵³ I z tohoto důvodu jsme nepřístupovali ke kroku zjišťování počtu studentů využívající tlumočnické služby, neboť jsme počítali s tím, že se jedná o identické počty.

Pracovníci dalších dvou center odpověděli, že z kapacitních důvodů nezvládají na otázky odpovědět. Jedno z nich ale přislíbilo pomoc alespoň s distribucí dotazníku.

Přestože jsme získali minimum odpovědí, vyplývají z nich zajímavé poznatky. Nemůžeme sice provést souhrnné zhodnocení výsledků od center, nicméně informace, které máme od dvou výše zmíněných center k dispozici, uvedeme u vyhodnocení odpovídajících částí dotazníku v kapitole 6.

5.2 Výzkumný vzorek

Jako vzorek pro náš výzkum byli zvoleni tlumočníci aktivně působící na českých veřejných vysokých školách.⁵⁴ V prvním kroku jsme zjišťovali, na jakých školách tlumočníci působí. Vycházeli jsme ze statistik AP3SP (Peňáz, 2021), které každým rokem zveřejňuje počty studentů se specifickými potřebami, dle zařazení do kategorií na základě Metodického pokynu (MŠMT, 2021). Jako kritérium výběru jsme zvolili školy, na kterých byl v akademickém roce 2020/2021 veden alespoň jeden student v kategorii B2, tedy uživatel znakového jazyka. Přehled škol, spolu s konkrétním počtem vedených studentů nám ukazuje tabulka 2. Tento výzkumný vzorek jsme volili z důvodu zachycení aktuální situace, proto jsme výběr škol provedli na základě nejnovějších statistik. Účast jsme nelimitovali například počtem odpracovaných hodin nebo výší úvazku, neboť si myslíme, že i krátkodobé působení na VŠ nám může přinést hodnotná data. Zásadním kritériem výběru byla pracovní pozice tlumočnicka znakového jazyka působícího na jedné z veřejných vysokých škol v akademickém roce 2020/2021.

⁵⁴ Státní, soukromé ani zahraniční vysoké školy nebyly do výzkumu zařazeny, neboť se řídí jinými pravidly financování a nevztahují se na ně stejné podmínky pro poskytování služeb studentům se specifickými potřebami. Tady zas něco nevedou, ale pořád nevím co!

Vysoká škola	počet studentů v kategorii B2
ČZU – Česká zemědělská univerzita	2
JAMU – Janáčkova akademie múzických umění v Brně	2
MU – Masarykova univerzita v Brně	8
OU – Ostravská Univerzita	1
TUL – Technická Univerzita v Liberci	1
UK – Univerzita Karlova v Praze	15
UP – Univerzita Palackého v Olomouci	12
UTB – Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	1
VUT – Vysoké učení technické v Brně	2

Tabulka 2: Seznam VŠ, které měly v roce 2020/2021 v evidenci alespoň jednoho studenta v kategorii B2.

Zdroj: Statistiky AP3SP (Peňáz, 2021)

Znatelně největší zastoupení mezi studenty zařazenými v kategorii B2 měla v akademickém roce 2020/2021 Univerzita Karlova a Univerzita Palackého v Olomouci. O necelou polovinu méně oproti UK, pak Masarykova univerzita. Ostatní školy evidují pouze jednoho nebo dva studenty, zbývající VŠ ani jednoho. Už samotné nerovnoměrné zastoupení studentů na školách může být zajímavým ukazatelem, možná právě dostupnosti nebo kvality poskytovaných služeb. Zkoumání faktorů ovlivňující výběr vysokých škol neslyšícími však není předmětem této práce.

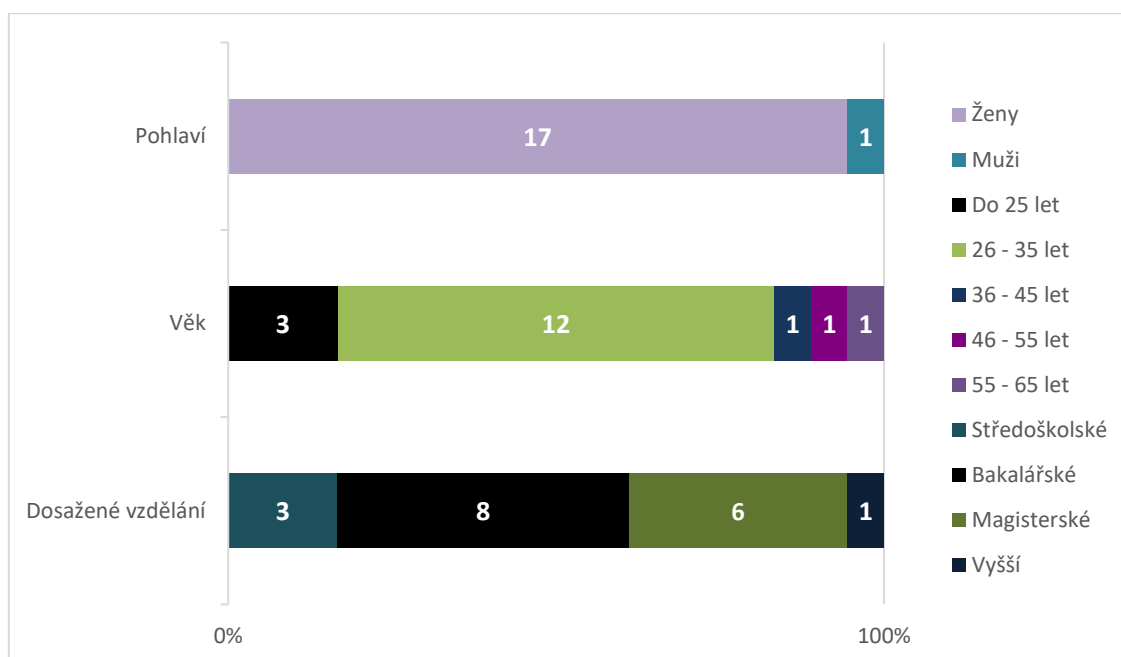
Ukázalo se, že náš předpoklad o tlumočnických působících na několika vysokých školách zároveň, se ukázal jako pravdivý. Pouze necelá polovina respondentů působí jen na jedné škole. Přestože dokonce dvě tlumočnice působí na čtyřech školách zároveň, pouze tři tlumočníci využili možnost vyplnění dalších údajů, a to pouze o dvou VŠ. Nikdo z respondentů tak plně nevyužil potenciál dotazníku a v žádném z případů nebyl dotazník vyplněn zcela kompletně.

Do výzkumu se zapojilo celkem 18 respondentů. Nyní si představíme základní charakteristiky skupiny, a to pohlaví a věkové rozložení. Dále nás bude zajímat, jakým způsobem získali dovednosti v tlumočnické profesi a jaká je délka jejich praxe.

Graf 1 ukazuje, že mezi respondenty značně převládají ženy (17), výzkumu se účastnil pouze jeden muž. Věkové rozložení je též nerovnoměrné. Nevíce participantů

najdeme ve věku 26–35 let (12 osob). Tři účastníci jsou mladší 25 let, ostatní kategorie byly zastoupeny jedním účastníkem, v kategorii nad 65 let nebyl žádný z participantů.

Z výsledků vyplývá, že většina tlumočnicků má minimálně bakalářské vzdělání, šest respondentů magisterské a jeden participant dokonce vyšší. Tři tlumočníci mají středoškolské vzdělání. Dva z nich ale zároveň uvedli, že získali tlumočnické dovednosti studiem oboru Jazyky a komunikace neslyšících na FF UK, jsou mladší 25 let, lze tedy předpokládat, že jsou aktivními studenty tohoto oboru.

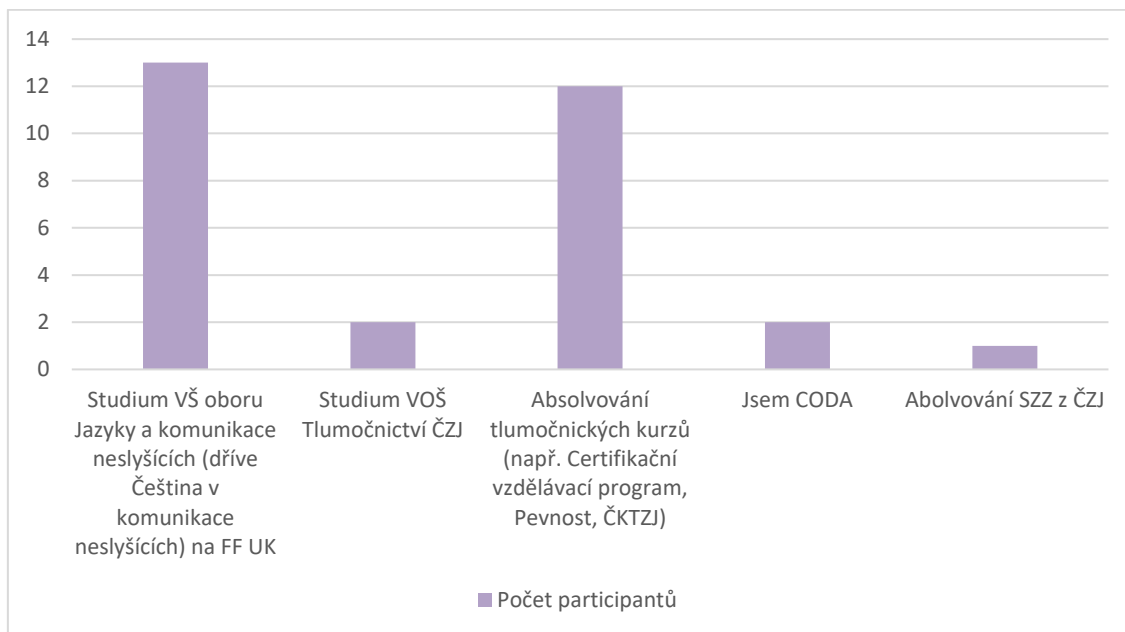

Graf 1: Rozložení charakteristik výzkumného vzorku

Zdroj: autorka práce

V dalších otázkách nás zajímalo, jakým způsobem participanté získali tlumočnické dovednosti (graf 2) a jak dlouhá je jejich tlumočnická praxe (graf 3). Pouze pět z celkového počtu 18 respondentů nestudovalo na FF UK obor Jazyky a komunikace neslyšících (dříve Čeština v komunikaci neslyšících). Dva participanté jsou slyšícími dětmi neslyšících rodičů, další dva absolvovali vyšší odbornou školu Tlumočnictví ČZJ v Hradci Králové. Jeden účastník doplnil vlastní možnost, a to získání dovedností díky absolvování státních

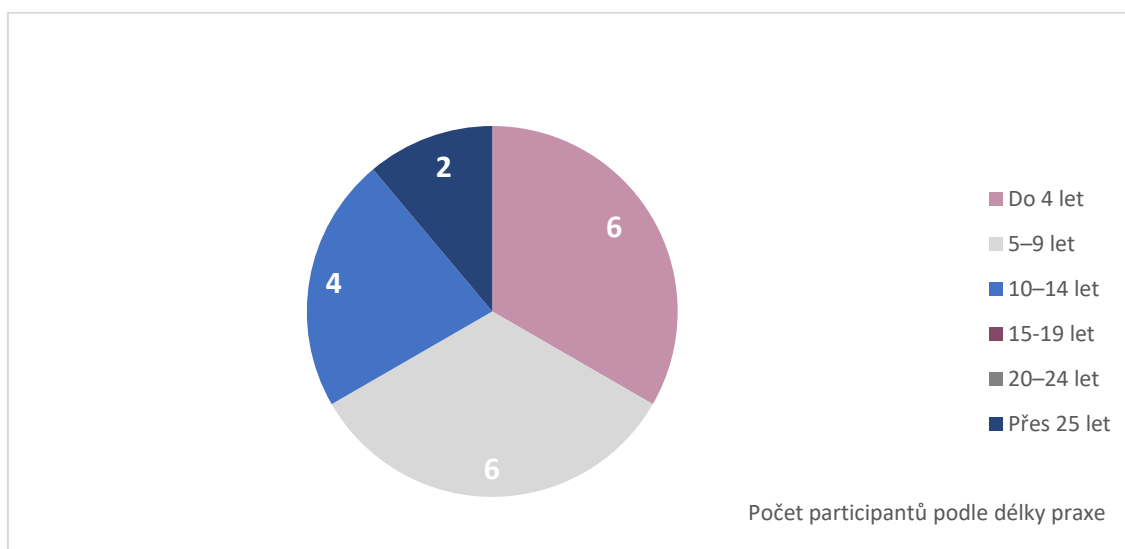
závěrečných zkoušek z českého znakového jazyka. Většina respondentů využila možnost násobné odpovědi, získali tlumočnické dovednosti kombinací více uvedených možností.

Graf 2: Způsob získání tlumočnických dovedností

Zdroj: autorka práce

Údaje o délce praxe (graf 3) do jisté míry korespondují s věkovým rozložením výzkumného vzorku. Jelikož se majoritní část účastníků nachází ve věku mezi 26 a 35 lety a zároveň téměř všichni studovali vysokou školu, není překvapením, že má většina tlumočnicků maximálně 9letou praxi.

Graf 3: Délka tlumočnické praxe

Zdroj: autorka práce

Následující zkoumanou kategorií bylo působení tlumočnicků na vysokých školách. Necelá polovina působí na více školách zároveň. Vzhledem k tomu, že tři tlumočníci vyplnili údaje o dvou různých VŠ, máme k dispozici celkem 21 záznamů o působení ze čtyř VŠ. Následující tabulka 3 nám tak dává informaci o tom, kolik tlumočnicků a z jakých škol se zapojilo do výzkumu, a to jak v roli interních zaměstnanců, tak externích spolupracovníků. Sloupec – *počet působících tlumočnicků* – nám dává informaci o tom, kolik tlumočnicků vybralo, že na dané škole působí. Ve vedlejším sloupci – *počet odpovědí* – pak vidíme reálný počet odpovědí, které respondenti vyplnili k dané škole.

Vysoká škola	interní zaměstnanci		externí spolupracovníci	
	počet působících tlumočnicků	počet odpovědí	počet působících tlumočnicků	počet odpovědí
ČZU	0	0	0	0
JAMU	2	2	0	0
MU	1	1	1	1
OU	0	0	0	0
TUL	0	0	0	0
UK	4	4	9	7
UP	3	3	5	3
VUT	0	0	2	0

Tabulka 3: Počet odpovědí – rozdělené podle působení na VŠ.

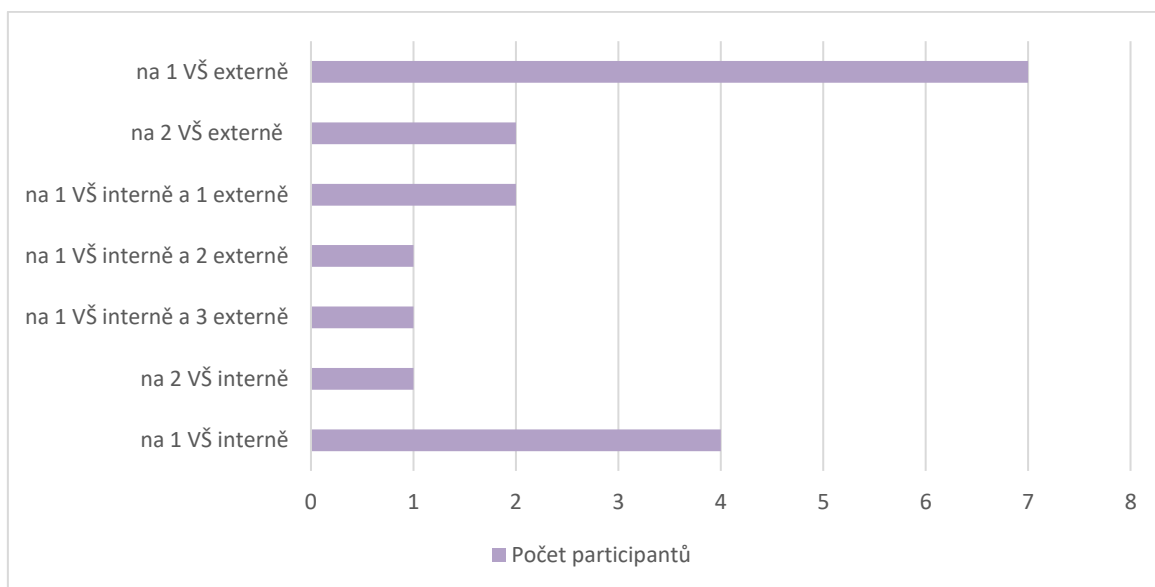
Zdroj: autorka práce

Důvodem, proč participanti nevyplnili údaje o všech školách, na kterých působí, přestože k tomu byli vyzívání a dotazník tuto možnost nabízel, mohla být pravděpodobně časová náročnost vyplňování dotazníku. Pozoruhodný byl také poměr vyplněných odpovědí od interních a externích tlumočnicků. Pokud respondenti působili na dané škole interně, vyplnili o ní informace ve 100 % případů. Naproti tomu respondenti působící jako externisti vyplnili údaje o škole pouze v necelých 60 % případů. Domníváme se, že to je dáno buď tím, že se respondenti externisti necítili dostatečně kompetentní k tomu hodnotit situaci tlumočnicků na dané škole, nebo se opět jednalo o časové hledisko, kdy upřednostnili vyplnění dotazníku pouze ve vztahu ke škole, na které fungují interně.

Jeden respondent vyplnil údaje vztahující se ke dvěma školám, v jednom případě uvedl, že je jeho zkušenost s tlumočením na UK (v roli interního zaměstnance) staršího data,

proto jsme se rozhodli tuto odpověď do výzkumu dále nezahrnovat. Celkem tedy pracujeme s údaji od 18 respondentů, což u otázek vázajících se na konkrétní školy, čítá celkem 20 odpovědí. I z tohoto důvodu se u některých otázek mluví o počtu respondentů a někde o počtu odpovědí.

Díky struktuře dotazníku jsme získali zajímavé informace o tom, na kolika školách a v jakém typu pracovního poměru (externě vs. interně) naši participanti působí. O jejich rozdělení vypovídá graf č. 4. Z něj je zřejmé, že nejvíce respondentů (sedm osob) působí pouze na jedné vysoké škole, a to externě. Čtyři respondenti pak působí na jedné vysoké škole interně. Mezi respondenty se dokonce nachází jeden, který působí celkem na čtyřech školách najednou.

Graf 4: Rozdělení participantů podle počtu škol, na kterých působí

Zdroj: autorka práce

6 Výsledky výzkumu

Závěry našeho výzkumu budeme prezentovat po sekcích, dle návaznosti na jednotlivé výzkumné otázky. V kapitole 6.1 se budeme rozebírat podmínky tlumočnicků na VŠ, v kapitole 6.2 se bude věnovat způsobu ověřování tlumočnických kompetencí, v kapitole 6.3 vnímáním kompetentnosti ze strany tlumočnicků samotných. Prostředky, kterými tlumočníci pracují na zvyšování kompetencí, pak představíme v kapitole 6.4.

6.1 Podmínky tlumočnicků

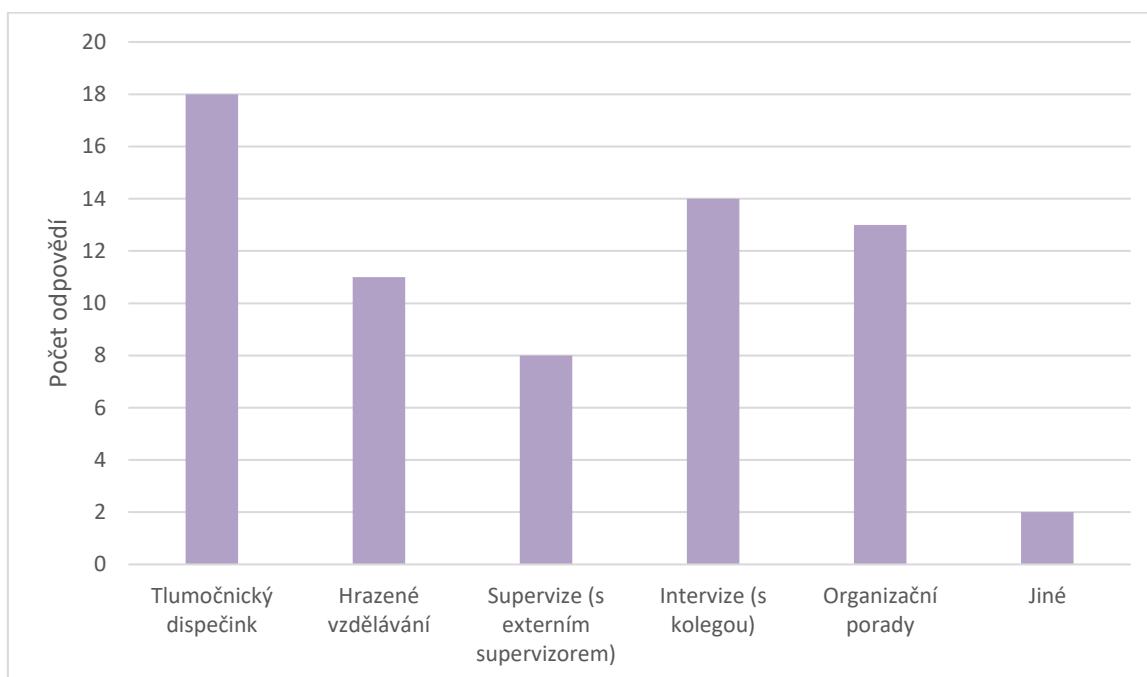
Pracovní podmínky tlumočnicka jsou významným faktorem, který ovlivňuje kvalitu odvedené práce. Právě proto se v této kapitole podíváme na to, jak tyto podmínky vypadají na konkrétních vysokých školách. Na základě dat získaných v sekci 1 a 2 dotazníku představíme služby, které jsou na školách tlumočnickům k dispozici, popíšeme, do jaké míry kvalitní přípravu mají k dispozici, zda se dodržují pravidelné přestávky a jestli se na školách využívá týmového tlumočení.

Poskytované služby

Graf 5 zobrazuje služby, které škola tlumočnickům nabízí. Většina respondentů odpověděla (celkem 18 z 20 odpovědí), že má k dispozici tzv. tlumočnický dispečink, který má na starosti koordinaci tlumočnicků, zajišťování příprav na tlumočení, informuje o místě a času tlumočení. Další nejčastěji poskytovanou službou je jazyková intervize, která probíhá ze strany někoho z kolegů. Celkem v 11 odpovědích je uvedeno, že tlumočníci mají možnost hrazeného vzdělávání, v dalších 8 odpovědích stálo, že mají dokonce možnost supervize s externím supervizorem.

Dva respondenti využili možnost podrobnějšího doplnění. Jeden z nich uvedl, že mají na škole dostupné též veškeré potřebné technické vybavení. Další rozvádí dostupné možnosti: „*Studio s kamerou k dispozici, zajištění techniky domů během korony (klíčovací pozadí, sluchátka s mikrofonom, druhý monitor), kancelářské potřeby, pracovní zázemí v místnosti FF UK s počítačem a tiskárnou, stravenky, výhody a slevy zaměstnance FF UK, jazykové kurzy (angličtina).*“ Přestože oblast zázemí nebyla předmětem této otázky, je nepochybné, že zázemí je velmi důležitým aspektem pracovních podmínek tlumočnicků na vysokých školách. Obzvláště v situaci možného distančního/online vzdělávání, je zásadní, jaké jsou možnosti technického vybavení příslušného pracoviště. Jako další důležitou součást zázemí vnímáme možnost vytištění materiálů s přípravou na výuku. Z uvedené

odpovědi je zřejmé, že je v tomto případě tlumočnický brán, jako plnohodnotná součást týmu, včetně všech benefitů, které k tomu náleží.

Graf 5: Dostupné služby

Zdroj: autorka práce

Nyní se podíváme na nabízené služby z pohledu konkrétních škol a typu pracovního poměru. Jak ukazuje graf 6, rozdíly mezi službami jsou napříč VŠ značné. **Tlumočnický dispečink** je na MU poskytován vždy, na UK v 89 % případů a na UP v 66 %. Absence tlumočnického dispečinku na JAMU je z našeho pohledu dána právě specifickou povahou školy a oboru, na kterém tlumočníci působí. Jedná se o tlumočení pouze pro jeden konkrétní obor a ve výuce dle slov koordinátorky působí ve většině případů pouze jeden tlumočnický. Jedná se o prezenční studium, tudíž předpokládáme, že má tlumočnický daný přesný „rozvrh“ na celý semestr. Vzhledem k velikosti a povaze oboru jsou tlumočníci v mnohem užším kontaktu, jak se studenty, tak s vyučujícími. I přes absenci tlumočnického dispečinku na JAMU je tato služba nejrozšířenější službou, která je tlumočnickům napříč školami poskytována.

Jeden z respondentů působící na JAMU uvedl, že nemá k dispozici žádné z nabízených služeb. V poznámce doplnil, že na škole působí jako záskok za mateřskou. Je tedy možné, že je dostupnost služeb ovlivněna právě touto skutečností. Druhý z tlumočnicků uvedl, že má možnost hrazeného vzdělávání a intervize s kolegou.

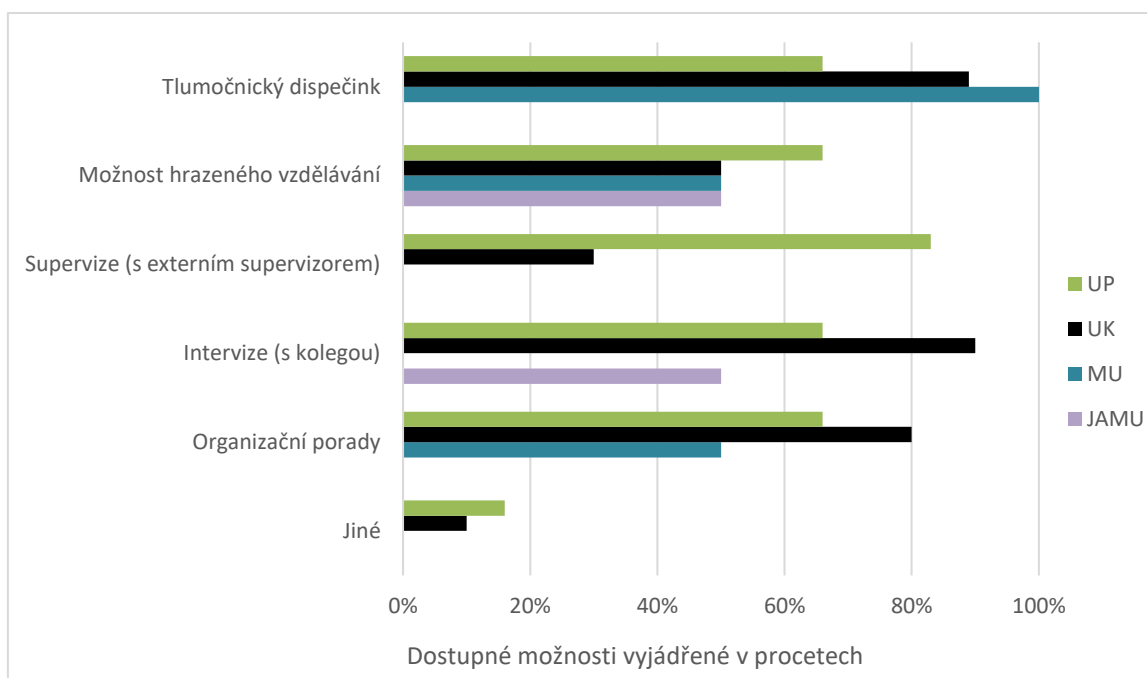
Možnost **hrazeného vzdělávání** je druhou nejdostupnější službou pro tlumočníky. Největší možnosti mají participanti z UP (66 %), u všech ostatních škol je možnost účastnit se kurzů pouze v polovině případů.

Supervize pod vedením externího supervizora jsou naopak nejméně poskytovanou službou. Výjimku tvoří Univerzita Palackého, která svým tlumočnickům tuto možnost nabízí v 83 %. O možnosti využití supervizí už mluví jen 30 % tlumočnicků z Univerzity Karlovy. Ostatní účastníci uvedli, že tuto možnost nemají.

Intervize jsou nástrojem nejvíce využívaným na UK. Zdejší tlumočníci mají možnost intervize s kolegou téměř vždy (90 %). Dále tuto možnost hojně využívají na UP (60 %) a na JAMU v 50 %. Dle odpovědí pracovníků z MU vyplývá, že nemají možnost využívání supervizí ani intervizí, což neodpovídá závěrům, ke kterým došla ve své diplomové práci Kupčíková (2010), která zkoumala vysokoškolské vzdělání z pohledu vyučujících, neslyšících studentů i tlumočnicků MU. V závěrech uvádí, že supervize tlumočení na MU probíhají. V rozhovorech však více než polovina z nich odpovídala, že není možné se jich z časových důvodů účastnit. Tento rozpor může být dán zastaralostí informací nebo tím, že tlumočníci uváděli spíš prostředky, které využívají, než které mají k dispozici. Případně může být výsledek zkreslen nedostatečně velkým vzorkem respondentů.

Příležitost setkávání se a sdílení mezi tlumočnickými v rámci **organizačních porad** uvedlo v případě UK 90 % účastníků, na UP 66 % a na MU polovina.

Jak bylo zmíněno výše, jeden respondent z UP doplnil, že má k dispozici veškeré potřebné **technické zázemí**, o kterém mluvil i další účastník z UK, který ještě zmiňoval vlastní pracovní místo v kanceláři a dále další zaměstnanecké benefity, které jsou nad rámec tlumočnické profese.

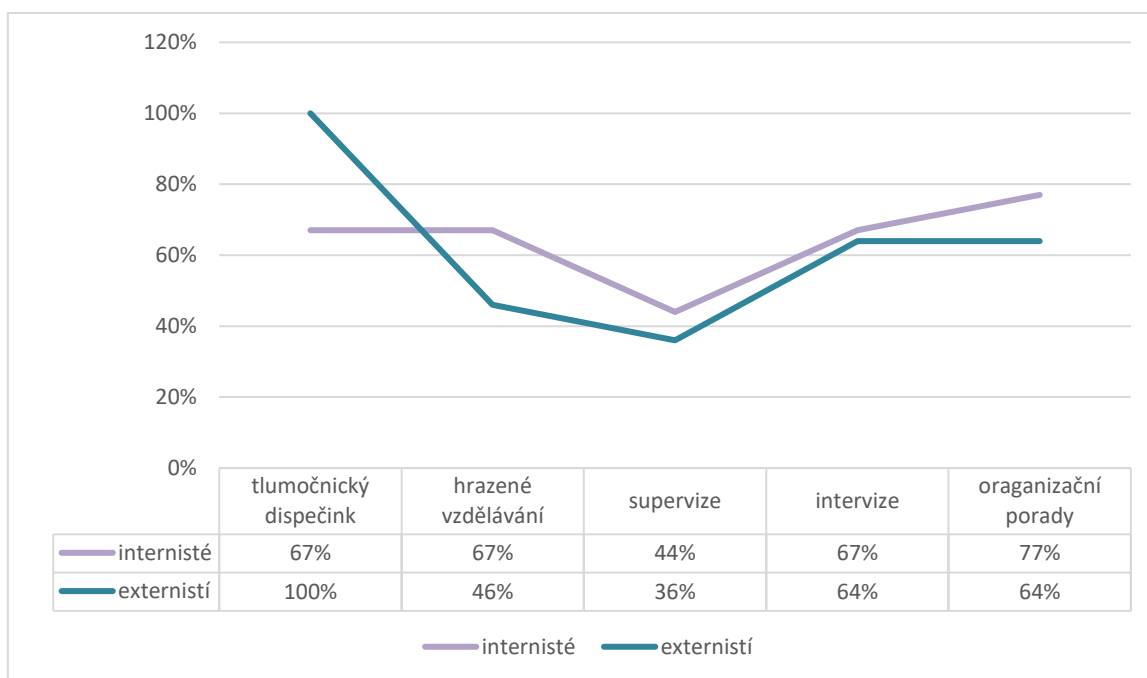

Graf 5: Dostupné služby - rozložení dle škol

Zdroj: autorka práce

Ze získaných dat je patrný znatelný rozdíl mezi službami dostupnými pro zaměstnance a pro externisty. Tyto odlišnosti nám ukazuje graf 6. V případě UP a UK vyšlo, že mají jejich interní zaměstnanci (6 osob) k dispozici všechny z nabízených služeb. Pouze jedna odpověď internisty uvádí, že má na UK dostupný pouze dispečink. Externí zaměstnanci škol mají možnosti využití služeb ve většině případů značně omezenější. Pouze tři tlumočníci pracující externě jsou do všech služeb zapojeni plnohodnotně. Kromě služby tlumočnického dispečinku, jehož dostupnost uvedli externí pracovníci ve 100 %, jsou všechny ostatní služby ve větší míře poskytovány právě interním zaměstnancům.

Jedna z respondentek z MU do závěrečné poznámky uvedla: „Na MU působím jako externistka, proto možnost supervizí, intervizí atd. nemám, ale když jsem byla interní, možnost tu byla.“ Toto vyjádření potvrzuje i naši tezi o tom, že jsou podmínky pro interní a externí pracovníky rozlišné.

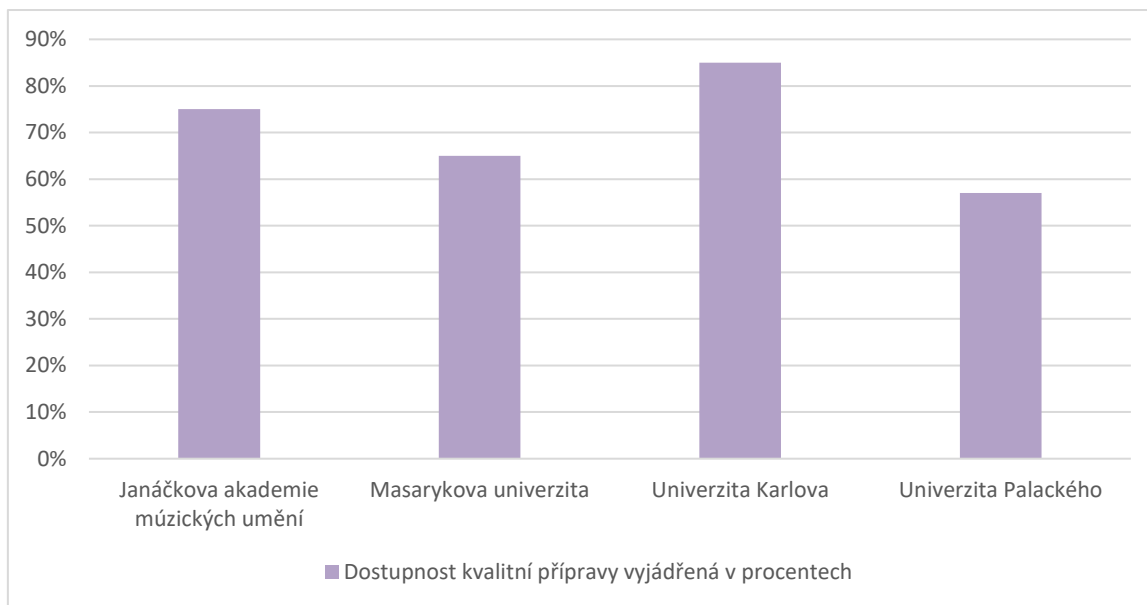

Graf 6: Dostupné služby – rozdělení podle typu pracovního poměru

Zdroj: autorka práce

Příprava na tlumočení

Jak popisuje teoretická část, příprava na tlumočení může mít nezanedbatelný vliv na kvalitu odvedené práce, ovlivňuje též zatížení pracovní paměti. Není důležité jen to, zda tlumočnická příprava obdrží, ale i v jaké kvalitě. Proto jsme se respondentů ptali, v kolika procentech mají k dispozici kvalitní přípravu. V celkovém průměru se jedná o 70 % případů. Graf 7 nám ukazuje, jaká je situace na konkrétních školách. Nejlépe si vede Univerzita Karlova, tam tlumočníci dostávají přípravu průměrně v 58 %. Čtyři účastníci dokonce uvedli, že mají kvalitní přípravu k dispozici vždy. Jen o něco málo horší je situace na JAMU, kde dostávají kvalitní materiály v 75 %. Nejhorší situace je v tomto ohledu na Univerzitě Palackého, kde pouze 57 %, tlumočnicků uvádí dostupnost kvalitních materiálů. Jeden z účastníků výzkumu z UP má dostupné materiály pouze ve 35 %.

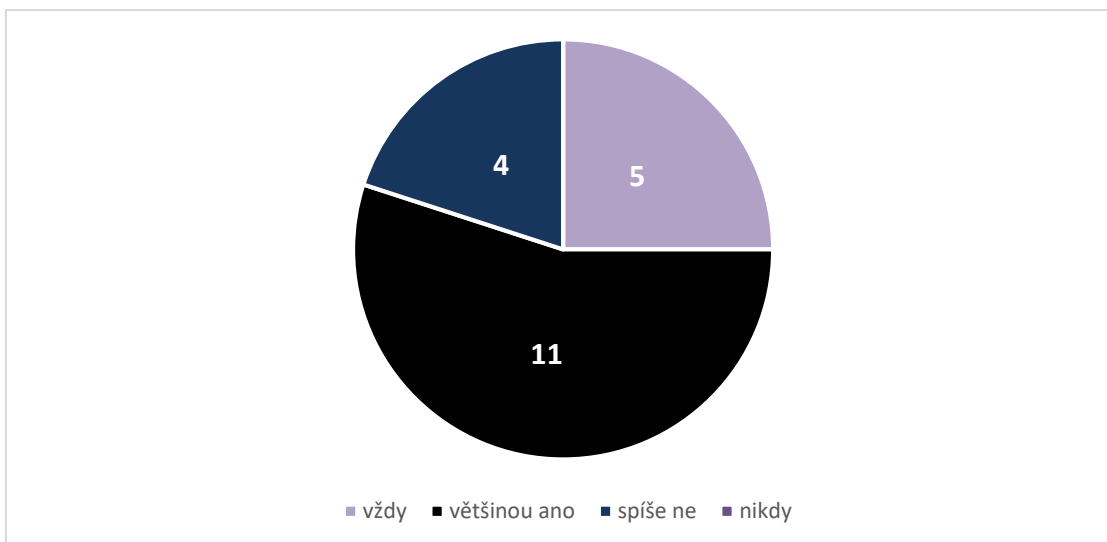

Graf 7: Dostupnost kvalitní přípravy vyjádřená v procentech

Zdroj: autorka práce

Přestávky

Další zkoumanou kategorií byly přestávky. Dle dostupných výzkumů (Moser-Mercer, 1998; Kurz, 2003), klesá kvalita tlumočení již po 30 minutách simultánního tlumočení. Jednou z možností, jak tuto únavu omezit, je nastavení pravidelných přestávek. Jak se v praxi dodržují, se podíváme v následujícím grafu 8. Pracovali jsme s jednou jednotkou tlumočení, kterou jsme stanovili na 60 minut. Ptali jsme se tedy respondentů, v jaké míře se přestávky (max. po 60 minutách) dodržují. Ukazuje se, že ve většině případů ano (12 osob). Žádný z respondentů nevedl, že by se přestávky nedodržovaly nikdy. Ze zkušenosti čtyř respondentů se ale přestávky spíše nedodržují. U pěti dalších se ale na pravidelné přestávky myslí vždy.

Graf 8: Dodržování pravidelných přestávek pro tlumočníky - rozdělení podle počtu odpovědí

Zdroj: autorka práce

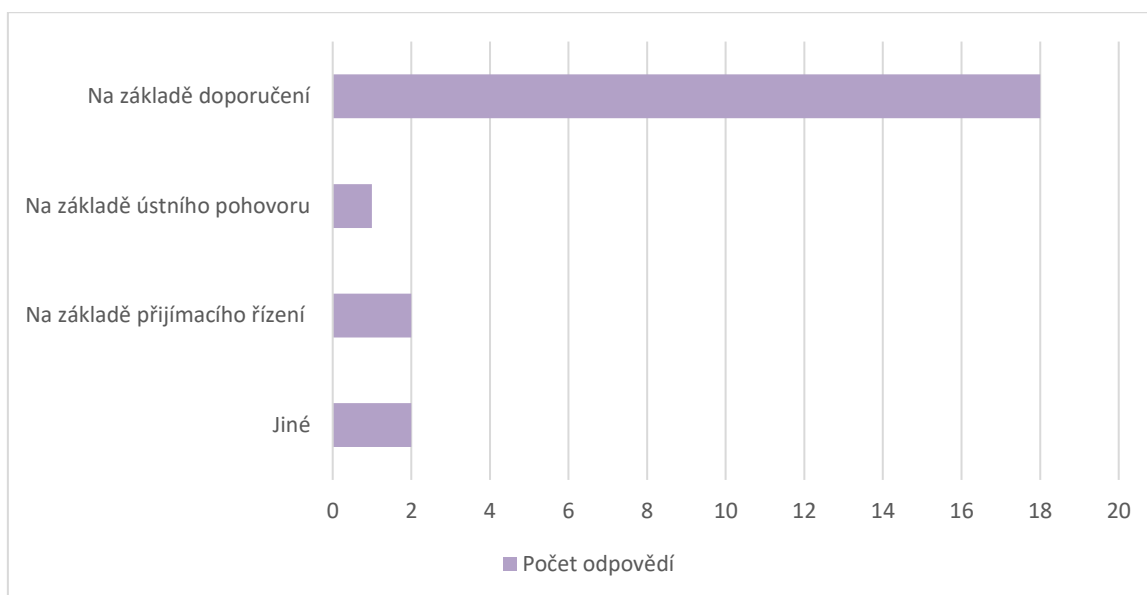
Jak se liší dodržování přestávek na jednotlivých školách, nám ukazuje graf 9. Nejlepší situace je na UK, kde celkem čtyři odpovědi uvádí, že se potřeba přestávek respektuje vždy, dalších sedm uvedlo, že většinou ano. Na UP se nejvíce respondentů shoduje na tom, že se přestávky většinou dodržují. Na MU i na JAMU uvedli respondenti shodně po jednom, že se přestávky dodržují buď většinou, nebo spíše ne.

6.2 Ověřování kompetencí

Oblast ověřování kompetencí jsme rozdělili na dvě části. První z nich se zabývá ověřování vstupních kompetencí, druhá jejich ověřováním v průběhu působení na VŠ. Data pro tuto oblast jsme čerpali z první, druhé a třetí sekce dotazníku.

Vstupní ověřování kompetencí

Ptali jsme se respondentů, jakým způsobem byli přijati na pozici tlumočnicků na VŠ. Touto otázkou jsme se snažili zjistit, jakými způsoby jsou tlumočnické kompetence ověřovány při přijímání pracovníků do role tlumočnicků na VŠ. Kritéria přijímání nám ukazuje graf 11. Z většiny odpovědí (18 z 20) vyplývá, že byli respondenti přijati čistě na základě doporučení, pouze ve dvou případech proběhlo výběrové řízení ověřující jazykové, případně tlumočnické kompetence. Objevily se ještě dvě doplňující odpovědi: „*Já to měla hodně specifické. Jelikož tlumočnicků je obecně málo a já jsem začala studovat obor, kde mým spolužákem byl neslyšící. Takže jsem pak přirozeně začala tlumočit naši výuku.*“ Další uvádí: „*Vybrala si mě neslyšící studentka.*“

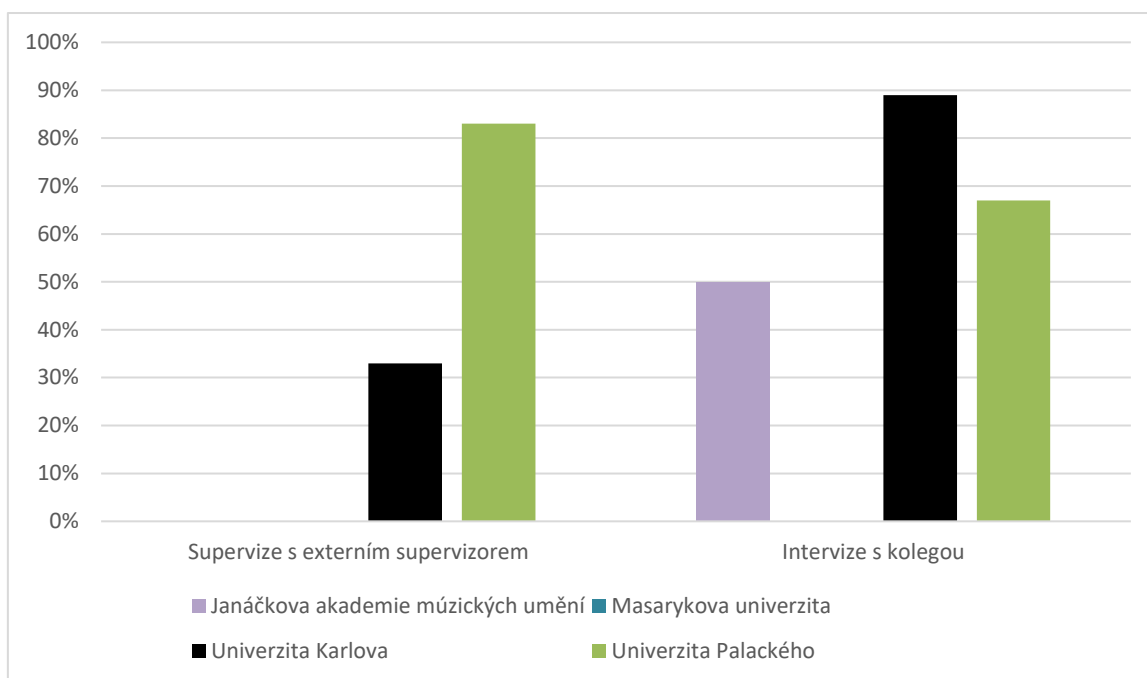
Graf 9: Kritérium přijetí respondentů na pozici tlumočnicků na VŠ

Zdroj: autorka práce

Zajímalo nás, zda existuje souvislost mezi typem pracovního poměru a vstupním ověřováním kompetencí. Tento předpoklad pramenil z toho, že by zaměstnavatelé chtěli mít větší kontrolu nad svými interními zaměstnanci, kteří zastávají větší část tlumočnických poptávek. Závislost typu pracovního poměru na způsob ověřování kompetencí při uzavírání pracovního poměru se však u žádné ze zkoumaných vysokých škol neprokázala. Na Masarykově univerzitě uvedla jedna z respondentek působících externě, že u ní bylo prováděno ověřování jazykových, příp. tlumočnických kompetencí, druhá respondentka, působící na škole interně, byla přijata pouze na základě doporučení. Mohlo tomu být dáno tím, že se jedná o tlumočnicki s praxí delší než 25 let. Vzhledem k tomu, že jsme nezjišťovali, jak dlouho působí respondenti konkrétně na této škole, může být výsledek ovlivněn tím, že se v průběhu času změnily podmínky pro přijímání tlumočnicků.

Průběžné ověřování kompetencí

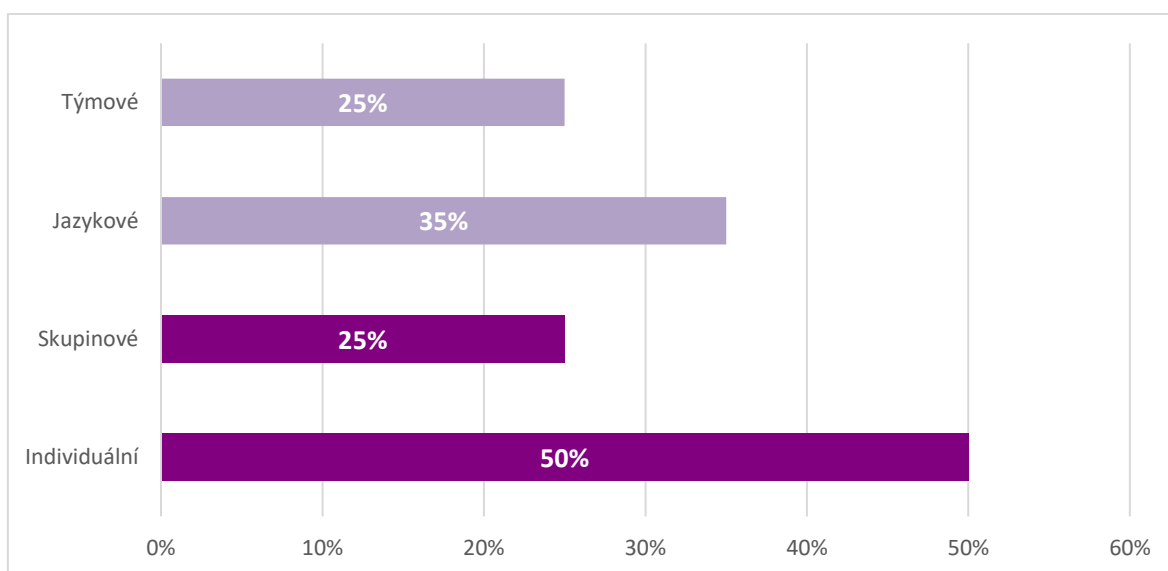
Způsob průběžného ověřování kompetencí jsme zkoumali skrze využívání supervizí a intervizí. Jelikož jsou supervize důležitou součástí profesního růstu, tedy i nástrojem pro zvyšování kompetencí, zajímalo nás, zda a případně jaké typy supervizí (resp. i intervizí) mají respondenti k dispozici.

Graf 10: Možnost využití supervize – podle škol

Zdroj: autorka práce

Jak vidíme na grafu 13, přesně v polovině případů mají tlumočníci možnost využít individuální supervize, ve čtvrtině skupinové. Co se týče zaměření supervizí, častěji jsou využívány jazykové než týmové supervize. Respondenti z MU a JAMU nevedli žádnou z možností.

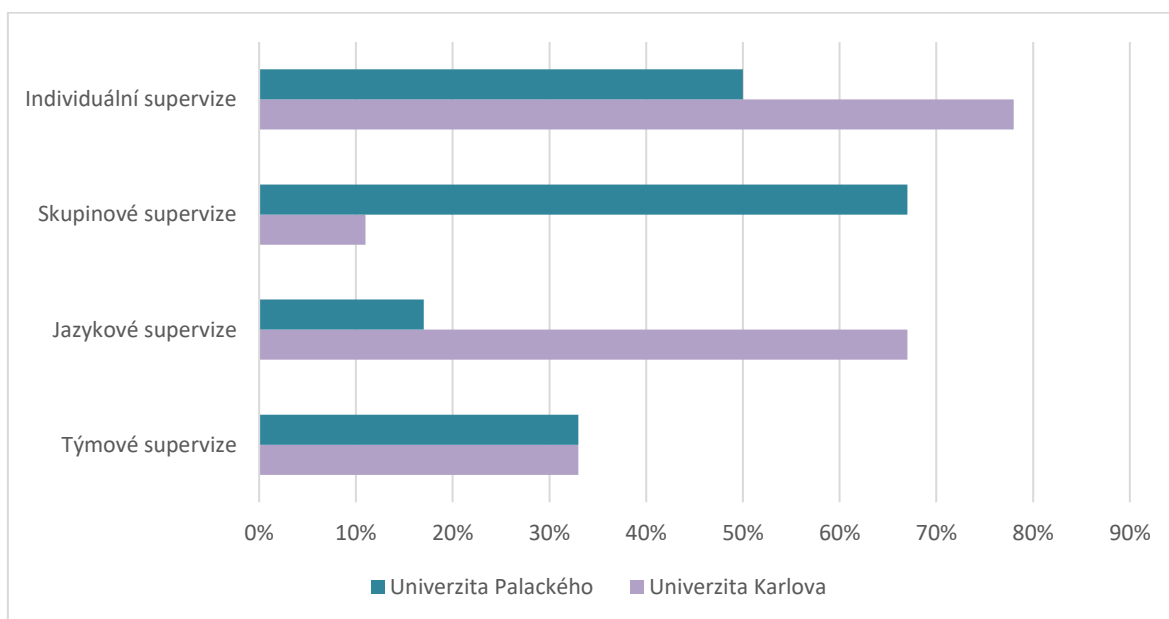

Graf 11: Procentuální vyjádření možnosti využití různých typů supervize

Zdroj: autorka práce

Zjišťovali jsme, jaké jsou využívány konkrétní typy supervizí na jednotlivých školách. Vzhledem k tomu, že účastníci výzkumu z MU ani z JAMU možnost supervizí nevedli, ukážeme si, jaká je situace na UP a na UK. UP ve větší míře umožňuje skupinové

supervize (67 %), oproti individuálním (50 %). Hojněji jsou využívány supervize se zaměřením na tým (33 %), jazykové supervize jsou poskytovány pouze v 17 %. Na UK je situace opačná. Jazykové supervize (67 %) převládají nad týmovými (33 %) a co do četnosti vítězí individuální (75 %). Zajímavá je kontrastnost poskytovaných typů supervizí a bylo by jistě zajímavé podrobněji zkoumat, z jakého důvodu která škola upřednostňuje daný typ supervize.

Graf 12: Procentuální vyjádření možnosti využití různých typů supervize – rozložení podle škol

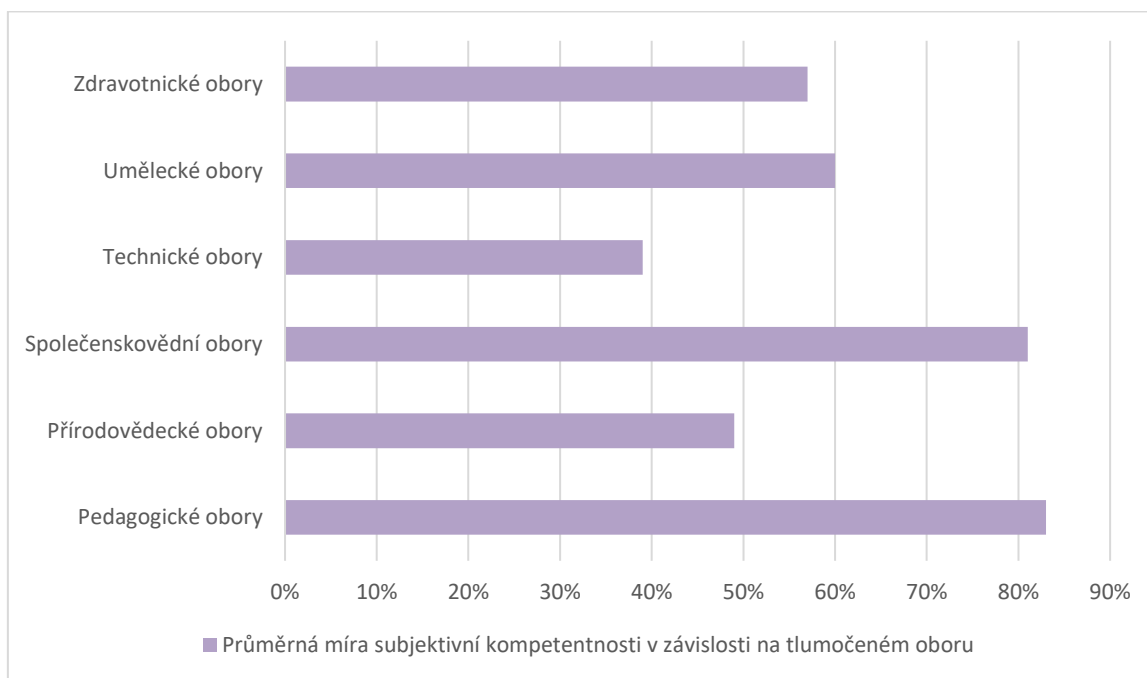
Zdroj: autorka práce

6.3 Vnímání kompetentnosti

Vzhledem k tomu, že nás zajímalo, co ovlivňuje subjektivní vnímání kompetencí, chtěli jsme zjistit, zda je závislé na tlumočeném oboru. Proto jsme do výzkumu zařadili otázku, ve které se měl každý respondent vyjádřit k tomu, do jaké míry (na kolik procent), se cítí být kompetentní v tlumočení ve vybraných oblastech.

Z výsledků, které jsou přehledně zobrazeny v grafu 15, neoddiskutovatelně vyplývá, že se míra vnímané kompetentnosti proměňuje v závislosti na tlumočeném oboru. Nejvíce kompetentní se respondenti cítí v pedagogických oborech, a to v průměru v 83 %, v téměř srovnatelné míře i ve společenskovědních oborech. Pro umělecké obory dosahuje kompetentnost v průměru 60 %, u zdravotnických 57 %. Pod 50% průměr klesly kompetence u přírodovědeckých oborů (49 %) a u technických oborů (39 %). Největší míru kompetentnosti právě u společenskovědních a pedagogických oborů přisuzujeme tomu, že

většina respondentů (13 osob) uvedlo, že získalo kompetence studiem oboru Čeština v komunikaci neslyšících (nyní Jazyky a komunikace neslyšících) na FF UK, a proto se dá předpokládat, že jim jsou tyto obory blíže. Dá se tedy říci, že znalost oboru je důležitým předpokladem pro kvalitní tlumočení, neboli že tlumočníci potřebují cítit v oboru jistotu, aby se cítili kompetentní tlumočit témata s ním spjatá.

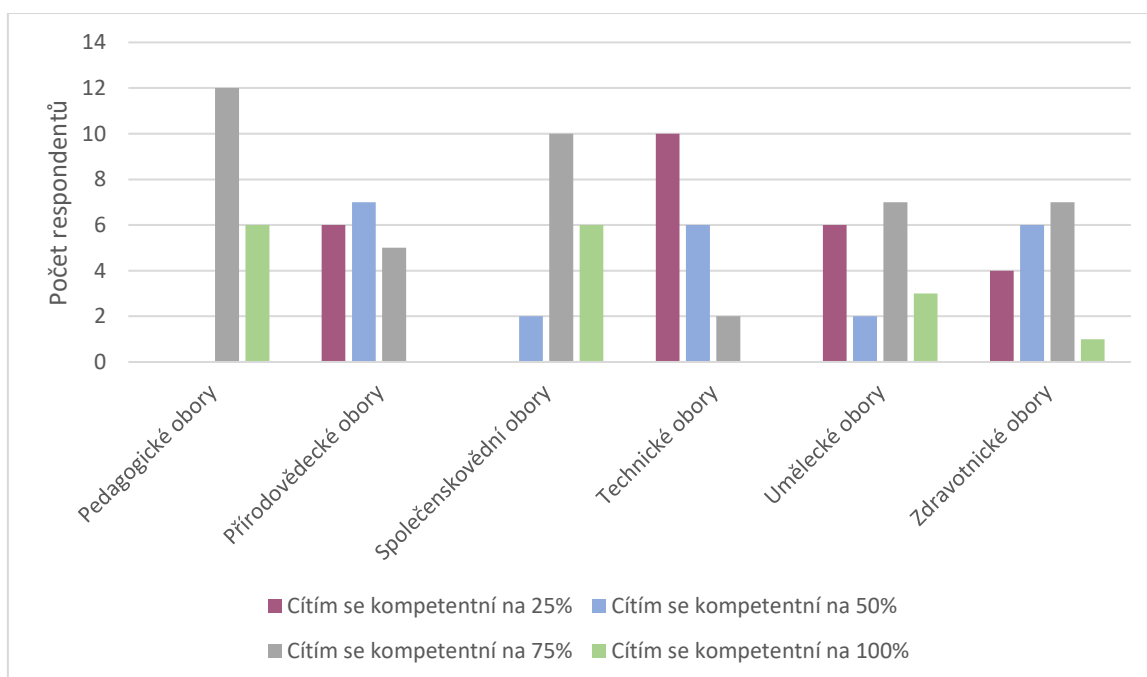
Graf 13: Průměrná míra subjektivního vnímání kompetentnosti v závislosti na tlumočeném oboru

Zdroj: autorka práce

Podívali jsme se na vztah vnímání kompetentnosti v závislosti na tlumočeném oboru blíže. Data v grafu 16 poukazují na kritický nedostatek kompetentních tlumočnicků dotýkající se zvláště některých odvětví. V pedagogických oborech se všichni dotazovaní cítí být kompetentní, a to buď na 75 % (12 osob) nebo dokonce na 100 % (zbývajících 6 respondentů). V přírodovědných oborech se žádný z respondentů necítí být plně kompetentní, dalších pět uvedlo míru kompetentnosti 75 %, sedm 50 % a šest jen 25 %.. Společenskovědní obory jsou další silnou stránkou participantů. Šest z nich se cítí být kompetentní na 100 %, deset na 75 %, pouze dva na 50 %. Technické obory jsou naopak velkou slabinou a nekritičtější oblastí. Zde většina respondentů hodnotí svou míru kompetentnosti na 25 % (10 osob), šest na 50 % a dva na 75 %. Plně kompetentní se v tomto odvětví necítí být žádný z tlumočnicků. V uměleckých oborech je situace o něco málo lepší. Mezi respondenty byli tři tlumočníci hodnotící svoji kompetentnost na 100 %, sedm z nich na 75 %, dva na 50 % nicméně třetina zúčastněných (6 osob) se cítí kompetentní v těchto

oborech pouze na 25 %. Ve zdravotnických oborech by se plně kompetentní cítil jediný z respondentů, sedm vnímá svoji kompetentnost na 75 %, šest na 50 % a čtyři na 25 %.

Jak můžeme vidět na uvedených číslech, tlumočený obor do značné míry ovlivňuje subjektivní vnímání kompetentnosti. Žádný z respondentů neuvedl, že by se cítil 100% kompetentní ve všech oborech. Domníváme se, že je toto ovlivnění způsobeno vysokou odborností akademického prostředí. Pro tlumočnicka je tak náročné tlumočit obor, který sám nevystudoval. Může se stát, že se tlumočnick s daným oborem na VŠ setkává poprvé, musí se s ním tedy nejprve seznámit, aby mohl kvalitně předat všechny informace a souvislosti. Ideálním stavem by byla možnost specializace. Eventuálně organizace „přípravných“ kurzů pro tlumočnicky, ve kterých by získali základy oborů, které by měli tlumočit. Další možnou variantou je poskytování konzultací přímo vyučujícími.

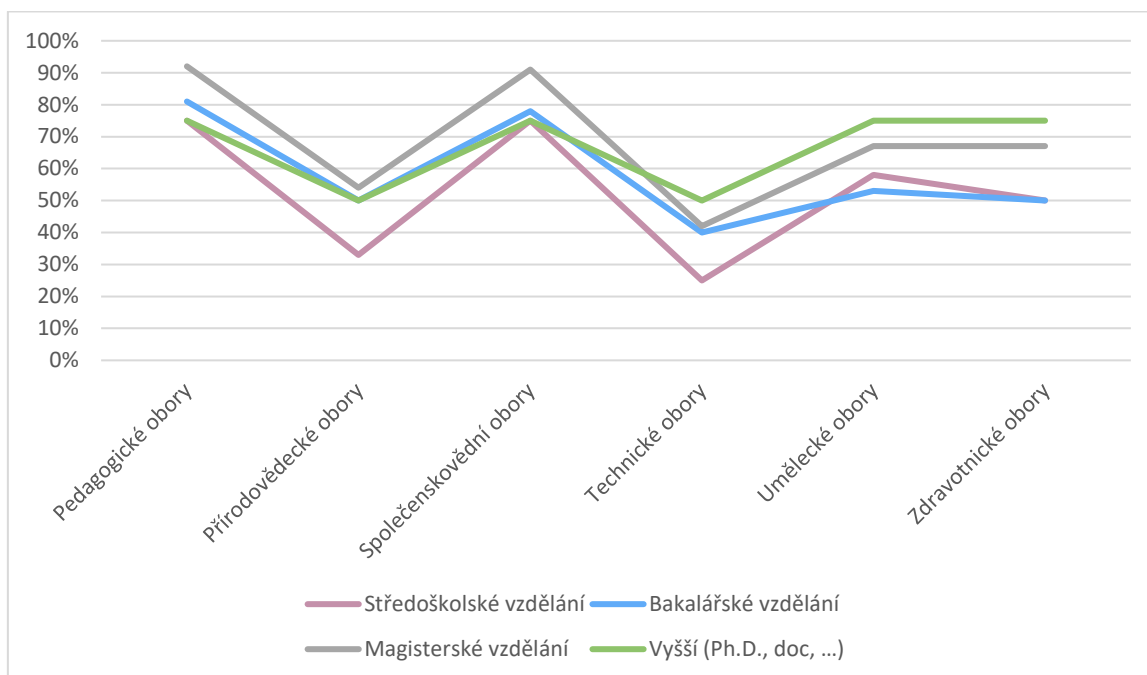

Graf 14: Míra subjektivního vnímání kompetentnosti v závislosti na tlumočeném oboru

Zdroj: autorka práce

Zkoumali jsme vztahy mezi mírou subjektivního vnímání kompetentnosti v oboru, délkou praxe a dosaženého vzdělání. Graf 17 téměř jednohlasně potvrzuje vzájemnou korelaci mezi mírou subjektivního vnímání kompetentnosti a **dosaženým vzděláním**. Podle našich výsledků tak ale platí pouze do určitého stupně vzdělání. Vzájemná korelace vzrůstající kompetentnost dle získaných dat platí v rozmezí mezi dosaženým středoškolským a magisterským vzděláním. U vyššího stupně se tento vztah neprokázal. Myslíme si, že je tato skutečnost způsobena nerovnoměrným rozložením výzkumného vzorku mezi tyto kategorie. Vyšší než

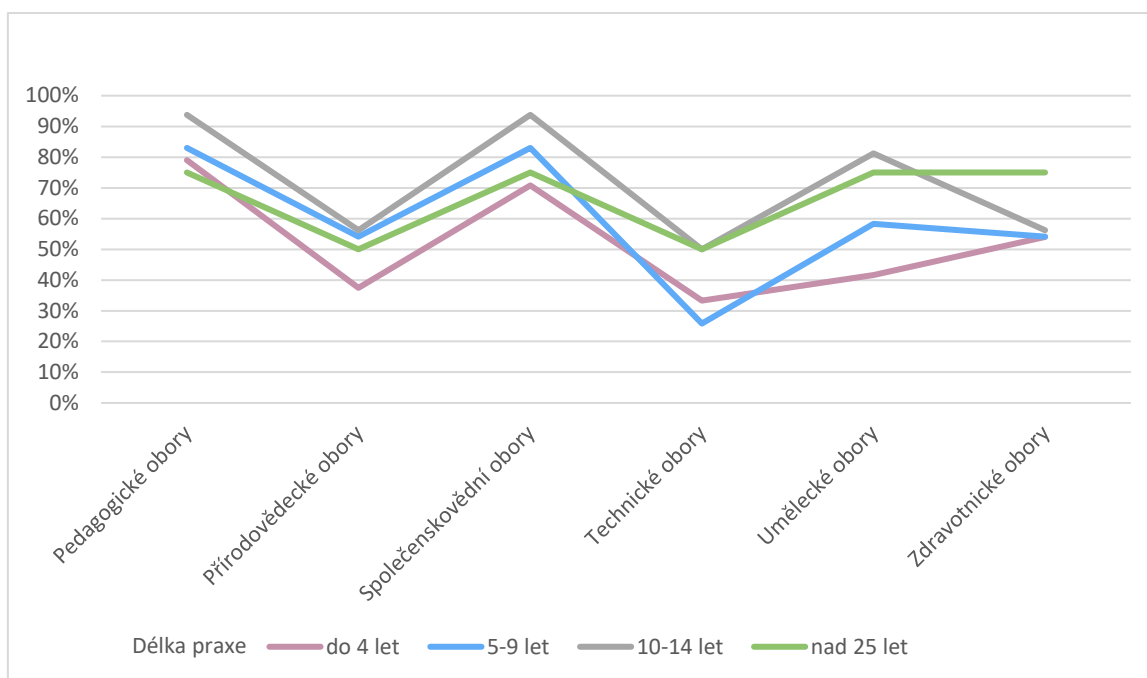
magisterské vzdělání, měl pouze jeden respondent, nelze tedy s jistotou určit, zda je korelace ovlivněna vzděláním plně či pouze částečně.

Graf 15: Průměrná míra subjektivního vnímání kompetencí v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání

Zdroj: autorka práce

V případě porovnání míry kompetentnosti v závislosti na délce praxe (graf 18) narážíme na obdobnou situaci. Vzájemné ovlivnění není již tak jednoznačné. Případné rozdíly jsou však minimální. Stejně jako u předchozího porovnání, i zde je jedna skupina respondentů (s praxí nad 25 let) zastoupena značně méně, pouze dvěma respondenty, což může způsobovat zkreslení. Dalším možnou interpretací však může být fakt, že právě tito respondenti se začínali pohybovat v tlumočnické profesi ještě v době, kdy nebylo k dispozici žádné tlumočnické vzdělání. Vzájemnou souvislost se vzděláním potvrzují též výsledky u respondentů se středoškolským vzděláním. Ani jeden z nich u žádného z oborů nehodnotil vlastní míru kompetentnosti na 100 %.

Graf 16: Míra subjektivního vnímání kompetencí v závislosti na délce praxe

Zdroj: autorka práce

Definice tlumočnických kompetencí

Pojem **tlumočnické kompetence** je pojmem velice obsáhlým, podíváme se tedy na to, jak jeho význam vnímají tlumočníci samotní. Některé odpovědi byly postaveny v hodně obecné rovině. Definovaly kompetence např.: „jako dovednosti a schopnosti na jazykové a odborné úrovni“ nebo jako „znalosti a dovednosti pro úspěšné zvládnutí tlumočené situace.“ Další obecnější odpověď je definuje takto: „Schopnosti, které by měl tlumočnick mít, znalosti, kterými by měl disponovat.“ V dalších odpovědích se opakovaly především tyto charakteristiky:

- **Jazykové dovednosti (10x)**
 - „Dobré jazykové kompetence v obou jazycích ČZJ i ČJ, schopnost tlumočit různé obory, průběžné a trvalé vzdělávání.“
 - „Úcta, respekt, jazyková znalost a ovládání obou jazyků, pohotovost, spolupráce v týmu.“
- **Kulturní odlišnosti (6x)**
 - „Jazykové, kulturně, sociální, odborné (se zaměřením na tlumočené téma).“
 - „Schopnost adekvátního jazykového a kulturního převodu směrem k cílovým skupinám.“

- **Znalost tlumočeného oboru (5x)**
 - „Schopnost tlumočnicka ovládat perfektně oba jazyky, orientace v oboru a znalost kultury neslyšících.“
 - „Dobré jazykové kompetence v obou jazycích ČZJ i ČJ, schopnost tlumočit různé obory, průběžné a trvalé vzdělávání.“
- **Převod obsahu (4x)**
 - „Schopnost na odpovídající úrovni překládat informace z jednoho jazyka do druhého a naopak.“
 - „Soubor dovedností, schopnosti tlumočnicka kvalitně vykonávat převod mezi jazyky. Klade přitom důraz i na kulturní odlišnosti.“
- **Odborná znalost jazyka (3x)**
 - „Znalost ČZJ, odborné znaky, chování podle situace – specifické prostředí na VŠ.“
 - „Praktická i odborná znalost jazyka spolu s teoretickými vědomostmi, které jsou potřebné, aby tlumočnick mohl v dané oblasti pracovat, nebo ten konkrétní předmět nebo obor tlumočit.“
- **Převod komunikačního záměru (3x)**
 - „Schopnost převádět obsah a záměr sdělení mezi dvěma jazyky, znát a respektovat kulturu obou tlumočených jazyků a jejich uživatelů, umět pracovat s časem, organizační schopnosti, etika, znalost témat, která tlumočím.“
 - „Kompetence jazykové, sociokulturní i pragmatické.“
- **Spolupráce v týmu (2x)**
 - „Všechno, co tlumočnick potřebuje ovládat nejen k tomu, aby zvládl samotný proces tlumočení, ale i ty "věci okolo" (komunikace se zadavatelem, práce s přípravou, komunikace s kolegy...).“

Jedna z definic výstižně reflektuje, že tlumočnick nepracuje pouze pro neslyšící, ale i pro slyšící: „schopnost adekvátního jazykového a kulturního převodu směrem k **cílovým skupinám**“ Další, ne tak frekventované odpovědi, uváděly jako součást tlumočnických kompetencí i práci s přípravou, průběžné vzdělávání, práci s časem, pohotovost, komunikaci se zadavateli, ale zmíněn byl i aspekt chování (úcta a respekt).

Asi nejkomplexněji vystihuje tlumočnické kompetence tato odpověď: „Schopnost převádět obsah a záměr sdělení mezi dvěma jazyky, znát a respektovat kulturu obou

tlumočených jazyků a jejich uživatelů, umět pracovat s časem, organizační schopnosti, etika, znalost témat, která tlumočím.“

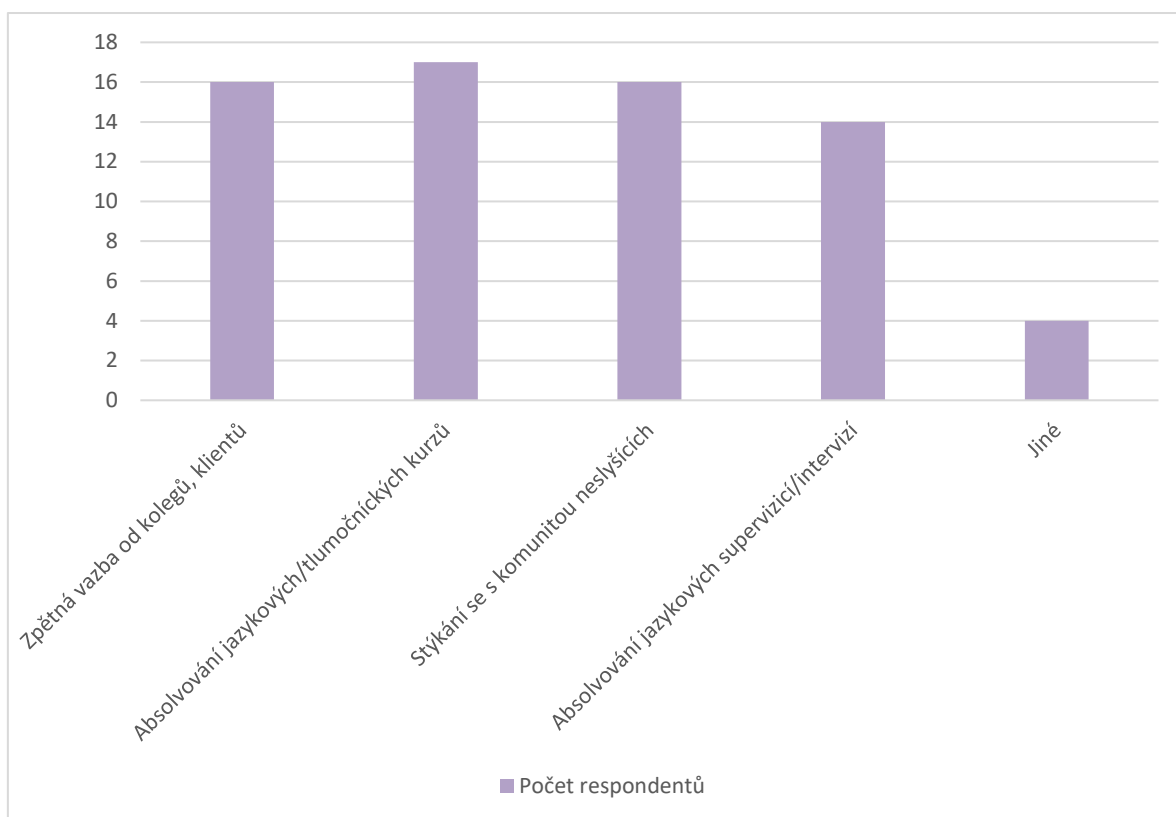
Otázka byla zřejmě nedostatečně jasně formulovaná, neboť ve dvou případech došlo k tomu, že respondenti popisovali stav konkrétně svých kompetencí. I to jsou však pro účely našeho výzkumu hodnotné údaje, proto je zde představíme. Jedna z nich uvádí, že jsou její kompetence: *„dostačující, ale potřebující stále vzdělávání.“* Druhý respondent vlastní kompetence vnímá: *„stále v zárodku. Pro tlumočení potřebuji co nejlepší přípravu, strávím s ní velmi mnoho času.“* Na těchto odpovědích vidíme, že tlumočnické kompetence jsou něčím, na čem je zapotřebí celoživotně pracovat a je dobré k tomu mít zajištěny určité podmínky, například zmíněnou přípravu, která jistě napomáhá kvalitě odvedené práce.

6.4 Zvyšování kompetencí

Profesní růst by měl být integrální součástí profese tlumočnicka. Zaměřili jsme se tedy na to, jak tlumočníci pracují na zvyšování svých jazykových i nejjazykových kompetencí. Zároveň jsme zjišťovali, jaké jsou prostředky, kterých by pro jejich zvyšování chtěli využívat. Informace pro tuto oblast jsme čerpali ze sekce 2 a 4.

Jazykové kompetence

První z otázek této sekce směřovala k prostředkům, které respondenti ve své profesi užívají ke zvyšování svých jazykových kompetencí (graf 19). Polovina respondentů (9 osob) využívá všech uvedených možností, tedy zpětné vazby od kolegů, vzdělávání formou jazykových/tlumočnických kurzů, supervizí, případně intervizí a navíc se stýkají s komunitou Neslyšících. Další tři respondenti ke všem vybraným možnostem přidali ještě další, a to: *„Pořizuji si vlastní nahrávky. Každý semestr mám jazykovou supervizi od neslyšícího supervizora.“* Druhý z nich se zaměřuje na: *„samostudium – sledování videí, vyhledávání znaků v slovnících, studium literatury – odborná témata.“* Vyhledávání znaků se objevilo v odpovědích ještě jednou. Další respondent má k dispozici **neslyšícího konzultanta**.

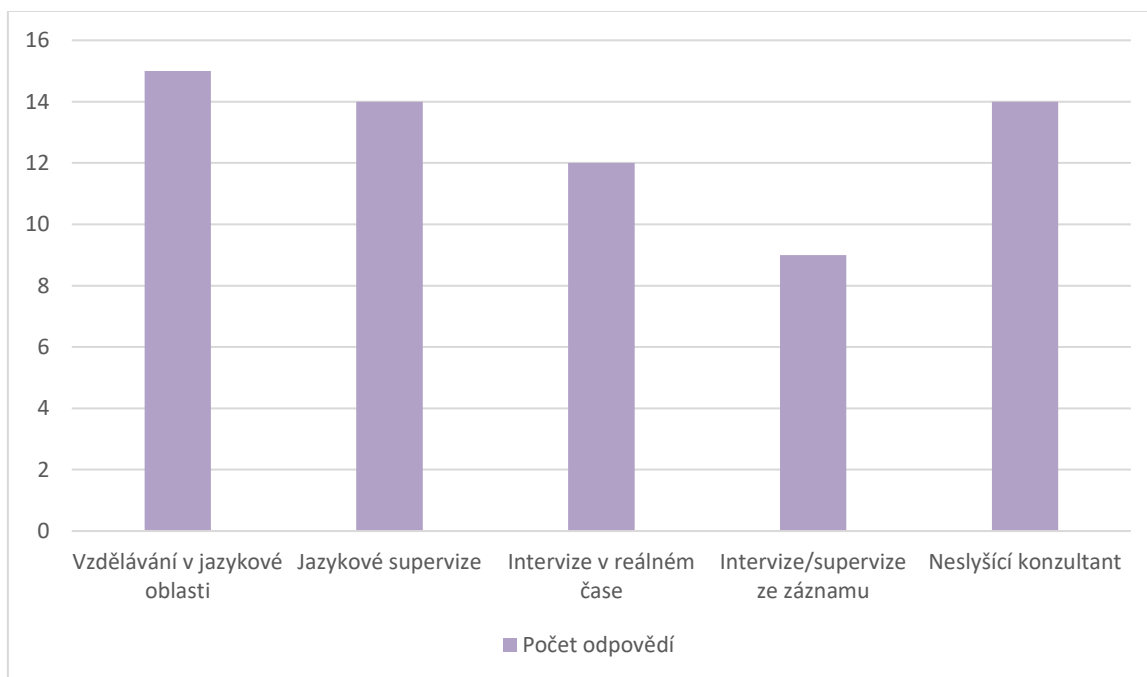
Graf 17: Prostředky, kterými tlumočníci pracují na zvyšování svých jazykových kompetencí

Zdroj: autorka práce

Po zjištění současného stavu jsme chtěli zjistit, jaké jsou možnosti, kterými by chtěli na **zvyšování jazykových kompetencí** pracovat. Cílem bylo zmapovat ideální stav z pohledu tlumočnicků. Proto měli tlumočníci možnost kromě výběrových odpovědí uvést i vlastní doplňující návrhy, které by ocenili, a to bez ohledu na dostupné možnosti. Výsledky jsou zaznamenány v grafu 20. Téměř všichni respondenti (15 osob) mají zájem o **vzdělávání v jazykové oblasti** od neslyšících lektorů. Téměř stejné množství (14 osob) by chtělo mít **jazykové supervize a možnost mít k dispozici neslyšícího konzultanta**.

Dvanáct respondentů by ocenilo **intervize v reálném čase** s reflexí po tlumočení. Dalších devět by bylo rádo za možnost **supervize/intervize ze záznamu**. Obecně ale registrujeme velkou poptávku po zvyšování kompetencí. Jeden z respondentů doplnil, že by měl zájem o „**vzdělávání ve smyslu aktuality z legislativy a dění z "politiky"**“. Každý rok se něco mění, tak je dobré mít aktuální informace. Např. soudní tlumočení a novinky ukotvení apod.“

Další z nich by měl též zájem zaměřit se na tyto oblasti „vzdělání v jazykové oblasti v tlumočení směrem do ČJ, rétorika, překlady různých typů textů, obecně jazykové vzdělání v češtině.“

Graf 18: Prostředky, kterými by si tlumočníci chtěli zvyšovat svoje kompetence

Zdroj: autorka práce

Nejazykové kompetence

Jazykové kompetence hrají významnou roli v tlumočnické profesi, ne však jedinou. Proto jsme chtěli zjistit, jestli a jak tlumočníci pracují na zvyšování **nejazykových kompetencí** a jak by si své nejazykové kompetence případně chtěli zlepšovat. Otázka byla koncipovaná jako otevřená. Respondenti tak mohli vyjádřit způsoby, které využívají a které by zároveň pro zvyšování kompetencí využívat chtěli.

V první části otázky jsme se ptali: *Pracujete i na zvyšování jiných než jazykových kompetencí?* Některé odpovědi byly hodně obecné, např.: „Ano, snažila jsem se zúčastnit několika školení.“

Tři respondenti přiznali, že na nejazykových kompetencích v současné době nijak nepracují, ale uvědomují si jejich důležitost, jak dokládá jedna z odpovědí: „Zatím ne, ale vím, že je to třeba.“ Jiní se neúčastní z kapacitních důvodů, jak je vidět na této odpovědi: „Určitě by to bylo fajn, nemám na to časovou kapacitu“.

Mezi nejazykovými kompetencemi, na kterých tlumočníci pracují, se v četnější míře objevovaly tyto:

- **Rétorika (4x)**
 - „Ano, pracuji např. na rétorice (kurz).“
 - „Pracuji na zlepšení paměti, kultury mluveného projevu.“
- **Paměť (2x)**
 - „Ano, snažím se trénovat paměť a vyjadřovací schopnosti.“
- **Spolupráce v týmu (2x)**
 - „Kdykoliv mám možnost tlumočit týmu, snažím se přemýšlet, jak to nastavit nejlépe.“
 - „Řešili jsme s profesionály téma hranic, spolupráci v týmu, situace, které jako tlumočníci musíme zvládat – jak na to profesionálně reagovat...“

Další odvětví se objevovala pouze v jednotlivých odpovědích:

- **Slovní zásoba v českém jazyce (1x)**
 - „Ano, pracuji na rozšiřování slovní zásoby v češtině, aby mé vyjadřování bylo bohaté.“
- **Profesní hranice (1x)**
 - „Řešili jsme s profesionály téma hranic, spolupráci v týmu, situace, které jako tlumočníci musíme zvládat – jak na to profesionálně reagovat...“
- **Studium dalších oborů (1x)**
 - „Ano, studuji dále další obory, které lze uplatnit.“

Druhá část naší otázky v dotazníku zněla: *Chtěli byste se případně v těchto oblastech nějak rozvíjet?* Mezi respondenty často zaznívalo, že sice aktuálně na zvyšování nejazykových kompetencí nepracují, ale že by tuto možnost ocenili: *„Nevzdělávám se. Určitě bych ale chtěla.“* Jedna z respondentek dokonce navrhuje: *„Sama na těchto oblastech pracuji velmi málo, velmi bych uvítala **možnost řízeného vzdělávání** v této oblasti.“*

V odpovědích se též objevovaly konkrétní návrhy. Častěji zaznívaly tyto:

- **Rétorika (5x)**
 - „Práce s hlasem, výslovnost.“
 - „Rétorika, asertivita potřebná v rámci situací před a po tlumočení, někdy i během.“

- **Témata navázaná na tlumočení (4x)**
 - „Mám zájem i o témata na tlumočení navázaná, např. kurzy time-managementu, komunikačních dovedností.“
 - „Ano, potřebovala bych se zlepšit i v samotných komunikačních dovednostech, asertivitě, abychom dokázala vstupovat do tlumočnických situací, když je potřeba.“
- **Paměť (2x)**
 - „Ano, ideálně v oblasti podpory paměti a schopnosti koncentrovat se na dokonalý jazykový překlad.“
 - „Ano, rozvíjet nadále rétoriku a paměť.“
- **Koncentrace (2x)**
 - „Ano, ideálně v oblasti podpory paměti a schopnosti koncentrovat se na dokonalý jazykový překlad.“

Jedna z další odpovědí kromě jiného zmiňovala zaměřené na tlumočnické strategie: „Ráda bych se rozvíjela v užívání **tlumočnických strategií** (např. komprese a dekomprese, práce s časovým posuvem, generalizace), trénink paměti a koncentrace by se také určitě hodil, kdykoliv mám možnost tlumočit týmu, snažím se přemýšlet, jak to nastavit nejlépe.“

Zazněla poptávka po větší spolupráci. „Schází mi práce na terminologii s neslyšícími. Také mi přijde škoda, že napříč VŠ není více sdílení, např. co se týče terminologie apod.“

Další respondenti zmiňovali práci s výslovností, asertivitu, komunikační dovednosti nebo vzdělávání v oblasti legislativních změn.

Zkusili jsme porovnat služby, které mají respondenti k dispozici, konkrétně supervize, intervize a možnost hrazeného vzdělávání, s tím, jak naši respondenti na zvyšování kompetencí aktuálně pracují. Z výsledků vychází, že **na svém profesním rozvoji tlumočníci pracují**, i v případě, že nemají konkrétní služby zajištěny od zaměstnavatele. Celkem 11 účastníků odpovědělo, že má na škole k dispozici hrazené vzdělávání, v další otázce, která zjišťovala, jakými prostředky pracují tlumočníci na zvyšování jazykových kompetencí, možnost vzdělávání uvedlo 17 z nich. Vyplývá nám z toho tedy, že se sedm tlumočnicků účastní kurzů, aniž by je měly hrazeny školou. Může tomu tak být ze dvou důvodů. Buď jsou participant aktivní a vzdělávají se ve svém volném čase, nebo se

vzdělávají v rámci jiného zaměstnání. Jeden z účastníků výzkumu uvedl, že se účastní supervizi/intervizí, přestože je nemá k dispozici, zde jsou možná vysvětlení obdobná.

Zájem o jazykové supervize je ze strany respondentů vysoký. V současnosti jich může na škole využívat osm z nich, zájem však projevilo 14 respondentů. Co se týče intervize, ukazuje se, že všichni, kteří jich dosud využívají, by je chtěli zanechat. Jedná se o intervize s kolegou z týmu v reálném čase. Mimo to 8 participantů vyjádřilo zájem o možnosti využívání supervize nebo intervize ze záznamu.

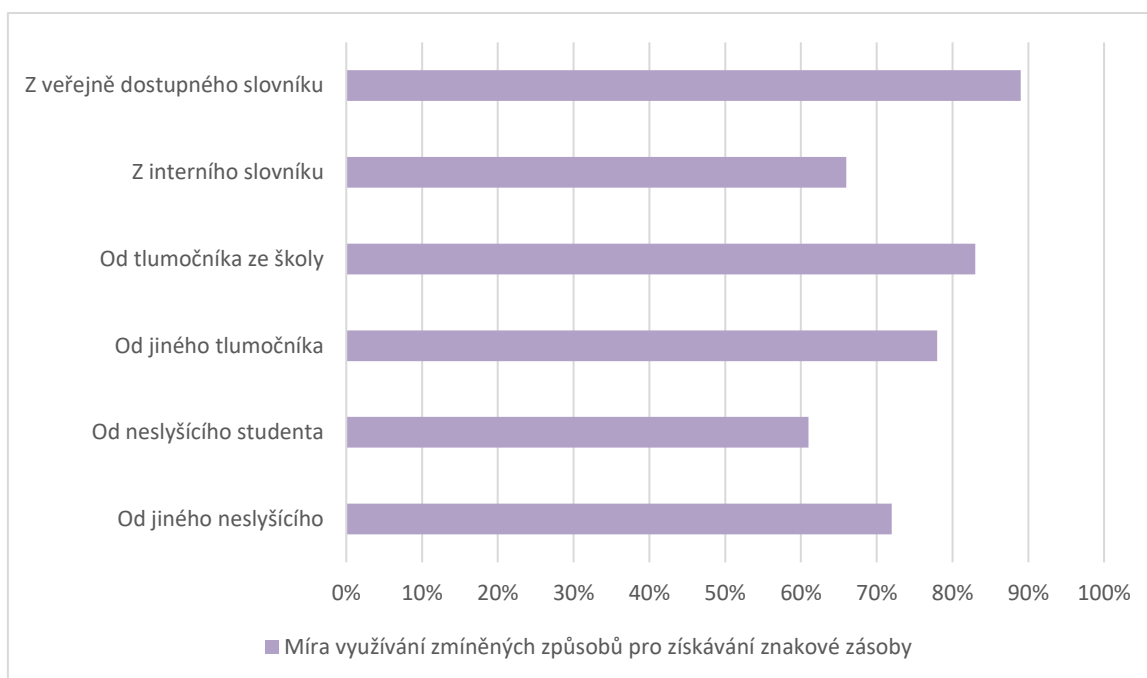
Zjišťování slovní zásoby

Zvyšování kompetencí v jazykové oblasti se týká i slovní zásoba. Jak jsme uváděli v teoretické části, velkým problémem v akademickém prostředí je, že ve znakovém jazyce není dostatečně vyvinutá znaková zásoba pro odborné pojmy. Zajímalo nás tedy, jakým způsobem se tlumočníci vypořádávají se situací, kdy potřebnou slovní zásobu neznají. Výsledky jsou znázorněny grafem 21.

Většina respondentů (89 %) v těchto případech využívá veřejně dostupných slovníků⁵⁵, jako například www.spreadthesign.cz, nebo www.dictio.info. Další hojně využívanou podporou, jsou kolegové tlumočníci přímo z dané školy (83 %), téměř ve stejné míře se respondenti radí s ostatními tlumočníky (78 %). Ke konzultaci využívají respondenti neslyšící studenty (61 %), ale ještě o něco víc jiné neslyšící (72 %). Někteří tlumočníci mají k dispozici interní slovník, těch je celkem 12 (67 %).

Vzhledem k tak vysokému číslu respondentů využívajících interní slovník, jsme chtěli zjistit, zda se jedná o konkrétní školy, které mají k dispozici vlastní databanku. Po analýze dat jsme zjistili, že se jedná čistě o respondenty z Univerzity Palackého (4 osoby) a Univerzity Karlovy (8 osob). Participant z Masarykovy univerzity interní slovník neuvádějí zřejmě z toho důvodu, že vlastní slovník přímo publikují. Slovník Dictio jsme uváděli jako jednu z možností využití veřejně dostupného slovníku, jedná se nicméně o slovník, který je projektem Masarykovy univerzity, na jejíž půdě i vzniká.

⁵⁵ Z povahy znakové jazyka, jakožto vizuálně motorického systému, který funguje ve 3D prostoru, fungují slovníky v dnešní době výhradně v elektronické podobě, ať už jsou přístupné na webových stránkách nebo na DVD. Velkým rozdílem oproti slovníkům mluvených jazyků je to, že ve většině případů fungují pouze jednosměrně. Lze tedy vyhledávat pouze znaky pomocí slov, nikoli obráceně.

Graf 19: Způsoby využívání pro získávání znakové zásoby

Zdroj: autorka práce

Jedna z respondentek v přechozí odpovědi zmiňovala, že by stála o větší sdílení mezi školami, i v souvislosti s terminologií. Vzhledem k velikosti komunity neslyšících a malému počtu tlumočnicků znakového jazyka obecně, by jistě takové sdílení bylo pro všechny přínosem.

Ze závěrů této i předchozí otázky vyplývá, že je po neslyšících konzultantech na vysokých školách velká poptávka a rozhodně by bylo vhodné zvážit zřízení této pracovní pozice.

7 Shrnutí výsledků výzkumu

Tato práce měla za cíl zanalyzovat situaci tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách se zřetelem k jejich kompetencím. Tento cíl byl nadále rozpracován do čtyř výzkumných otázek. V této kapitole shrneme výsledky výzkumu, přičemž pro přehlednost budeme postupovat po jednotlivých výzkumných otázkách.

1. Jaké jsou pracovní podmínky tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?

Pracovní podmínky na konkrétních vysokých školách se od sebe v různých aspektech odlišují. Pokud bychom měli vybrat jednu VŠ, která si celkově vede lépe nad ostatními, byla by to UP. Nicméně jsme měli různé počty odpovědí za jednotlivé univerzity, a proto považujeme za přínosnější zaměřit se na to, která VŠ ve kterém aspektu nabízí nejlepší podmínky pro tlumočnický znakového jazyka. Tyto poznatky by mohly posoužit zejména koordinacním centrům vysokých škol, které by se mohly inspirovat tím, co funguje na jiných VŠ a rozšířit tak své služby pro studenty se sluchovým postižením.

Co se týče nabídky **poskytovaných služeb**, jeví se jako nejdostupnější služby poskytované na UP, následují služby UK. UP poskytuje nejlepší zázemí, co se týče oblasti supervizí a hrazeného vzdělávání, UK zajišťuje v největší míře intervize a organizační porady. MU má jako jediná vždy zajištěný tlumočnický dispečink.

Z hlediska **kvality poskytovaných příprav** na tlumočení nejlépe vychází UK, následně JAMU, MU a na posledním místě UP. V průměru mají tlumočníci k dispozici kvalitní přípravu v 70 %.

Zkušenosti s dodržováním **pravidelných přestávek** po jedné 60 minutové tlumočnické jednotce, jsou rozdílné. Většina tlumočnicků se však shoduje na tom, že se na tyto potřeby dbá (55 %). Zároveň je důležité, že se mezi respondenty nenašel žádný, který by vybral možnost, že přestávky nejsou dodržovány nikdy.

Nejlépe nastavené možnosti **týmového tlumočení** mají respondenti z UP, kde se nad 60 minut tlumočí v týmu automaticky, jeden z nich dokonce uvedl, že má možnost zažádat si o kolegu do týmu i v případě kratších časových úseků. Na UK se projevuje snaha shánět tlumočnicka do týmu v případě delších předmětů (nad 4 vyučovací hodiny), případně u obtížnějších typů tlumočení. Při příležitosti státních závěrečných zkoušek a při poradách

ústavu se tlumočí v týmu vždy. Naráží se ale na kapacitní možnosti tlumočnicků. Kritérii pro tlumočení v týmu není podle respondentů pouze časové hledisko, ale též náročnost situace a povaha tlumočení.

Zkoumat další podmínky tlumočnicků na VŠ by jistě vydalo na samostatnou práci. Bylo by dobré ptát se na to, zda jsou tlumočníci zaměstnanci univerzity/centra, na jak velký úvazek pracují, jak jsou spokojeni s finančním ohodnocením, zda jim je propláceno jen samotné tlumočení, nebo i příprava, čas strávený na cestě, cestovné. Tyto okolnosti však nebylo možné v kapacitních možnostech této práce zjistit.

2. Jakým způsobem jsou ověřovány kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách?

Zjišťovali jsme, zda a případně jakým způsobem jsou ověřovány tlumočnické kompetence. Zacílili jsme se na ověřování jednak při přijímání tlumočnicků na VŠ, jednak v průběhu jejich působení. Z výzkumu vyplývá, že byli všichni respondenti (kromě jednoho) přijati pouze na základě doporučení. Pouze jediný participant prošel výběrovým řízením ověřujícím úroveň českého znakového jazyka, příp. tlumočnických kompetencí.

Jako nástroj průběžného ověřování jsme zvolili formu supervize a intervize. Zjistili jsme, že v největší míře poskytuje supervize UP (88 % participantů má k dispozici supervize, 67 % intervize). Participant z UK nejčastěji využívají intervize (89 %). Na MU dle respondentů ani jedna ze služeb není dostupná. Na JAMU uvedl jeden z participantů využívání intervizí. V návaznosti na typy supervizí jsou více využívány jazykové, oproti týmovým supervizím. Podle počtu účastníků se individuální supervize využívají jednou tolik oproti skupinovým. Tento trend však není jednotný napříč VŠ. Naopak je situace na UP oproti UK zcela kontrastní. UP využívá více skupinové a týmové, kdežto UK individuální a jazykové supervize. Naší snahou bylo zjistit, proč jsou na které škole preferovány určité druhy supervizí či intervizí, avšak centra bohužel nedopovídala na konkrétní dotazy.

Tlumočnické kompetence se tedy téměř nikdy neověřují při nástupu, ve většině případů se však pracuje na jejich vyhodnocování a zvyšování kompetencí v průběhu působení formou supervizí, případně intervizí. Podmínky nejsou napříč vysokými školami nikterak sjednocené.

3. Které faktory ovlivňují subjektivní vnímání tlumočnických kompetencí?

Dle závěrů výzkumu je jedním z nejzásadnějších faktorů **obor tlumočení**. Ve vysokoškolském vzdělávání je tento rozptyl opravdu široký. Data ukazují na kritický nedostatek tlumočnicků, kteří by se cítili v oborech kompetentní. Tato skutečnost se obzvlášť manifestuje u technických oborů, kde klesá průměrná míra subjektivní kompetentnosti pod 50 %. Vážná je ale situace i v přírodovědeckých, zdravotnických a uměleckých oborech. Z výzkumu vyplynulo, že se méně než polovina respondentů (7 osob) cítí být kompetentní alespoň v jednom z uvedených oborů, žádný se však necítí být plně kompetentní ve všech oborech. Z toho vyplývá, že v terciárním vzdělávání působí i tlumočníci, kteří se necítí být v uvedených oblastech kompetentní. Právě zde je na místě upozornit na nutnost ověřovat kompetence tlumočnicků systematicky, a to jak při přijímání, tak i v průběhu vykonávání tlumočnické profese na vysokých školách. Kromě toho je také nezbytné poskytovat tlumočnickům dostatek příležitostí prohlubovat svoje tlumočnické dovednosti.

Míru kompetentnosti jsme podrobili dalšímu zkoumání. Z dostupných dat se projevila korelace ve vztahu vnímání míry kompetentnosti na dosaženém vzdělání i na délce praxe. U obou faktorů však tento vztah nejspíše platí pouze do určité míry. Dle získaných dat platí, že čím vyšší **dosažené vzdělání**, tím vyšší míra subjektivního vnímání kompetencí, ale pouze do úrovně magisterského vzdělání. U vyššího vzdělání se tento vztah neprojevil, což může být dáno malým vzorkem respondentů (vyšší vzdělání měl pouze jeden respondent). Návaznost na **délku praxe** vykazuje podobné rysy. Respondenti s delší praxí téměř vždy hodnotili vlastní kompetence výše. Tato data se však neprokázala pouze u skupiny participantů s praxí nad 25 let. Tento nesoulad může být způsoben nerovnoměrným rozložením výzkumného vzorku, jelikož do této skupiny spadali pouze dva respondenti. Druhým možným vysvětlením je to, že v období počátku působení těchto participantů ještě nebylo k dispozici žádné tlumočnické vzdělání.

Lze předpokládat, že vnímání kompetencí ze strany tlumočnicků je do jisté míry ovlivněno tím, jak tlumočníci samotní vnímají jejich význam. Předpokládáme, že čím více si uvědomují šíři významu pojmu tlumočnické kompetence, tím více si uvědomují i nutnost rozvoje ve všech oblastech a mají tak snahu o zvyšování svých kompetencí. Z výsledků zkoumání vyplývá, že jsou tlumočnické kompetence většinou respondentů vnímány jako jazykové dovednosti. Třetina účastníků narážela na nutnost reflektovat kulturní odlišnosti během tlumočení. Další si uvědomují, že součástí kompetencí je i znalost tlumočeného oboru, jiní zmiňovali nutnost odborné jazykové znalosti navázané speciální znakovou

zásobu pro akademické prostředí. Někteří účastníci mluví o schopnosti převést obsah, další myslí i na převod záměru. Zmiňovaná byla i dobrá paměť, potřeba vzdělávání. Pouze dvě odpovědi byly komplexního charakteru a zahrnovaly i jiné než jazykové dovednosti. Všechny odpovědi korespondují s představami tak, jak jsme je popisovali v kapitole 2. Žádný z participantů však nezmínil fyzické ani psychické předpoklady, nebo např. schopnost logického uvažování.

4. Jaké jsou prostředky tlumočnicků pro zvyšování jejich kompetencí?

Ze zjištění vyplývá, že tlumočníci své jazykové kompetence rozvíjí především účastí na tlumočnických kurzech, a to až na jednoho respondenta všichni. Většina (16) z nich si říká o zpětnou vazbu po tlumočení, ať už od kolegů, nebo přímo od neslyšících. Stejný počet se stýká s komunitou Neslyšících. Tlumočníci jsou častými účastníky supervizi a intervizi (16). Mezi dalšími využívanými metodami bylo samostudium formou sledování videí ve ZJ, vyhledávání znaků nebo čtením odborné literatury. Jeden z respondentů si pořizuje nahrávky vlastního tlumočení a jednou za semestr absolvuje supervizi od neslyšícího.

V případě, že tlumočníci neznají potřebné znaky, využívají k jejich vyhledání veřejně dostupných slovníků, radí se s tlumočnickými ze stejné školy, ale i s tlumočnickými mimo VŠ. Ve velké míře respondenti konzultují s neslyšícími a někdy i přímo s neslyšícími studenty. Respondenti z UP a UK mají k dispozici interní slovník. Interním slovníkem MU je veřejně dostupný portál Dictio.cz. Zde zazněla ze strany respondentů žádost o větší sdílení terminologie napříč vysokými školami.

V současnosti se někteří tlumočníci rozvíjí i nejazykové kompetence. Většinou se jedná o oblast rétoriky, ve dvou případech trénují paměť. Bylo též zmiňováno zaměření na týmovou spolupráci. Jeden z respondentů záměrně rozvíjí vlastní slovní zásobu pro bohatší vyjadřování (což by se dalo zařadit spíše do jazykových kompetencí). Jiní se zabývají profesními hranicemi, případně studiem dalších oborů. Tři tlumočníci přiznali, že na těchto kompetencích nikterak nepracují.

V ideálním případě by všichni respondenti chtěli pracovat na jazykových i nejazykových kompetencích v mnohem větší míře, než je tomu dosud. I v návaznosti na možnosti konkrétních vysokých škol mluví výsledky stejně, ve všech případech poptávka služeb ze strany tlumočnicků převyšuje dosavadní nabídku.

Obecně nám z těchto závěrů vyplývá, že tlumočníci projevují zájem o vzdělávání v jazykové i nejazykové sféře. Respondenti nám dokonce přinesli několik konkrétních návrhů oblastí, na které by se chtěli zaměřit. Těmi jsou především:

Jazykové kompetence:

- Vzdělávání v jazykové oblasti od neslyšícího lektora,
- zaměření na mluvený projev v českém jazyce,
- překladová cvičení – překlady různých typů textů,
- jazykové supervize – s cílem reflexe projevu a tlumočnického procesu od externího supervizora,
- přítomnost neslyšícího konzultanta na škole – oproti stávajícímu stavu nejvíce žádaný návrh,
- poskytování intervizí od kolegů v reálném čase,
- poskytování intervizí/supervizí ze záznamu.

Nejazykové kompetence:

- rétorika – zaměření na zlepšení kulturu mluveného projevu,
- kurzy navázané na tlumočnickou profesi – rozvoj komunikačních dovedností, time-managementu apod.,
- trénink paměti,
- rozvoj koncentrace – soustředění na tlumočnický proces a kvalitu překladu,
- tlumočnické strategie – práce s časovým posunem, generalizací, komprese, dekomprese,
- práce na terminologii – vytváření a sdílení terminologie s ostatními kolegy,
- vzdělávání ohledně aktuálních legislativních změn,
- vzdělávání v dalších oborech pro širší uplatnění.

Obecně by respondenti ocenili možnost řízeného vzdělávání i v oblasti nejazykových kompetencí. Někteří respondenti uváděli, že se z kapacitních důvodů nemohou vzdělávat. Vzdělávání zaměstnanců je v zájmu jejich zaměstnavatelů, neboť díky němu roste jejich kvalifikace. Bylo by tedy dobré, kdyby se prostředky zvyšování kompetencí zahrnuly do pracovní doby.

Uvědomujeme si, že náš výzkum měl jisté limity. Mezi ně patří rozsah vzorku respondentů, jelikož nebyly skupiny rovnoměrně zastoupeny. Bohužel se nepovedlo získat respondenty ze všech škol, na kterých studují neslyšící studenti. Důvodem může být to, že jsou na školách vedení studenti v kategorii B2, nicméně tlumočnické služby nevyužívají, stejně jako jsme tuto skutečnost zjistili na Univerzitě Tomáše Bati. Toto bohužel nebylo možné ověřit, neboť s námi dotčená centra nekomunikovala. Největším omezením však vnímáme v tom, že neexistují standardizované metody a nástroje pro ověřování a hodnocení tlumočnických kompetencí, vycházíme tedy z čistě subjektivního vnímání respondentů.

Během vyhodnocování výzkumu jsme zjistili, že by bylo zajímavé ptát se respondentů nejen na jejich nejvyšší dosažené vzdělání, ale i na obor studia. Mohli bychom tak získat přesnější data o tom, do jaké míry je závislost vnímání kompetentnosti na tlumočeném oboru ovlivněné zaměřením studia participantů. U této otázky jsme též neuváděli možnost subjektivního vnímání na 0 %, což zpětně vnímáme jako pochybení.

Otevřená otázka směřovaná na vlastní definici tlumočnických kompetencí byla zřejmě nedostatečně jasně formulovaná, neboť ji dva respondenti pochopili jako popis stavu svých kompetencí.

Závěr

Tato práce se v obecnější rovině věnovala problematice tlumočení znakového jazyka na vysokých školách. V teoretických východiscích první kapitoly nás seznámila s profesí tlumočnicka znakového jazyka, s jejich aktuální situací v České republice. Dále ve stručnosti hovořila o komplexnosti tlumočnického procesu, typech tlumočení a zasazení tlumočení do legislativního rámce.

V druhé kapitole jsme si představili tlumočnické kompetence, způsoby, jakými je lze vyhodnocovat a zvyšovat, zejména nástroj supervize, intervize a jazykového vzdělávání jejichž využívání jsme zkoumali ve výzkumné části. Prostředky vyhodnocování a zvyšování kompetencí se ze své podstaty do jisté míry kategoriemi prolínají. Seznámili jsme se též se základními faktory, které mohou tlumočnickou situaci ovlivňovat.

Ve třetí kapitole jsme zdůraznili problematiku absence ukotvení kompetencí tlumočnicků znakového jazyka. V důsledku absence registru certifikovaných tlumočnicků chybí jakákoli garance kvality tlumočnických služeb. V této kapitole jsme se nadále věnovali projektům, které měly v minulosti snahu tento problém vyřešit, ukázali jsme příklady fungování ze zahraničí. Zároveň jsme nastínili reálné možnosti, jak tohoto ukotvení dosáhnout, a to buď skrze zakomponování kvalifikačních požadavků na tlumočnicka znakového jazyka do Národní soustavy povolání a Národní soustavy kvalifikací nebo skrze právě vznikající referenční rámec pro český znakový jazyk.

Ve čtvrté kapitole jsme pojednávali o službách pro osoby se specifickými potřebami na vysokých školách. Uvádí ji část o legislativním zasazení práva neslyšících na vysokoškolské studium a nároku na využívání tlumočnických služeb ve vzdělávání. Dále jsme v kapitole vysvětlili rozčlenění studentů do kategorií dle povahy specifických potřeb. V návaznosti na to byly představeny konkrétní služby, které mohou studenti, především se sluchovým postižením, využívat. Jedná se zejména o tlumočnický, přepisovatelský, zapisovatelský servis, studijní asistenci a možnost individualizované výuky.

Ve výzkumné části práce jsme situaci tlumočnicků znakového jazyka na veřejných vysokých školách se zřetelem k jejich kompetencím. Výzkum jsme provedli formou dotazníkového šetření ve spolupráci s aktivně působícími tlumočnickými na vysokých školách. Od 18 participantů ze čtyř vysokých škol (JAMU, MU, UK, UP) se nám podařilo získat celkem 20 odpovědí. Odlišný počet odpovědí než participantů je dán tím, že jeden tlumočnick

může pracovat současně na více školách, přičemž respondenti měli v dotazníku možnost odpovědět za každou školu, na které působí.

Díky realizovanému šetření jsme zjistili, že jsou podmínky pro tlumočníky napříč vysokými školami značně odlišné. Každá škola nabízí tlumočnickům vybrané služby, jako je tlumočnický dispečink, možnost hrazeného vzdělávání, supervize, týmové tlumočení aj. v různé míře. Nedá se tak jednoznačně určit, která univerzita poskytuje nejlepší podmínky. Faktorem, ovlivňující množství poskytovaných služeb je i typ pracovního poměru. Interní zaměstnanci mají oproti externím pracovníkům, dle našich dostupných výsledků, rozmanitější možnosti využívání služeb.

V druhé části výzkumu jsme se zaměřovali na to, jakým způsobem jsou ověřovány kompetence tlumočnicků na VŠ. Zjistili jsme, že jsou téměř všichni (s výjimkou jednoho participanta) přijímání pouze na základě doporučení. Na vysokých školách se tak tlumočnické kompetence při nástupu nijak neověřují.. Na univerzitách většinou není nikdo, kdo by byl k vyhodnocování dostatečně kompetentní. Dle našeho názoru by ověřování mělo probíhat plošně a centralizovaně. Možným řešením je vytvoření jednotné certifikační zkoušky, jejíž úspěšné absolvování by tlumočnicka opravňovalo ke vstupu do registru certifikovaných tlumočnicků. Řešení kompetentnosti tlumočnicků by tak nemuselo ležet na zaměstnavatelích samotných, tuto roli by převzal právě registr tlumočnicků. Zaměstnavatelé by se tak mohli spolehnout, že v případě budou-li si najímat nebo zaměstnávat tlumočnicka vedeného v registru, jde o kvalifikovaného tlumočnicka, jehož kompetence byly odborníky ověřeny.

V průběhu spolupráce má většina tlumočnicků možnost využití supervize s externím supervizorem, případně intervize s kolegou. Participantů z UK ve větší míře využívají jazykové a individuální supervize, respondenti z UP zase skupinové a týmové supervize. Možnost supervizí nevedl ani jeden účastník z MU ani z JAMU. Na JAMU má jeden ze dvou participantů možnost využití intervizí.

Třetí část výzkumu zkoumala faktory, které ovlivňují subjektivní vnímání kompetentnosti tlumočnicků. Zde jsme zjistili, že se jejich kompetentnost proměňuje v závislosti na tlumočeném oboru. Znepokojující je ovšem fakt, že více než polovina respondentů se necítí být 100% kompetentní ani v jedné z nabízených možností. Z toho vyplývá, že se zřejmě tlumočníci dostávají do situací, kdy tlumočí i obory, ve kterých se necítí příliš jazykově i odborně jistí, což může mít negativní vliv na průběh vzdělávání

neslyšících. Druhým kritickým zjištěním je veliký nedostatek kompetentních tlumočnicků především v technických, přírodovědeckých, zdravotnických a uměleckých oborech.

Při detailnějším zkoumání korelace mezi vnímanou kompetentností a dosaženým vzděláním či délkou praxe, jsme zjistili, že u obou kategorií tato závislost zřejmě funguje jen do určité míry. U dosaženého vzdělání se vzájemný vztah projevuje mezi středoškolským a magisterským vzděláním. U vyššího vzdělání se již korelace nepotvrdila, což mohlo být způsobeno tím, že v této kategorii byl zastoupen pouze jeden respondent s vyšším vzděláním. Co se týče délky praxe, korelace byla potvrzena s výjimkou tlumočnicků s délkou praxe nad 25 let. To může být způsobeno buď malým zastoupením respondentů v této skupině, případně tím, že v době, kdy respondenti začínali v profesi působit, ještě nebylo dostupné jakékoli tlumočnické vzdělání. Vzhledem k těmto zjištěním cítíme jako velice potřebné zaměřit se na cílené vzdělávání tlumočnicků v konkrétních oborech, a to ať už formou přípravných kurzů pro tlumočníky, ve kterých by mohli získat alespoň základní vhled do tlumočení problematiky, nebo alespoň poskytnutím konzultací od dotčených vyučujících.

Dozvěděli jsme se, že tlumočníci vnímají tlumočnické kompetence především jako jazykové schopnosti a dovednosti. Někteří považují za důležité respektování kulturních odlišností, znalost tlumočeného oboru i odborných znaků. Nejčastěji se však hovoří o jazykové znalosti českého jazyka. Část respondentů vnímání kompetence jako schopnost přenesení obsahu, jiní i záměru. Pouze dvakrát ve výpovědích zazněly i jiné, než nejazykové kompetence. Toto vnímání může ovlivňovat i způsob zvyšování kompetencí tlumočnicků. Pakliže si neuvědomují celou šíři tlumočnických kompetencí, nebudou mít možnost na nich moci tak intenzivně pracovat.

V poslední části výzkumu jsme zjistili, že všichni zúčastnění pracují na zvyšování jazykových kompetencí, a to nejčastěji formou účastí na tlumočnických kurzech, zjišťováním zpětné vazby od kolegů či klientů. Respondenti se účastí jazykových supervizí i intervizí, a to i v případě, že jim je neposkytuje škola. Nejazykovými kompetencemi se zabývá jen část z nich, někteří přiznávají, že jim dosud nevěnovali pozornost, nebo se jejich rozvojem nezabývali z kapacitních důvodů. Ostatní participanti se nejčastěji zaměřují na oblast rétoriky, tréninku paměti, případně nastavování funkční týmové spolupráce. Jednotlivci pak rozvíjí slovní zásobu, nebo se věnují studiu dalších oborů, aby si rozšířili uplatnění.

Tlumočníci by na zvyšování jazykových i nejazykových kompetencí chtěli pracovat i do budoucna, a to v mnohem větší míře, než doposud. Stojí o rozšíření portfolia možností nabízených služeb vzdělávání. Poptávka po službách ze strany tlumočnicků jednoznačně převyšuje nabídku. V oblasti jazykového vzdělávání by ocenili jazykové kurzy vedené neslyšícími instruktory, jazykové supervize i intervize, a to jak v reálném čase, tak i ze záznamu. Obrovský zájem ze strany participantů byl o dostupnost neslyšícího konzultanta. Tuto potřebu potvrzují i data o způsobu získávání znakové zásoby tlumočnicků. Respondenti v 72 % konzultují znaky s někým z neslyšících, v 61 % přímo od neslyšících studentů. Bylo by tedy vhodné zřídit na vysokých školách pozici neslyšících konzultantů, kteří by radili tlumočnickům s neznámými znaky a zároveň by mohli být součástí týmu, který zajišťuje tvorbu nových znaků, případně slovníků.

O rozvoj nejazykových kompetencí projevíli zájem téměř všichni respondenti, ocenili by možnost řízeného vzdělávání v této oblasti, a to na téma kultury mluveného projevu, výslovnosti, cvičení paměti, koncentrace, rozvíjení tlumočnických strategií. Poptávka je jak po intenzivnější spolupráci na terminologii s neslyšícími, tak po jejím větším sdílení napříč vysokými školami. Tím se potvrzuje potřeba přítomnosti neslyšících konzultantů na VŠ a zároveň se jedná o podnět pro vytvoření společné platformy, sdíleného slovníku, ve kterém by byla zanesena databanka odborných znaků. Slovník by byl přístupný nejen tlumočnickům vysokých škol, ale i širší veřejnosti.

Obecně můžeme říci, že v důsledku absence registru tlumočnicků znakového jazyka na našem území, vzniká hned několik problematických situací:

- neexistuje evidence počtu tlumočnicků, nejsou žádné oficiální podklady o nedostatku tlumočnicků,
- není přehled o tom, v jakých lokalitách a v jakých oblastech tlumočení by bylo tlumočnicků zapotřebí,
- nefunguje žádný standardizovaný, centralizovaný způsob ověřování tlumočnických kompetencí, který by byl nástrojem kontroly kvality. Jeho vznik je primárně zásadní pro neslyšící, uživatele znakového jazyka, ale i pro slyšící, kteří potřebují zajistit kvalitní tlumočení, například na vysokých školách.

Seznam bibliografických citací

BOWEN, David a Margareta BOWEN, 1990. *Interpreting : Yesterday, Today, and Tomorrow*. John Benjamins Publishing Company. ISBN 978-9027231796.

ČEŇKOVÁ, Ivana, 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-09-9.

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, Kateřina, 2008a. *Certifikační vzdělávací program*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-11-2.

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, Kateřina, 2008b. *Specifika tlumočení pro neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-58-1.

DE WITT, Maya, 2020. *A comprehensive guide to sign language interpreting in Europe: 2020 edition*. Baarn: M. de Witt. ISBN 978-90-806571-8-2.

DIABOVÁ, Amalaine, Petr KAUTSKÝ a Miroslav POŠTA, 2006. *Tlumočení a jak na to, aneb, Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?*. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN 80-86711-98-6.

ĎOUBALOVÁ, Jana, 2019. Kvalita v simultánním tlumočení: Otázka definice kvality tlumočení a kognitivní přístup ke kvalitě SI jako strategickému rozhodovacímu procesu. *AUC Philologica: Translatologica Pragensia*. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, **2019**(4), 45–57. ISSN 0567-8269.

FALTÍNOVÁ, Radka, c2008. *Vlastní jména osobní v českém znakovém jazyce*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-32-7.

FRISHBERG, Nancy, 1990. *Interpreting: an introduction*. Revised Edition. Alexandria, VA: Registry of Interpreters for the Deaf, Inc.

HÁDKOVÁ, Kateřina, 2016. *Člověk se sluchovým postižením*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-619-2.

HUMPHREYS, Linda, 2004. *The Professional Sign Language Interpreter's Handbook*. 2. Brentwood: Sign Language Interpreting Media. ISBN 0-9724161-1-0.

HYNKOVÁ DINGOVÁ, Nad'a, 2020. Situace českého znakového jazyka. *Sociální služby*. Tábor, **22**(6–7), 42-45.

JEKLOVÁ, Marta, 2007. *Interní supervize*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-06-1.

KOMORNÁ, Marie, c2008. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-18-1.

KOSINOVÁ, Barbora, ed. 2008. *Rady pro tlumočnický znakového jazyka: seriózní a zábavný průvodce tlumočnicka do kapsy*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, ISBN 978-80-87218-36-5.

KRONUSOVÁ, Martina, 2008. *Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-12-9.

KUPČÍKOVÁ, Ivana. *Rodilí mluvčí a uživatelé znakového jazyka jako účastníci terciárního vzdělávání na Masarykově univerzitě* [online]. Brno, 2010 [cit. 2021-10-05]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/3a2g3n/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Lenka Doležalová, Ph.D.

LANGER, Jiří, 2014. *Student se sluchovým postižením na vysoké škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4214-3.

MACUROVÁ, Martina, 2018. *I bez sluchu se domluvíme: sociální práce s osobami se sluchovým postižením: sborník výstupů projektu*. Praha: Centrum pro komunitní práci střední Čechy. ISBN 978-80-87809-60-0.

MACUROVÁ, Alena a Radka ZBOŘILOVÁ, 2018. *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3412-8.

MÁZEROVÁ, Romana, 2008. *Sebereflexe a sebevzdělávání v týmovém tlumočení*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-13-6.

OBRUSNÍKOVÁ, Michaela, 2016. *Vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka v České republice*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Pavla Pítnerová.

OKROUHLÍKOVÁ, Lenka a Petra SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, 2008. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk ; Lexikografie : slovníky českého znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-47-5.

OKROUHLÍKOVÁ, Lenka, 2015. *Notace znakových jazyků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2944-5.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Translated by Jaroslava Ivanová. 2. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. xviii, 267. ISBN 8024414252.

ŠEBKOVÁ, Helena, 2008. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávacího systému tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-02-0.

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; některé další související právní předpisy, 2020. Vydání: patnácté. Praha: Armex Publishing. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-72-4.

VYSUČEK, Petr, Timothy CURRY, Dana PRELLOVÁ a Farah CURRY, 2021. Budoucnost národní soustavy kvalifikací pro tlumočníky českého znakového jazyka: potřeba, rizika a možné aplikace v praxi. *ToP: tlumočení-překlad* [online]. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů, **XXXII – léto 2021**(140), 14–16 [cit. 2021-10-23]. ISSN 2336-8888. Dostupné z: <https://www.jtpunion.org/wp-content/uploads/2021/08/ToP-140-leto-2021.pdf>

ZAHUMENSKÁ, Jitka, Naďa DINGOVÁ a Radka HORÁKOVÁ, 2008. *Specifika tlumočení ve vzdělávání*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-92-5.

ZEHNALOVÁ, Jitka, Ondřej MOLNÁR a Michal KUBÁNEK, ed. 2016. *Interchange between languages and cultures: the quest for quality: proceedings of the international conference Translation and Interpreting Forum Olomouc 2014 organized by Department of English and American Studies Faculty of Arts, Palacký University Olomouc, Czech Republic, September 19-20, 2017: TIFO 2014*. Olomouc: Palacký University, Olomouc modern language series. ISBN 978-80-244-5107-7.

Internetové zdroje

Adresář odborných pracovišť, 2021. *Asociace poskytovatelů služeb studentů se specifickými potřebami na vysokých školách* [online]. Brno [cit. 2021-9-2]. Dostupné z: <https://www.ap3sp.cz/podpora-pri-studiu-na-vs/adresar-odbornych-pracovist/>

American Sign Language Interpreter Teams: *Fact sheet, 2010*. University of Northern Colorado [online]. Colorado: University of Northern Colorado [cit. 2021-10-27]. Dostupné z: https://www.unco.edu/marie/pdf/archived-literature/FactSheet_American_Sign_Language_Interpreter_Teams.pdf

ARONOVÁ, Klára, 2009. *Úvod do supervize. Zlínský kraj* [online]. Praha: Hestia, o. s. [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.kr-zlinsky.cz/docs/clanky/dokumenty/4994/uvod-do-supervize-2009--1-.ppt>

Asistence poskytovaná studenty: *Chci se zapojit jako asistent/asistentka, 2021*. Centrum Carolina: Univerzita Karlova [online]. Praha: Centrum Carolina, 2. 11. 2021 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://centrumcarolina.cuni.cz/CC-141.html>

Berufseignungsprüfung: zum/zur Gebärdensprach-Dolmetscherin, 2010. In: *ÖGSDV: Österreichischer Gebärdensprach-DolmetscherInnen und -ÜbersetzerInnen-Verband* [online]. Wien: Österreichischer Gebärdensprach-DolmetscherInnen und -ÜbersetzerInnen-Verband, 3/2010 [cit. 2021-10-23]. Dostupné z: http://www.oegsdv.at/web/wp-content/uploads/PruefungsordnungOeGSDV_20101_b-3.pdf

Certification, 2021. *Registry od interpreters for the Deaf [online]*. Alexandria: Registry of Interpreters for the Deaf [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://rid.org/rid-certification-overview/>

Code of professional conduct, 2005. *Registry of Interpreters for the Deaf, Inc. [online]*. Alexandria: Registry of Interpreters for the Deaf [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: https://drive.google.com/file/d/0B-_HBAap35D1R1MwYk9hTUpuc3M/view?resourcekey=0-iOY8FKhinQcukf4Uv8wNjA

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [online], c2021. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [cit. 2021-9-05]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/>

CPKP, 2017. *Popis současných postupů a potřeb v sociální práci s osobami se sluchovým postižením: část II. tlumočnické služby pro osoby se sluchovým postižením v ČR*. CPKP Střední Čechy.

Dotazníková anketa pro studenty, 2021. *Alfons: Poradenské centrum VUT [online]*. Brno: Alfons [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://alfons.vutbr.cz/>

Etický kodex, c2021. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [online]*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/>

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ a Pavla KATZOVÁ, 2020. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]*. Praha: MŠMT [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf, ISBN: 978-80-87601-47-1

Historie. *Ústav jazyků s komunikace neslyšících [online]*. FF UK, c2015 [cit. 2021-09-27]. Dostupné z: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/historie/>

Jazyky a komunikace neslyšících, 2021. *Filozofická fakulta Univerzita Karlova [online]*. Praha: FF UK [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.ff.cuni.cz/prijimaci-rizeni/studijni-obory/bakalarske-obory/jazyky-komunikace-neslysicich/>

KST ČR, 2021. Jak se stát soudním tlumočnickem. *Komora soudních tlumočnicků České republiky [online]*. Praha: Komora soudních tlumočnicků a soudních překladatelů ČR [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.kstcr.cz/cz/jak-se-stat-soudnim-tlumocnikem>

KURZ, Ingrid, 2003. Physiological stress during simultaneous interpreting: a comparison of experts and novices. *Università di Trieste [online]*. Trieste, Italia: Università di Trieste [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/2472/1/03.pdf>

MARSCHARK, Marc a Carol CONVERTINO. Benefits of Sign Language Interpreting and Text Alternatives for Deaf Students' Classroom Learning. *Oxford academic: Journal od Deaf Studies and Deaf Education* [online]. Oxford University Press, 2006 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/jdsde/article/11/4/421/411839>

MÁLKOVÁ, Marie, 2007. Možnosti zvýšení čtenářské gramotnosti u neslyšících žáků. *NPI: Metodický portál RVP.cz* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/1100/MOZNOSTI-ZVYSENI-CTENARSKÉ-GRAMOTNOSTI-U-NESLYSICICH-ZAKU.html>

MOR, 2021. Tlumočnicků do znakového jazyka je málo: Důvodem je i nejasnost v potřebném vzdělání. *Česká televize* [online]. Česká televize [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3375998-tlucocniku-do-znakoveho-jazyka-je-malo-duvodem-je-i-nejasnost-v-potrebnem-vzdelani>

MOSER-MERCER, Barbara a Alexander KÜNZLI, 1998. Prolonged turns in interpreting: effects on quality, physiological and psychological stress. *Semantic scholar* [online]. AI2 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Prolonged-turns-in-interpreting%3A-effects-on-and-Moser-Mercer-K%C3%BCnzli/c95a805ab51af8847d483a38e6b87067f9c9844c?p2df>

MŠMT, 2019. Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2019-2023. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha: MŠMT [cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/dz-cr-2019-2023>

MŠMT, c2020. APIV A: Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem. Implementace Akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora. *Edu: metodický portál MŠMT* [online]. Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [cit. 2021-09-07]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/podpora-skol/projekty-esif/spolecne-vzdelavani-a-podpora-skol-krok-za-krokem-implementace-akcniho-planu-inkluzivniho-vzdelavani-metodicka-podpora-apiv-a/>

MŠMT, 2021. *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací: veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2021*, 2021. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 2021. Č. j. MSMT-351/2021-2. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/54834/>

MPSV, 2017. Národní soustava povolání: Co je národní soustava povolání?, 2017. *Národní soustava povolání* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2021-11-06]. Dostupné z: <https://www.nsp.cz/info/co-je-nsp>

Nabídka služeb, 2021. *Centrum Carolina* [online]. Praha: Centrum Carolina [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://centrumcarolina.cuni.cz/CC-25.html>

ÖGSDV, 2021. Berufseignungsprüfung. *ÖGSDV: Der Österreichische Gebärdensprach-DolmetscherInnen- und -ÜbersetzerInnen-Verband* [online]. Wien [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.oegsdv.at/web/wege-zum-beruf/berufseignungspruefung/>

PEŇÁZ, Petr, 2021. *Statistiky AP3SP*. Google Sheets [online]. Středisko Teiresiás Masarykovy univerzity 17. 1. 2014, poslední verze 1. 2. 2021 [cit. 2021-10-2] Dostupné z: <https://goo.gl/tq5MW3>.

Pravidla poskytování služeb, c2015. *Ústav jazyků s komunikace neslyšících* [online]. Praha: FF UK [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/sluzby/pravidla/>

Program studijní asistence: Chcete pomoci svým kolegům? Staňte se asistentem., c2021. *Univerzita Pardubice: Centrum Alma* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.upce.cz/>

Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2010-10>

SCHICK, Brenda. Ed. Interpreter Guide Sheets: Interpreter-Gallaudet. *Boys: Town* [online]. Washington: Boys Town National Research Hospital, 2014 [cit. 2021-11-26]. ISBN: 0-88095-273-3. Dostupné z: <https://eipa.boystown.org/view/downloads/guide>

Supervize tlumočení, c2015. *Ústav jazyků s komunikace neslyšících* [online]. Praha: FF UK [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/supervize-tlumoceni/>

Studenti se sluchovým postižením, c2000-2018. *MUNI: Teiresiás* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/cz/studium/radne-studium/studenti-se-sluchovym-postizenim/#02>

Studenti se sluchovým postižením, c2021. *Centrum podpory studentů se specifickými potřebami* [online]. Olomouc: Centrum podpory studentů se specifickými potřebami [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://cps.upol.cz/pro-studenty/sluch/>

Studenti se specifickými potřebami, 2020. *Ostravská univerzita: Centrum Pyramida* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://pyramida.osu.cz/studenti/>

ŠABATOVÁ, Anna, 2015. Zpráva o šetření ve věci překážek znesnadňujících žákům se sluchovým postižením přístup ke vzdělávání a jeho poskytování [online]. [cit. 2021-10-27]. Dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366>

TEDX TALKS, 2019. ASL Interpreting 101 for Hearing People. *Youtube* [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=j1kqCE1J2MM&feature=youtu.be>

Terminologie, c2021. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka* [online]. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/co-vas-zajima/terminologie/>

Tlumočnictví českého znakového jazyka, 2021. *MUNI: Masarykova univerzita* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/bakalarske-a-magisterske-obory/24149-tlumocnictvi-ceskeho-znakoveho-jazyka>

Tlumočnictví českého znakového jazyka, 2021. *NPI: Informační systém Infoabsolvent* [online]. Praha: NPI ČR [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Obory/KartaOboru/7533N02/Tlumocnictvi-ceskeho-znakoveho-jazyka/8>

Usnesení č. 2/1993 Sb., *předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky*. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

VLÁDA ČR, 2020. Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020. *Vláda ČR* [online]. Praha [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Narodni-plan-2021-2025.pdf>

VLÁDA ČR, 2021. Průzkum přístupnosti studia pro osoby se zdravotním postižením na vysokých školách. *Úřad vlády České republiky: Oddělení sekretariátu Vládního výboru pro osoby se zdravotním postižením* [online]. Praha: Vláda ČR [cit. 2021-11-08]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/dokumenty/pruzkum-pristupnosti-studia-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-vysokych-skolach-191524/>

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 29. 07. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 29. 07. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

VYSUČEK, Petr, 2016. Na 143 neslyšících připadá jeden tlumočnick. *Kladenský deník* [online]. Praha: Vltava Labe media [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: https://kladensky.denik.cz/den_s_denikem/na-143-neslysicich-pripada-jeden-tlumocnik-pojdte-tu-situaci-zmenit-jde-to-20160813.html

Výchovná dramatika pro Neslyšící: Katalog oborů JAMU. *IS JAMU* [online]. Brno: Fakulta informatiky MU [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://is.jamu.cz/obory/61>

WITTER-MERITHEW, Anna, 2001. Feedback: A Conversation About 'The Work' Between Learners and Colleagues. *University of Northern Colorado* [online]. Greeley: University of Northern Colorado, 2021 [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://www.unco.edu/marie/pdf/archived-literature/Feedback-Conversation-About-Work.pdf>

WINN, Kristýna, 2021. *Tlumočení vs. překlad. Učitel 21* [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 12. 04. 2021 [cit. 2021-11-06]. Dostupné z: <https://www.ucitel21.cz/post/tlumo%C4%8Den%C3%AD-vs-p%C5%99eklad>

Základní informace o službách, c2015. *Ústav jazyků s komunikace neslyšících* [online]. Praha: FF UK [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/sluzby/zakladni-informace-o-sluzbach/>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-111>

Zákon č. 354/2019 Sb., o soudních tlumočnicích a soudních překladatelích. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-354>

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-384>

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Seznam použitých zkratk

- AP3SP – Asociace poskytovatelů služeb studentům na vysokých školách
- CEFR – Společný evropský referenční rámec pro jazyky (Common European Framework of Reference for Languages)
- ČKTZJ – Česká komora tlumočnicků znakového jazyka
- ČZJ – Český znakový jazyk
- ČZU – Česká zemědělská univerzita v Praze
- CODA – Slyšící děti neslyšících rodičů (Children of Deaf Adults)
- CVP – Certifikační vzdělávací program
- ČR – Česká republika
- FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
- JAMU – Janáčkova akademie múzických umění v Brně
- MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
- MU – Masarykova univerzita v Brně
- NSP – Národní soustava povolání
- NSK – Národní soustava kvalifikací
- ORP – Obec s rozšířenou působností
- OU – Ostravská univerzita
- ÖGSDV – Der Österreichische Gebärdensprach-DolmetscherInnen- und -ÜbersetzerInnen-Verband (Rakouská asociace tlumočnicků a překladatelů znakového jazyka)
- RID – Registry of Interpreters for the Deaf
- SERR – Společný evropský referenční rámec pro jazyky
- TUL – Technický univerzita v Liberci
- UK – Univerzita Karlova
- UP – Univerzita Palackého v Olomouci
- UTB – Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- ÚJKN – Ústav jazyků a komunikace neslyšících
- VŠ – Vysoká škola
- VUT – Vysoké učení technické v Brně
- ZJ – Znakový jazyk

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obrázky

Obrázek 1: Rozložení tlumočnicků v rámci jednotlivých krajů.....	9
Obrázek 2: Rozložení tlumočnicků v rámci jednotlivých obcí s rozšířenou působností	9
Obrázek 3: Kraje dle dostupných pracovních úvazků tlumočnicků v komunitní oblasti.....	10
Obrázek 4: Schéma struktury dotazníku.....	46

Tabulky

Tabulka 1: Nabídka služeb pro studenty se specifickými potřebami	40
Tabulka 2: Seznam VŠ, které měly v roce 2020/2021 v evidenci alespoň jednoho studenta v kategorii B2.	50
Tabulka 3: Počet odpovědí – rozdělené podle působení na VŠ.	53

Grafy

Graf 1: Rozložení charakteristik výzkumného vzorku	51
Graf 2: Způsob získání tlumočnických dovedností	52
Graf 3: Délka tlumočnické praxe.....	52
Graf 4: Rozdělení participantů podle počtu škol, na kterých působí.....	54
Graf 5: Dostupné služby - rozložení dle škol	58
Graf 6: Dostupné služby – rozdělení podle typu pracovního poměru	59
Graf 7: Dostupnost kvalitní přípravy vyjádřená v procentech	60
Graf 8: Dodržování pravidelných přestávek pro tlumočníky - rozdělení podle počtu odpovědí	61
Graf 11: Kritérium přijetí respondentů na pozici tlumočnicků na VŠ	62
Graf 12: Možnost využití supervize – podle škol.....	63
Graf 13: Procentuální vyjádření možnosti využití různých typů supervize	63
Graf 14: Procentuální vyjádření možnosti využití různých typů supervize – rozložení podle škol	64
Graf 15: Průměrná míra subjektivního vnímání kompetentnosti v závislosti na tlumočeném oboru.....	65
Graf 16: Míra subjektivního vnímání kompetentnosti v závislosti na tlumočeném oboru .	66

Graf 17: Průměrná míra subjektivního vnímání kompetencí v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání.....	67
Graf 18: Míra subjektivního vnímání kompetencí v závislosti na délce praxe	68
Graf 19: Prostředky, kterými tlumočníci pracují na zvyšování svých jazykových kompetencí	71
Graf 20: Prostředky, kterými by si tlumočníci chtěli zvyšovat svoje kompetence”	72
Graf 21: Způsoby využívání pro získávání znakové zásoby	76

Seznam příloh

Příloha č. 1 Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka

Příloha č. 2 Supervidované oblasti

Příloha č. 3 Vzor dotazníku

Příloha č. 4 Struktura dotazníku

Příloha č. 1

Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka

(Etický kodex, c2021)

1. Tlumočnick je osoba, která v rámci své profese převádí za úplaty smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
2. Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočnick je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.
3. Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.
4. Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.
5. Tlumočnick nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.
6. Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.
7. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.
8. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.
9. Tlumočnick sleduje vývoj své profese u nás i ve světě, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.
10. Tlumočnick spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
11. Tlumočnick dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.
12. Tlumočnick zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočnicka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex.

Příloha č. 2

Supervidované oblasti (Supervize tlumočení, c2015)

1. Celková srozumitelnost a adekvátnost projevu v českém znakovém jazyce

- Slovní zásoba (s důrazem na příslušnou terminologii)
- Užívání gramatiky
- Návaznost (koherence) textu
- Časový posuv
- Velikost znakovacího prostoru
- Plynulost
- Tempo
- Pauzy
- Produkce prstové abecedy
- Produkce čísel
- Práce s prostorem
- Mimika a pohyby těla mající jazykovou funkci
- Celková srozumitelnost textu
- Celkový styl projevu

2. Celková srozumitelnost a adekvátnost projevu v českém jazyce

- Slovní zásoba (s důrazem na příslušnou terminologii)
- Užívání gramatiky
- Návaznost (koherence) textu
- Časový posuv
- Hlasitost
- Plynulost
- Tempo řeči
- Pauzy
- Hezitační zvuky
- Výslovnost
- Porozumění prstové abecedě
- Porozumění číslům
- Celková srozumitelnost textu
- Celkový styl projevu

3. Proces tlumočení

- Přípravenost na tlumočení
- Zachování informací – „pevné jádro“ (základní struktura, kostra projevu, obsah)
- Chybovost (otázky na řečníka, vlastní opravy, omyly)
- Neverbální chování tlumočnicka (postoj, mimika obličeje)
- Logistika při tlumočení (umístění tlumočnicka, způsob „řízení“ situace, způsob „řízení“ diskuse)
- Otázky na řečníka
- Zastavování neslyšícího mluvčího apod.
- Příchod a odchod, přestávky

4. Sociokulturní aspekty tlumočnického procesu

- Přirozenost projevu
- Atmosféra ve studijní skupině – mezilidské vztahy (spolužáci navzájem, učitel a spolužáci...), hladké plynutí rozhovoru
- Zřetel k cíli komunikace
- Zachování specifík obou kultur (respekt)

Příloha č. 3

Dotazník

Tlumočníci znakového jazyka na VŠ

Dobrý den, jmenuji se Martina Hájková a jsem studentkou NMgr. oboru Speciální pedagogika - poradenství na Univerzitě Palackého v Olomouci. Ve své diplomové práci se zabývám problematikou tlumočení znakového jazyka na vysokých školách, kompetencemi tlumočnicků a jejich podmínkami k práci.

Prosim o vyplnění informací, které se váží k akademickému roku 2020/2021, abychom zachovali aktuálnost dat. Vyplnění dotazníku zabere 5-10 minut, v návaznosti na množství vyplněných informací. Všechny Vaše odpovědi jsou zcela anonymní. Mnohokrát děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

*Povinné pole

Informace o tlumočnickovi (sekce 1)

1. Pohlaví *

Označte jen jednu elipsu.

- Žena
 Muž

2. Věk *

Označte jen jednu elipsu.

- Do 25 let
 26 - 35 let
 36 - 45 let
 46 - 55 let
 55 - 65 let
 nad 65 let

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? *

Označte jen jednu elipsu.

- ZŠ
 SŠ
 VOŠ
 Bakalářské
 Magisterské
 Vyšší (doc., Ph.D., prof.)

4. Jakým způsobem jste získal/a dovednosti v tlumočnické profesi? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Studium vysokoškolského oboru (Čeština v komunikaci neslyšících, Jazyky a komunikace neslyšících)
 Studium VOŠ Tlumočnictví ČZJ
 Absolvování tlumočnických kurzů (např. Certifikační vzdělávací program, kurzy ČKTZJ, Pevnost)
 Jsem CODA

Jiné: _____

5. Jak dlouhá je vaše tlumočnická praxe? *

Označte jen jednu elipsu.

- Do 4 let
 5–9 let
 10–14
 15–19 let
 20–24 let
 Přes 25 let

6. Na které/kterých VŠ působíte v zaměstnaneckém poměru? (lze označit více možností) *

Označte prosím všechny VŠ, na kterých pracujete jako zaměstnanci. Výběr škol vychází z dat dostupných k akademickému roku 2020/2021. V případě, že jste vaši VŠ v seznamu nenali, uveďte ji prosím do kolonky "jiné".

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ČZU – Česká zemědělská univerzita v Praze
 JAMU – Janáčkova akademie múzických umění v Brně
 MU – Masarykova Univerzita v Brně
 OU – Ostravská univerzita
 TUL – Technická univerzita v Liberci
 UK – Univerzita Karlova v Praze
 UP – Univerzita Palackého v Olomouci
 UTB – Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
 VUT – Vysoké učení technické v Brně
 Na žádné

Jiné: _____

7. Na kterých VŠ působíte jako externista? (lze označit více možností) *

Označte prosím všechny VŠ, na kterých působíte jako externista - formou DPP, DPC, nebo jako zaměstnanec jiné organizace.

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ČZU – Česká zemědělská univerzita v Praze
 JAMU – Janáčkova akademie múzických umění
 MU – Masarykova Univerzita v Brně
 OU – Ostravská univerzita
 TUL – Technická univerzita v Liberci
 UK – Univerzita Karlova v Praze
 UP – Univerzita Palackého v Olomouci
 UTB – Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
 VUT – Vysoké učení technické v Brně
 Na žádné

Jiné: _____

13. Dodržuj se pravidelné přestávky během tlumočení? (max. po 60 min) *

Označte jen jednu elipsu.

- Vždy
 Většinou ano
 Spíše ne
 Ne

14. Máte možnost při delších časových úsecích tlumočit v týmu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Automaticky mám přiděleného tlumočnicka do týmu v časových úsecích nad 60 min
 Kolegu do týmu si mohu vyžádat i na kratší časové úseky
 Mám tuto možnost na vyžádání
 Tuto možnost nemáme

Jiné: _____

15. Odkud získáváte potřebnou znakovou zásobu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Z veřejně dostupného slovníku (např. preadthesign.com, dicio.cz)
 Z interního slovníku
 Od neslyšícího studenta
 Od kolegů tlumočnicků ze stejné VŠ
 Od jiných tlumočnicků
 Od jiných neslyšících

Tlumočnické kompetence (sekce 3)

16. Jak byste svými slovy definovali tlumočnické kompetence? *

17. Do jaké míry se cítíte být kompetentní při tlumočení v těchto oborech (měřeno v procentech) *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	25%	50%	75%	100%
Pedagogické obory	☐	☐	☐	☐
Přirodovědecké obory	☐	☐	☐	☐
Společenskovědní obory	☐	☐	☐	☐
Technické obory	☐	☐	☐	☐
Uměleckého obory	☐	☐	☐	☐
Zdravotnické obory	☐	☐	☐	☐

18. Jakým způsobem pracujete na zvyšování Vašich jazykových kompetencí? (Lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Po tlumočení si říkám o zpětnou vazbu (od klienta, kolegy z týmu)
 Chodím pravidelně na jazykové/tlumočnické kurzy
 Stykám se s komunitou neslyšících
 Absolvuji jazykové supervize/intervize

Jiné: _____

19. Jakým způsobem byste si chtěli zvyšovat své jazykové kompetence? (Lze označit více odpovědí, bez ohledu na reálně dostupné možnosti) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Vzdělávání v jazykové oblasti (od neslyšícího lektora)
 Intervize/Jazyková supervize ze záznamu
 Dostupnost neslyšícího konzultanta

Jiné: _____

20. Pracujete i na zvyšování jiných než jazykových kompetencí? Chtěli byste se případně v těchto oblastech nějak rozvíjet? (např. paměť, rétorika, koncentrace,...) *

Závěrečná (sekce 4)

21. Pokud působil na více VŠ, měli byste prosím zájem sdílet informace o zkušenosti i z další VŠ? *

Každá další odpověď bude pro celý výzkum velice přínosná. Pokud jste ochotni sdílet informace o více školách, budete přesměrováni na vyplnění pouze té části dotazníku, týkající se informací o fungování VŠ.

Označte jen jednu elipsu.

- Ano *Přeskočte na otázku 23*
 Ne *Přeskočte na otázku 22*

Prostor pro poznámky a připomínky (sekce 4)

Dotazník je u svého konce. Moc si cením zpětné vazby, a tak budu ráda za jakékoli připomínky, ať už k formě dotazníku, nebo k samotné situaci tlumočnicku na vysokých školách. Děkuji.

22. Je ještě něco, co byste mi chtěli sdílet?

Je něco, co vám na VŠ schází, nevyhovuje, co byste chtěli změnit? Máte případně nějaké podněty k dotazníku samotnému?

Informace o druhé vysoké škole (sekce 2)

28. Dodržuj se pravidelné přestávky během tlumočení? (max. po 60 min) *

Označte jen jednu elipsu.

- Vždy
 Většinou ano
 Spíše ne
 Ne

29. Máte možnost při delších časových úsecích tlumočit v týmu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Automaticky mám přiděleného tlumočnicka do týmu v časových úsecích nad 60 min
 Kolegu do týmu si mohu vyžádat i na kratší časové úseky
 Mám tuto možnost na vyžádání
 Tuto možnost nemáme

Jiné: _____

30. Odkud získáváte potřebnou znakovou zásobu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Z veřejně dostupného slovníku (např. spreadthesign.com, dictio.cz)
 Z interního slovníku
 Od neslyšícího studenta
 Od kolegů tlumočnicků ze stejné VŠ
 Od jiných tlumočnicků
 Od jiných neslyšících

Jiné: _____

31. Máte zájem o vyplnění informací k ještě další škole, na které působíte? *

Pokud jste ochotni sdílet informace o více školách, budete přesměrováni na vyplnění pouze konkrétní sekce dotazníku.

Označte jen jednu elipsu.

- Ano *Přeskočte na otázku 32*
 Ne *Přeskočte na otázku 22*

Informace o třetí vysoké škole (sekce 2)

37. Dodržuji se pravidelné přestávky během tlumočení? (max. po 60 min) *

Označte jen jednu elipsu.

- Vždy
 Většinou ano
 Spíše ne
 Ne

38. Máte možnost při delších časových úsecích tlumočit v týmu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Automaticky mám přiděleného tlumočnicka do týmu v časových úsecích nad 60 min
 Kolegu do týmu si mohu vyžádat i na kratší časové úseky
 Mám tuto možnost na vyžádání
 Tuto možnost nemáme

Jiné: _____

39. Odkud získáváte potřebnou znakovou zásobu? (lze vybrat více možností) *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Z veřejně dostupného slovníku (např. spreadthesign.com, dictio.cz)
 Z interního slovníku
 Od neslyšícího studenta
 Od kolegů tlumočnicků ze stejné VŠ
 Od jiných tlumočnicků
 Od jiných neslyšících

Přeskočte na otázku 22

Obsah není vytvořen ani schválen Googlem.

GoogleFormuláře

Anotace

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martina Hájková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. BcA. Pavel Kučera, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Kompetence tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách
Název v angličtině:	Interpreting skills of sign language interpreters at universities
Anotace práce:	<p>Předkládaná diplomová práce má za cíl zanalyzovat situaci tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách se zřetelem k jejich kompetencím.</p> <p>Teoretická východiska nás uvádí do oboru tlumočení a tlumočnických kompetencí, informují o problematice certifikace tlumočnicků. Dále představují systém služeb pro studenty se specifickými potřebami, především pro studenty se sluchovým postižením.</p> <p>Cílem výzkumu této práce je na skupině aktivně působících tlumočnicků znakového jazyka na vysokých školách formou dotazníkového šetření zanalyzovat jejich pracovní podmínky, popsat, zda a jakým způsobem jsou ověřovány jejich kompetence, jaké faktory ovlivňují míru subjektivního vnímání kompetentnosti k této profesi a jaké prostředky tlumočníci aktivně používají či by rádi využívali pro zvyšování svých kompetencí.</p>
Klíčová slova:	znakový jazyk, český znakový jazyk, tlumočení znakového jazyka, tlumočnické kompetence, vysoké školy, služby pro studenty se specifickými potřebami
Anotace v angličtině:	The thesis analyses interpreting skills of interpreters at universities. Theoretical framework of the thesis introduces the field of sign interpretation and discusses the subject of interpreters' certification. Using questionnaire survey, the thesis maps and analyses working conditions of the sign language interpreters at universities, the processes of evaluation and checks of their interpreting skills. The thesis also discusses factors that influence the interpreters' subjective perception of interpreting competencies and skills, and what resources the sign interpreters use, or would like to use, to improve their own interpreting skills.
Klíčová slova v angličtině:	sign language, czech sign language, sign language interpreting, interpreting skills, universities, services for students with special needs

Přílohy v práci:	vázané Příloha č. 1 Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka Příloha č. 2 Supervidované oblasti Příloha č. 3 Vzor dotazníku Příloha č. 4 Struktura dotazníku
Rozsah práce:	98 stran + 14 stran příloh
Jazyk práce:	čeština